

EIGEN SCHOON

EN

DE BRABANDER

MAANDSCHRIFT

VAN HET

GESCHIED- EN OUDHEIDKUNDIG

GENOOTSCHAP VAN VLAAMS-BRABANT

Jubileumreeks

1911 - 1961

XLIVe Jg. Nr. 1-2

BRUSSEL

JAN.-FEBR. 1961

GESCHIED- EN OUDHEIDKUNDIG GENOOTSCHAP VAN VLAAMS-BRABANT

(V.Z.W.O. opgericht in 1926; bijl. bij het Belg. Staatsblad van 30-10-1937, nr. 1672)
Stichter: Dr. Jan Lindemans.
Voorzitter van de Raad van Beheer: Dr. J. Verbesselt, Ransbeekstraat 79, Neder-Over-Heembeek.
Hoofdredakteur: Dr. L. de Man, de Limburg-Stirumlaan 310, Wommel.

UITGAVEN

Te bestellen, indien niet anders aangeduid, mits voorafbetaling van het bedrag + verzendingskosten op

POSTREKENING 5170.40

van het

Geschied- en Oudheidkundig Genootschap van Vlaams-Brabant, Brussel.

I. Eigen Schoon en De Brabander.

Prijs van het jaarabonnement: Voor de leden: 130 F — In de boekhandel: 180 F.
De volgende jaargangen zijn nog volledig te verkrijgen: XXVII (1944), XXVIII (1945), XXXIX (1946), XXX (1947): elk 70 F; XXXI (1948, XXXII (1949), XXXIII (1950), XXXIV (1951), XXXV (1952), XXXVI (1953), XXXVII (1954), XXXVIII (1955), XXXIX (1956), XL (1957), XLI (1958), XLII (1959), XLIII (1960): elk 130 F.

II. Monografieën van Brabantse Gemeenten.

Afzonderlijke afleveringen van onvolledige jaargangen, zover de voorraad strekt: 20 F; dubbele afleveringen: 40 F.

Dr. Jan LINDEMANS, *Geschiedenis van Opwijk*, 304 blz., ill. (1937-39), 240 F (voor de leden: 180 F).

Dr. A. SCIOT en Dr. V. VERSTEGEN O.F.M., *Geschiedenis van Attenrode-wever*, 130 blz., ill. (1947), 60 F (voor de leden: 40 F).

Fr. BORGERS, *Geschiedenis van Geetbets*, 276 blz., ill. (1949), ing. 135 F (voor de leden: 90 F).

C. THEYS, *Geschiedenis van Dworp*, 404 blz. ill. (1948), ing. 160 F, gebonden 195 F (voor de leden: 110 en 130 F).

C. THEYS, *Geschiedenis van Kapelle-op-de-Bos*, 272 blz., ill. (1954), 180 F (voor de leden: 120 F).

C. THEYS en J. GEYSELS, *Geschiedenis van Linkebeek*, 270 blz., ill. 300 F (voor de leden: 200 F).

C. THEYS, *De geschiedenis van Alseberg*, 540 blz., ill. 250 F.

Jan VERBESSELT, *Het ontstaan, de ontwikkeling en de instellingen van Overijse*, (1955), 144 blz., 120 F (voor de leden: 80 F).

Jan VERBESSELT, *Het Domein van de Abdij van Nijvel in West-Brabant* (1957), 24I blz., ill., 280 F (voor de leden: 210 F).

III. Streekmonografieën en andere Geschiedkundige Studiën.

Jan VERBESSELT, *Het parochiewezen in Brabant tot het einde van de 13e eeuw*. Deel I, 200 F (te bestellen bij de schrijver, mits storting van het bedrag op p. rek. nr. 420.475, J. Verbesselt, Neder-over Heembeek).

A. SUYKENS, *Franse Revolutie en Boerenkrijg in Klein Brabant*, 249 blz., ill. — 150 F (voor de leden: 100 F).

J. LINDEMANS, *De heerlijke rechten in 't Land van Asse*, 28 blz., — 30 F (ledenprijs: 20 F).

Prof. Dr. C. LEURS, *De voorstelijke heuvel van Koudenberg*, 68 blz., ill. — 60 F, voor de leden 40 F.

Jan VERBESSELT, *Het ontstaan en de ontwikkeling van de stad Vilvoorde*. — 40 F, voor de leden: 30 F.

J. VERBESSELT, *Het Ontstaan en de ontwikkeling van de parochie Tervuren*, 40 F, voor de leden: 30 F.

J. MERTENS, *St.-Verone's graf te Leefdaal*. — 40 F, voor de leden: 30 F.

P. LINDEMANS, *De pachthoven van St.-Mertens-Lennik*. — 20 F.

Jan VERBESSELT, *Oude cijzen, munten en maten*. — 40 F, voor de leden: 30 F.

Mr. Dr. A. SCHILLINGS, *Rechters, misdaden en straffen te Leuven*. — 60 F, voor de leden: 40 F.

A. MEULEMANS, *Leuvense Ambachten: 1. De Hoveniers, Fruiteniers en Mandenmakers; 2. De Barbiers en Chirurgen; 3. De Oudekleerkopers*. — elk nummer 60 F, voor de leden: 40 F.

Em. TORFS, *Het Stevenisme in West-Brabant*. — 90 F, voor de leden 60 F (uitverkocht).

*Standaard van
Godfried van Leuven,
grondlegger van het
Land van Gaasbeek.
(Butkens. Trophées)*

Dit Jubelnummer wordt opgedragen aan alle trouwe medewerkers van de eerste generatie. Velen van hen zijn reeds heengegaan. Weinigen slechts zijn bij ons gebleven.

Wij hebben gemeend in dit eerste nummer, in de mate van het mogelijke, onuitgegeven bijdragen van hen samen te bundelen. Zo verschijnen hier ook twee postume artikels, één van Prof. Dr. H. De Vis (Henri Pauwels) en één van Maurits Sacré.

Wij danken weigemeend de vele medewerkers, die samen gedurende het 50-jarig bestaan van het tijdschrift ruim 15.000 bladzijden lektuur aan onze leden hebben verschaft.

Moge de Heer dit werk blijven voort zegenen!

Afbeelding van de kaft van «Eigen Schoon», 1e nummer van 1911, iets aangepast door toevoeging van het huidige jaartal. De oorspronkelijke tekening werd gemaakt door Ir. P. Lindemans.

Vijftig jaar Eigen Schoon

*Geen rijker kroon
dan Eigen Schoon.*

Vanwaar de naam? Pastoor-Deken Leyten van Asse, die de inleidende brief schreef voor het eerste nummer zegt: «Aan de Weledele Heeren van Eigen Schoon's opstelraad. Geen rijker kroon dan Eigen schoon. Zoo zong onze vlaamsche dichter Karel Ledeganck.

«Die rijke kroon» van West-Brabants «Eigen-Schoon» is, eilaas te weinig gekend en geprezen. Verloren is ze nog niet, doch sinds jaren ligt ze verdoken. Dagelijks verdooft haar luisterlijke glans; nu en dan vallen er kostbare gesteenten uit. Zo er geen paal en perk aan gesteld wordt, zal de alverslindende tijd ze wel-dra heel en gansch vernield hebben. Doch dit zal niet!

Ledeganck's schoon vers hebt gij begrepen, mijne Heren, met het grootste genoegen zie ik dat eindelijk mannen zijn opgestaan die, door het stichten van een nieuw tijdschrift voor West-Brabantsche Geschiedenis en Folklore, onze rijke kroon van Eigen Schoon aan de vergetelheid zullen onttrekken. Dank U! Uw pogen verdient lof en aanmoediging.

Wij zullen er weervinden eigen erf, eigen aard, eigen zeden, eigen taal, «Eigen Schoon»!

Aan 't werk, mijne Heeren, aan 't werk, en met moed! Dat God, mijne Heeren, uw werk zegene.»

Zo schreef pastoor-deken Leyten op 3 december 1910. Sindsdien leeft *Eigen Schoon* immer trouw aan de oude leuze, omdat, hoe romantisch de aanhef ook moge klinken, de geest van de bezieler, toen nog jong student, Dr. Jan Lindemans, nog voortleeft. Wij durven het na vijftig jaar nog zeggen: gaat die geest verloren, die *Eigen Schoon* in het leven riep, dan gaat meteen het tijdschrift en het Genootschap heen! Hoe de mensen en de tijden mogen veranderen, liefde voor het heem, voor het dorp, voor de streek blijft steeds bindteken. Dat is Eigen Schoon!

Hoe het groeide?

In de afdeling Asse van het Davidsfonds werd, vóór korte jaren, de gedachte uitgedrukt de merkwaardigheden en volks-eigenaardigheden van Asse en omstreken op te zoeken en in het licht te geven.

Het voorstel tot zulke werking vond algemene bijval. Er werd over nagedacht, en, in latere samenkomsten werd besloten onze werkring uit te breiden over gans de streek gelegen tussen Zenne en Dender, dus over geheel het westen van Brabant.

Dit zijn de eerste alinea's van «Eigen Schoon, 15 januari 1911». «West-Vlaanderen, het Land van Waas, Zuid-Vlaanderen, Land van Dendermonde, Aalst, Kempen, Limburg, Hageland hebben hun tijdschriften. Waarom wij niet?»

De man die reeds drie jaar voor de stichting met die idee rondliep was de student Lindemans.

Hij herinnerde er ons aan ter gelegenheid van het verschijnen van August van Cauwelaert's West-Brabantse roman: *Het Licht achter den Heuvel* (ESB., jg. XI, blz. 274). In het schooljaar 1908-09 ontstond onder enkele Brabantse hoogstudenten een ephemer letterkundig cenakeltje, waar o.a. Aug. van Cauwelaert verzen voorlas en Ernest Claes met de eerste hoofdstukken van zijn «Witte» te voorschijn kwam. Naast de letterkundige bedrijvigheid gingen de leden van het cenakeltje vaak samen op ontdekking in het heerlijk landschap rondom Leuven. Daar werd ook de eerste gedachte opgeworpen van een eigen Brabants tijdschrift. Het is wel interessant om weten dat de Witte en Eigen Schoon in dezelfde wieg hebben gelegen. Ernest Claes herinnert zich die schone studententijd nog zeer goed. «Jan was de stille werker, maar hij deed het. Ik was meer de ontstuimige, d'er op en d'er over».

Het is trouwens van uit Leuven dat Jan Lindemans de eerste briefwisseling voerde met pastoor De Munter, die moest leiden tot de stichting van Eigen Schoon.

De student Lindemans vond onmiddellijk gehoor en aanmoediging bij pastoor De Munter van Mechelen (1834-1920), één romantische flamingant uit die jaren, dichter bij gelegenheid, belangstellend in Heemkunde, vriend en bezieler van de opkomende studentenbeweging in het gewest Asse en bij dit al een gulle joviale dorpspastoor met een franciscaans gemoed, schreef ons Paul Lindemans.

De toen bloeiende afdeling Asse van het Davidsfonds, die alle voornamelijk figuren van de streek groepeerde, zou voor de materiële lasten zorgen.

«Jan Lindemans liep alles af voor het begon» vertelde ons pastoor Delestré. Deze noteerde in zijn dagboek het volgende over de eerste algemene vergadering van al de medewerkers: «9 maart 1911. Tetendi Bruxellam ad congregationem scriptorum libelli nostri periodici «Eigen Schoon», Vlaams Huis, 16, Brussel.» De vergaderplaats van deze eerste samenkomst getuigt van de geest, waarmee dit opzet werd aangevat.

Toen alles klaar was, stak men van wal.

De mannen die aan 't werk gingen waren volgens nummer

1: E.H. J. De Munter, pastoor te Mollem, voorzitter;

H.H. H. Roseleth, burgemeester te Hekelgem;

J.F. Vincx, hoofdonderwijzer van St.-Quintens-Lennik;

J. De Smedt, schrijver der afdeling van het Davidsfonds, Asse en Jan Lindemans, te Opwijck, schrijver van den opstelraad.

De medewerkers van het eerste uur waren:

«Z.E.H. Leyten, pastoor-deken van Asse; Juliaan Van der Linden (Merchtem), volksvertegenwoordiger; de EE. HH. F. Vennekens, pastoor van St.-Martens-Lennik, J.A. Van Elsen, pastoor van Lippeloo, Cuylits, pastoor van Goyck; Dr. J. Delestré.

ord. Praem, archief- en boekbewaarder der abdij van Grimbergen; Dom Vincentius Coosemans (Goyck) en dom Franco de Weyls (O.-L.-Vrouw-Lombeek) der abdij Afflighem. EE. HH. Alfons Verdoodt (Opwijck), onderpastoor van O.-L.-Vrouwkerk te Antwerpen, Jan Pissens (Opwijck), leeraar aan het klein Seminarie van Mechelen, HH. Dr. Poodt (Ternath), Dr. De Mesmaecker (Merchtem), Cyr. Ampe, notaris te Assche, Jan De Smedt (Merchtem), Aug. Van Cauwelaert (O.-L.-Vr.-Lombeek), Pieter De Beus (Vlesenbeek), G. De Clercq (Heykruis), K.L. Wayenberg, rustend onderwijzer (Herne), H. Borginon (Pamel) en Lod. Geerickx (Opwijck).»

Nieuwe medewerkers meldden zich reeds in nummer 2 aan: E.H. Versuypers (Gooik), pastoor van St.-Remigius te Molenbeek, E.H. Rochette van Ternat, H.J. Possoz, notaris te Halle, H.M.J. Van de Weghe, schoolopziener te Halle, Jac. Ballings uti Vollezèle en E.H. Hendrik Vermeir uit Opwijk.

Naast de rijke schaar medewerkers noteren wij namens het bestuur van de Davidsfondsafdeling Asse graag de volgende namen, omdat zij een groot deel van de oude Brabantse geslachten vertegenwoordigen: Z.E.H. Leyten, erevoorzitter; L. Lindemans, voorzitter; E.H. Joz. De Munter, ondervoorzitter; H. Roseleth, ondervoorzitter; Joz. De Smedt, schrijver; E.H. De Lantscheere, schatbewaarder; leden: Leo De Coster, burgemeester van Asse; De Geest, burgemeester van Merchtem; D'Hoe-De Munter, burgemeester te Liedekerke; Lod. De Bast, St.-Katharina-Lombeek; Paul Wambacq, Wambeek; C. Ampe, notaris; E.H. Walgrave, onderpastoor te Opwijk, E.H. Bervoets, Ternat; E.H. Bamps, Teralfene; Nr. de Mesmacker, Merchtem; L. Borré, Asse; L. Geurickx, Opwijk.

Ziedaar de volledige ploeg van *Eigen Schoon* in 1911. En of men met zulke medewerking en vooral aanmoedigingen kon vertrekken lijdt geen de minste twijfel voor al wie die namen iets zeggen. Men kan getuigen: alle West-Brabantse notabelen stelden het initiatief op prijs. Alle oude Brabantse geslachten maakten er een erezaak van te abonneren met de geestelijken op kop!

Het doel?

Het klinkt volgens de toon van toen:

«Ons doel is het heden met het verleden te verbinden en ons levens als te verdubbelen.

Wij willen den grond onzer voorvaderen doen beminnen met hem te doen kennen.

Wij willen den kunstzin onzer voorouders doen blijken uit zoo menig gebouw en kunstvoorwerp.

Wij willen de oude, goede zeden weer in eere brengen.

Wij willen de taal van ons volk lieper leeren kennen.

Wij willen ook de oogen openen voor al de schoonheden van de natuur.

Met één woord: wij willen ons volk trotsch maken over eigene schoonheid en grootheid.»

Het programma omvatte dit alles: geschiedenis, oudheidkunde, kunstgeschiedenis, folklore, taalkunde, topografie.

Zo verscheen Eigen Schoon op 15 januari 1911 van de persen van drukker Fr. Van Achter te Asse. «Bureel: Opwijk; Bestuur: Davidsfonds Asse. Inschrijvingsprijs: 2,50 F 's jaars.»

Goed heil! Eigen Schoon!

«Ons bootje is van wal. Alle zeilen hangen uit en de wind waait gunstig...» (voor een eerste reis van vijftig jaar!)

God zegene ons werk! besloot de opstelraad bij het verschijnen van nummer 2.

Vijftig jaar lang leeft reeds die geest. Aan die geest blijven wij trouw!

De eerste bijdrage handelde over «Gods lieve heiligen uit onze streek: Sinte Goedele. Getekend: *Amelrik*, alias Jan Lindemans. Pastoor De Munter schreef nummer twee, H. Roseleth nummer drie en J.F. Vinck vier. De eerste bijdrage over plaatsnaamkunde... en de *ghem en inghennamen* tekende Jan Lindemans zelf. Uit een briefwisseling tussen J. Lindemans en Maurits Sacré merken wij op dat deze laatste zijn ongeduld niet kon bedwingen om mede te werken. Het is typisch voor de latere uitgever van «De Brabander». Het zinderde in zijn bloed.

Jaargang 1 verscheen op 204 blzz. in 12 nummers. Ook de jaargangen 1912 en 1913 telden evenveel bladzijden en nummers. 1914 werd met het augustusnummer door de oorlog onderbroken.

De voornaamste medewerkers van de vooroorlogse periode waren: J. Lindemans, pastoor De Munter, D.J. Delestré, J.F. Vinck, H. Roseleth, Dom Vinc. Coosemans, F. Vennekens, G. Velghe, M. Sacré, J. Possoz, J. Van den Weghe, Dr. Th. Poodt, K. Wayenbergh. Zelfs Godfried Kurth schreef in die jaren twee bijdragen voor Eigen Schoon. Van al deze medewerkers blijven er heden nog slechts twee over: Jan Lindemans en pastoor Delestré. *Waar is de tijd?*

De oorlog 1914-18 legde deze jeugdige geestdrift plots stil. Zou *Eigen Schoon* nog herrijzen?

De man, die het eerst aan het werk schoot was *Maurits Sacré*, ondertussen drukker te Merchtem geworden. Op eigen krachten besloot hij in 1919 terug aan het werk te gaan door de uitgave van «De Brabander», waarvan het 1e nummer verscheen in augustus 1921. Het was een «Maandschrift gewijd aan Geschiedenis, Oudheidkunde en Folklore». Bureel: Korte Ridderstraat, 418, Merchtem.

De vaste medewerkers van de twee eerste jaargangen waren: M. Sacré, die steeds de hoofdschotel verzorgde, Pater Cornelis. Aimé De Cort, F. De Ridder, J. Goyens, P. Hildebrand, Kan. J. Muyltermans en Dr. R. Foncke, die verscheidene bijdragen schreven. de jonge J. Wouters.

Pas in jaargang 3 van «De Brabander» zien wij Jan Lindemans en D. J. Delestré terug opdagen.

«De Brabander» hield het vier jaar vol. Maurits Sacré, de drukker-opsteller van de vele bijdragen, kon echter alleen het ritme van de te schrijven en te drukken nummers niet volhouden. Het was weliswaar een zeer prijzenswaardig initiatief en werk, maar alleen, zonder hulp, kon het niet. «De Brabander» had ook een andere inslag dan het vooroorlogse *Eigen Schoon*. Het tijdschrift werd vooral afgestemd op Folklore. Het was enigszins enger dan Eigen Schoon.

Na vier jaar hard werken kwam de versmelting met het vroegere «Eigen Schoon». Nieuw leven, nieuwe horizonten, nieuwe gezichten, maar.... terug naar de geest van 1911.

Uit verre landen, na jaren afwezigheid uit de streek, keerde een nieuwe, maar typische figuur terug: Z.E.H. Hendrik De Vis uit Hekelgem. Samen met Jan Lindemans ging men nu bredere einders tegemoet.

Enkele tijd voordien werd te Brussel *de Gidsenbond* der gouw Brussel gesticht. Deze had tot opdracht gidsen te vormen onderlegd in de geschiedenis, kunstgeschiedenis, oudheidkunde, topografie en volkskunde voor Brussel en omstreken. Werkten aan de cursussen mede: de vroegere stichters van Eigen Schoon en de auteurs van De Brabander. Zo werd het één *Eigen Schoon* en *De Brabander*. Het bureel was te Laken in de Kunstenaarsstraat 14, bij Z.E.H. De Vis gevestigd en de eerste redactie stond onder de leiding van Dr. Jacob Muyltermans en Dr. Jan Lindemans. H. De Vis werd de opsteller van de eerste statuten van de Geschied- en Oudheidkundige Kring van West-Brabant, die in het nummer van april 1926 verschenen samen met het Bestuur. Voorzitter werd Dr. Jan Lindemans; ondervoorzitter Dr. Henri De Vis; Secretaris Maurits Sacré en penningmeester Maurits Peremans. De leden van het eerste bestuur waren: Ir. F. Maertens, Dr. E. Van der Linden, Kan. D.J. Delestré, F. Vincx en J. Clotens. Werden tot ereleden benoemd: Kan. Dr. Jacob Muyltermans, Pol de Mont, L. Lindemans en F. Vennekens.

De hoofdfiguren van de hernieuwde ploeg waren en bleven gedurende lange jaren Jan Lindemans, Henri De Vis en Maurits Sacré.

Het eerste nummer verscheen in maart 1926. De eerste jaargang werd gesloten met niet minder dan 406 leden en telde 232 blzz. Het was een grote prestatie, die echter een tekort van 1.600 F in de kas bracht. Na een oproep tot de leden bij middel van steunlijsten werd in 1927 het tekort aangevuld. Bekeken na jaren was het een gedurfde inzet. Het werk van de stichters werd beloond, daar de belangstelling voortdurend groeide.

Was het jaar 1926 nog enigszins een voortzetting van de oude geest van Eigen Schoon en De Brabander, dan kwam in 1927 en vooral in 1928-29 het tijdschrift ingevolge belangrijke bijdragen op een wetenschappelijk hoog peil te staan. Nog steeds

grijpen wij met grote belangstelling terug naar deze jaargangen. Ze mogen tot de beste gerekend worden van het vijftig jaar lange bestaan. Wij noemen hier de prachtige bijzondere nummers over Merchtem, Asse, Grimbergen en Gooik. Naast talrijke andere belangrijke bijdragen wordt van wal gestoken met de reeksen «Brabantse geslachten», plaatsnaamkunde en de zeer graag gelezen fijnzinnige folkloristische bijdragen van H. De Vis en P. Lindemans. Wij vermelden ook gans bijzonder «De dorpschuttersgilden in Vlaams-Brabant», 2 dl., van M. Sacré.

Herinneren wij er aan dat in 1928 de Kring niet minder dan 630 leden telde en jaarlijks 300 blzz. publiceerde.

In 1927 werd ook de reeks Gouwdagen van de Kring ingezet. De eerste ging door te Merchtem, de 2e te Grimbergen, de 3e te Gooik. Telkens werd er een voorname tentoonstelling onder de leiding van H. De Vis ingericht. Elke gowdage kreeg zijn thema. Deze samenkomsten kunnen als data in de annalen opgetekend worden. Naast de medewerkers van het tijdschrift treden op die gowdagen steeds twee figuren naar voor: Dr. Jan Grauls en Prof. Carnoy. Zonder hen geen gowdage. Traditioneel werd ook de feestdis. Op 30 maart 1933 werd overgegaan tot de verruiming van de Kring. Een zusterenootschap onder het voorzitterschap van Prof. A. Carnoy werd te Leuven opgericht, zodat het tijdschrift voortaan als ondertitel heeft: «Orgaan van de Geschied- en Oudheidkundige Kringen van West- en Oost-Brabant». In 1937 wordt Eigen Schoon en De Brabander het tijdschrift voor geheel Vlaams-Brabant. Dit was de laatste stap tot de definitieve vorm «Geschied- en Oudheidkundig Genootschap van Vlaams-Brabant» sinds 1948.

Het is een onbegonnen werk al de bijdragen op te sommen, die sinds de dertiger jaren verschenen in het tijdschrift. Herinneren wij slechts aan de vooroorlogse periode. In de reeks monografieën verschenen de geschiedenis van de abdij Affligem, van Lippelo, Anderlecht en Opwijk. Bijzondere bijdragen over Alseberg, de Mariaverering in Brabant, Tienen, Aarschot; de molens van het Payottenland, een Ruisbroecknummer enz. Indrukwekkende reeksen over toponymie en iconografie wisselden af met de grote reeks oude Brabantse geslachten en meiseniersbloed. Er volgden Brabantse pachthoven. In die jaren werden ook de beste volkskundige bijdragen ooit over Brabant verschenen, door Henri Pauwels, P. Lindemans en R. Mertens geschreven.

Voor de na-oorlogse periode zou de lijst ons te ver brengen, zodat wij slechts verwijzen naar de lange lijsten op het kaft van het tijdschrift afgedrukt. Deze lijst is zo uitgebreid dat wij haast geen plaats meer vinden om ze alle af te drukken.

Vatten wij samen: elk jaar 500 blzz. geschiedenis, oudheidkunde, geslachtkunde, plaatsnaamkunde, taalkunde, volkskunde. Dit is een grote prestatie.

Na vijftig jaar menen wij dan ook oprecht te mogen getuigen: er werd en goed werk verricht voor Brabant, immer de leu-

ze van de stichters indachtig: «*geen rijker kroon, dan Eigen Schoon*».

De namen van de talrijke medewerkers kunnen wij niet opsommen op gevaar af namen te vergeten. Wij kennen ze allen en danken hen welgemeend. Zonder hun toewijding en medewerking gaat het niet. Het zijn alle «trouwe, oude vrienden onder mekaar».

Slechts drie namen noemen wij: Dr. Jan Lindemans, Prof. Dr. H. De Vis en Maurits Sacré. Van deze drie blijft ons nog Jan Lindemans, de eerste bezieler en stichter. Zijn verdiensten hoeven wij niet meer op te roepen. Ze werden destijds samenbundeld in het *Album Lindemans*. Wie *Eigen Schoon* kent, kent ook Jan Lindemans. Het is een eenheid. Of hij nu ingevolge de jaren de last en de zorg voor het tijdschrift op jongere schouders overdroeg, toch blijft zijn geest er: «*Eigen erf, eigen aard, eigen zeden, eigen taal*». «Het volk van Brabant trots maken over eigen grootheid en schoonheid» was de slotzin van de programmastelling in 1911.

Die geest moet en zal er blijven. Wij staan ten dienste van het volk van Brabant.

Prof. Dr. H. De Vis! Wat kunnen wij over hem meer zeggen dan hetgeen zijn vriend Jan Lindemans in 't In Memoriam schreef: «de medestichter, die door zijn geestdriftige stuwkracht het tot stand komen ervan mogelijk maakte en er de bestendige bezieler van bleef. Hij verstrekte onuitputtelijke raad en leiding».

Wat zijn bijdragen betreft was hij m.i. de beste folklorist, die wij tot heden in het Vlaamse land hebben gehad. Al beschouwden sommigen anders geschoolde volkskundigen zijn werk als «onvoldoend wetenschappelijk», toch menen wij te moeten getuigen dat tot heden niemand ooit zulk een synthetische kijk over een onderwerp heeft gehad en dit in een leesbare taal heeft neergepend als H. De Vis. Aan bijdragen zoals «De Vlaamse Brabander», de Folklore van het Rundvee, de Schutters, het Heen, het Broodbakken, enz. heeft zowel de wetenschapsmens als het gewone volk zijn gading. Om dit tegelijk te verwezenlijken moet men een werkelijk groot volkskundige zijn. Daarom hadden zijn bijdragen steeds grote bijval in het tijdschrift.

Maurits Sacré! Wij hebben hem voor een paar jaar te Merchtem herdacht. Hij was de man van «De Brabander» vanaf 1919 tot 1926. Hij was tot aan zijn dood onze ijverige secretaris en drukker. Van hem werd geschreven: «Hij werkte uit ideaal, hij studeerde uit ideaal, hij drukte uit ideaal. Voor zulke mensen groeit in uw hart een gevoel van grote bewondering voor zoveel toewijding».

Met dit laatste woord willen wij dit overzicht besluiten: toewijding. Ja, toewijding was er nodig in 1911 bij de stichting, toewijding had in 1919 M. Sacré, toewijding was er in 1926 bij het nieuwe vertrek. Toewijding van gans het bestuur en zijn trouwe medewerkers. Dit was gedurende vijftig jaar het parool

en moet het ook zijn voor de toekomst.

Wij hebben een vlag hoog te houden. Wij hebben een verleden, dat ons de baan toont. Daarom doen ook wij zoals voor vijftig jaar een beroep op het volk van Brabant. Gij, intellectuelen, vertiendubbeld sinds 1911, pastoors, onderpatoors, geestelijken, geneesheren, notarissen, leraars-onderwijzers, oude geslachten van Brabant, beambten, enz. gij maakt het volk van Brabant uit. Voor u werd *Eigen Schoon* gesticht; voor en door u alleen zal het voortleven.

«Houdt hoog de kroon
van *Eigen Schoon*.»

J. VERBESSELT

(1) Zie over dit letterkundig cenakeltje een artikel van Ernest Claes in het *E. Claes-nummer* van *Ons Leven*, van november 1955: *Hoe de Witte ontstond*.

De folklore van het Brabants boerenleven

Uit de nagelaten papieren van E.H. De Vis zaliger:

— *kladden en krabbels (dit is het juiste woord: De Vis had een schier onleesbaar spijkerschrift!) voor mogelijke artikels over het Br. Boerenleven; wij hebben er enkele persklaar kunnen maken. Hier volgt het eerste.*

P.L.

« JONGENS VERZENDEN »

Jongens en boerenlummels zien geerne werken. Met de handen in de broekzakken staan ze op het werk te gapen, lopen in de weg en vervelen de stielman door hun vragen, raadgevingen en beoordelingen. Om ze kwijt te geraken maakt het werkvolk beroep op de gekende gediensigheid en hulpvaardigheid van de jongens om ze bij hen te huis of bij een vakgenoot achter een ingebeeld en niet bestaand stuk alaaam of gerief te zenden. Er is altijd haast bij, want: «zonder dat kunnen ze niet voorts». Natuurlijk ligt het verlangde gerief bij iemand die ergens op de uitkant van het dorp woont. Komen nu de hijgende en zwetende jongens af «met de complimenten van Pier of Jan en hij heeft als 't u belieft doen vragen of ge hem dit of dat gerief niet zoudt willen lenen», dan wil het toeval altijd dat het gevraagde stuk op de andere uitkant van het dorp aan deze of gene boer werd uitgeleend. Zo worden de lummels verzonden van het ene uiteinde van het dorp naar het andere, tot ze eindelijk uit het onderdrukt lachen tot het besef komen dat ze lelijk beet genomen werden.

In iedere stiel bewaart de traditie de naam van zulke ingebeelde werktuigen of voorwerpen. Gewoonlijk zijn het samengestelde woorden, waarin de naam «schaar» niet zelden voorkomt. We geven hier enkele voorbeelden gezant in Hekelgem en in de omliggende dorpen. Het ware interessant te vernemen in welke dorpen van Brabant die benamingen nog voorkomen en welke andere er nog in voege zijn.

In het boerenbedrijf bijzonder heeft de fantasie van onze buitenlieden vele van die onmogelijkheden geschapen.

In de oogsttijd als het graan geschuurd wordt en de tas boven de balken reeds uitsteekt, zendt het werkvolk de gapers achter de «tasscheer», hoogst waarschijnlijk om de gaten der schoven langs de kant van de dorsvloer gelijk te scheren. Het is te begrijpen dat op ieder pachthof waar de sukkelaars aanlanden, ze vernemen dat de «tasscheer» aan een gebuur uitgeleend is. Vacantiegasten die lui staan te kijken op de zwetende arbeiders zijn gewoonlijk de slachtoffers van de grap.

Aardappelen uitrapen is een eentonig verdrietig werk waarbij een grap altijd welkom is en afwisseling brengt. Wanneer nu bij slecht weer, het werkvolk op de dorsvloer de patatten in

zakken raapt voor de verkoop, verklaart een der werklieden op de ernstigste toon van de wereld dat het zo «malheureus» is dat ze die patatten één voor één moeten uitrapen, en dat het veel gemakkelijker en rapper zoude gaan, hadden ze maar een «patattenzift». Dat wordt natuurlijk gezegd derwijze dat de rond-draaiende meid of de boerkens uit de gebuurte die van het slecht weer gebruik maken om in het droge te komen lameren, goed deze lamentatie zouden kunnen horen. En dan volgt de gestereotypeerde vraag: «Zeg, wilt gij eens gauw naar pachter x lopen, en vraag hem of we voor nen halven dag zijn «patattenzigt» eens mogen bezigen, en dat we het hem morgen zullen terugbrengen.» In dit geval tonen boerenmeiden zich nog het meest gediensig. De soort alaam, en het gewicht ervan, waarmee ze zullen afkomen, hangt af van de min of meer grote compassie die de aangesproken pachter heeft met de onnozele meid.

De jongen die een «tasscheer» komt vragen krijgt gewoonlijk een pak mede met een kareelsteen erin, en hij krijgt daarbij de dringende aanbeveling het pak voorzichtig te dragen, want het ding is zeer breekbaar.

Als de boerin de jonge vacatiegasten die op het hof rond zwerven wil weg hebben stuurt zij ze, met de complimenten van de pachter, naar een afgelegen hof om te vragen «of zij hun geen twaalf haneneieren kan bezorgen. En ze bezorgen de snul, in een doos of een pakske, wel iets dat van den haan voortkomt, maar precies geen eieren zijn.

Hovenierende lieden geraken de jongens kwijt met ze achter een pakske «aprilzaad» te zenden.

† Henri PAUWELS (*H. De Vis*)

Wij onderstrepen in dit opstel de vraag, of deze benamingen nog voorkomen in andere Brabantse dorpen, en gebeurlijk welke andere benamingen er dan nog in voege zijn.

De broederschap van de H. Donatus te Merchtem

Uit de talrijke handschriften, die wijlen Maurits Sacré heeft nagelaten, hebben wij ter gelegenheid van dit Jubileumnummer, een bijdrage genomen, die hij bestemd had voor het tijdschrift. Het is een afschrift van het Register van «*De Broederlijke Maatschappij van den H. Donatus, martelaar, opgericht in de gemeente Merchtem. a° 1828*». Dit register bevat: 1° een inleiding, die de redenen aanhaalt, die aanleiding hebben gegeven tot het oprichten van de broederschap; 2° de lijsten van de broeders tot 1892. Noteren wij hieromtrent dat het aantal nooit zeer groot is geweest, maximum een 25 leden. De leden behoorden echter allen tot de ge-

goede inwoners van Merchtem: de geestelijken, de burgemeester, notaris, geneesheer, onderwijzers, renteniers, de leden van de kerkfabriek en het gemeentebestuur, grote pachters en kooplieden; 3° de verslagen van de vergaderingen; 4° de rampen, voorgevallen tijdens het bestaan van de broederschap.

Na 1892 eindigt het register.

Voor de geschiedenis van Merchtem is dit handschrift niet onbelangrijk, daar het heel wat geschiedkundige nota verhaalt over de rampen, die de gemeente hebben getroffen in de loop der tijden.

OPRICHTING VAN EENE BROEDERLIJKE MAATSCHAPPIJ TER EERE VAN DEN H. DONATUS MARTELAAR. IN DE GEMEENTE MERCHTEM.

Onder de talrijke rampen aan welke de sterveling in zoo vele gewesten; op elken trap, in elken stand des levens is blootgesteld, mogen wel voor de geduchtste gehouden worden diegene door de onweders veroorzaakt, en waardoor dikwijls in weinige oogenblikken dood en verderf over geheele landstrecken gebracht worden zonder dat eenig menschelijk vermogen derzelve kracht kan beteugelen, of scherpzinnigheid en beleid daar tegen lijf en gozd beveiligd rekenen kunnen. In zulk een vervaarlijk tijdsgericht schijnen de elementen als zamengespannen om al-

les te verwoesten wat zich durft onderstaan haar perk te zetten, en al, wat hier het stevigst en het onvernietbaarst scheen, als een broos spinneweefsel te verbreken. Het is dan dat de mensch, sidderend bij zulk een ijselijk tooneel, zijn afhankelijkheid diep gevoelt van die hoogere magt, in wier handen de breidels van donder en bliksem, van stormen en vloed en hagelbuiën, van schadelijke droogte en regen en ongezonde en besmetlijke luchten beslofen zijn; wel is waar worden, de onweders natuurlijker wijze veroorzaakt, doch door de Goddelijke voorzienigheid bestuurd. Die dezelve gebruikt als werktuigen van zijne rechtvaardigheid om den zondigen mensch te straffen. Erkent het, Merchtenaren! erkent het in de verschrikkelijke jammeren, die U getroffen hebben: - het was Godt, Die, naar zijnen alwijzen raad, heeft toegelaten, dat dit blijk van de geduchte kracht Zijns arms aan Uwe oogen, op uwen eigen grond, zich zoo dikwijls zoo indrukkelijk heeft vertoond! maar ga ook de herinnering aan oude rampen, - aan de wonden, die geslagen werden - aan de ellenden, waarin de onweders onze voorouderen gedompeld hebben, niet voor ons - niet voor onze nakomelingschap verloren! Boeken wij hier dan in alle deze aan ons bekende plagen, waarmede Merchten bezocht is geworden: het droevig aandenken er van kan ons in voorspoed matigen, in tegenspoed verkloeken.

Onder die bezoeken kunnen bijzonderlijk gerangschikt worden:

Het beklagelijke onheil, hetwelk aan zekeren fluitspeler hier overkwam, waarvan Thomas van Cantimpré, wijbisschop van Kamerijk, die in de twaalfde eeuw bloeide, in zijn Bonum universale de apibus. Lib. 2. cap. 57. § 4. zegt dat deze naar dat hij bij zijn spel, mommerijen en dergelijke vuiligheden hadde gemengeld, waarmede hij de jongheid verleid had, van Godt door het bliksem vuur verslagen is geworden.

De pest in 1368.

De omstortende aardbevingen van O.-L.-H. Hemelvaartsdag (11e mei) en van pinksteren avond (20e mei) 1382.

De bittere koude winters van 1407 en 1480.

De vijf groote branden, welke Daniel van Oesbroeck in zijne Merchtemsche Antiquiteyten N° 162 gewaegt. De brand van verscheide huizen aan de brouwerij *den valk* thans de herberg *het bert* in 1540 door den bliksem aangestoken, welke dan ook twee mannen, namelijk: Lancelot Derblommen en Hendrik van Molders op eenen Zondag dood sloeg.

Het onweer van den 20e July 1543, waardoor er tachtig huizen afbrandden.

De schudding der aarde van den 12e maart 1549.

De harde winter den 16e december 1564 begonnen, welke tien weken lang aanhield, zoodanig dat verscheide menschen van koude gestorven zijn.

Het afbranden der kerk op den 14e september 1571.

De woedende wind in 1602.

De bijtende vorst in februarij 1658 en van den 23e maart 1667.

De pest in 1668 en 1669.

De aardbeving van den 13e september 1692.

De branden van den 15en April en 22e Mei 1710.

De aardbevingen van den 17e Julij 1760 en van 1e augustus 1762.

Het onweer van den nacht tusschen den 29e en 30 Januarij 1776 wanneer de bliksem het groot altaar met al wat er op was in asch en kolen legde.

De overvloedige slagregen van den 19e februarij 1799, welke den Steenweg achter de Kerk gansch overwaterde.

De onstuimige wind van den 14e September van hetzelfde jaar.

De felle vorst van den 15e februarij 1803 die zoo hevig was dat het H. bloed in den kelk bevroor.

Het geduchte onweer, waardoor onze kerk tusschen den 24e en 25e maart 1815, wezende den nacht tusschen den wittendonderdag en goeden vrijdag tot grooten schrik der inwoners is afgebrand.

Een ander niet min ijselijk in 1819 hetzelfde ongeval dreigende, zijnde reeds de toren door het hevig bliksemvuur geraakt geweest.

De vervaarlijke hagelbui, welke den 19e augustus 1823 vele huizen beschadigde en velen onzer granen en andere veldgewassen vernielden.

De aardbeving van den 23e februarij 1828 die omtrent negen uren vóór middag met een onderaardsch gedommel en slingerende beweging deed gevoelen.

De drie voorlaatste hebben eigenlijk U, Merchtenaren! bezeugd tot het heilzaam verlangen van een Broederschap in uwe Kerk onder de aanroeping van den H. Donatus, Martelaar, om U door zijne krachtige voorspraak bij den Allerhoogsten tegen alle die verschrikkelijke uitwerksels der onweders beveiligd te zien. Z.H. Leo XIJ heeft aan uwe bede, door bemiddeling van onzen onvermoeijelijken Herder, bij Apostolijke brieven van den 18en November 1827 beantwoord.

Ontzettend is de les aan onzen hoogmoed, en omtrent de wankelbaarheid van al wat wij het onze wanen te zijn, door deze bezoeken gegeven; zwaar is de proef, op welke ons vertrouwen, onze onderwerping gesteld werd; groot, onmeetbaar groot is onze verplichting tot dankbaarheid.

Daartoe willen wij dan ondergeteekende het onze toebrengen door het oprigten eener *Broederlijke Maatschappij ter eere van den H. Donatus, Martelaar*, onder de hier naartolgende voorwaarden: ten doel hebbende het bijzetten van luister en beroemd maken van het broederschap, onder de aanroeping van dezen Be-

scherm-Heiligen in O.-L.-V. kerk te Merchten, plechtiglijk ingesteld den 20e april 1828.

Art. 1. Deze Broederlijke Maatschappij zal in zich niets mogen vervatten strijdig met het Broederschap door Z.H. Leo XIJ ingesteld; maar omdat het doel der maatschappij bestaat in luister en roem bij te zetten aan het Broederschap, zal niemand in dezelve kunnen aangenomen worden voor aleer voor zijnen intrede betaald te hebben minsten *eenen gulden*, en zich met het onderteekenen dezer te verbinden voor eene jaarlijksche opbrengst van ten minsten *éenen gulden* ook.

Van deze verbintenis zal geene broeder kunnen ontslagen worden dan met in handen van den ontvanger der Maatschappij te betalen ten minsten *twee gulden*, en van zijn uitscheiden den opperbroeder kennis te geven ten einde deze laatste aan den griffier der maatschappij in de eerstvolgende vergadering de uitschabbing van zijnen naam bevele.

Art. 2. In deze Broederlijke maatschappij zal niemand kunnen aangenomen worden voor aleer hij ingeschreven is in het Broederschap door Z. H. Leo XII ingesteld.

Art. 3. De Broeders dezer Maatschappij moeten zich ten minsten driemaal in het jaar vergaderen ter plaats en uur later te bepalen op eene boete van vijftwintig cents, ten ware wettige redenen.

Art. 4. De gelden zoo van intrede en jaarlijksche opbrengst als van de boeten of anderzins voortkomende zullen uitsluitend besteed worden tot meerder eer, luister en roem van het Broederschap onder de aanroeping van den H. Donatus, Martelaar, het zij met het doen van Missen, Loven en Predikatiën ter eere van den H. Donatus, het zij met het aankopen van meubelen in ●-L.-V. kerk te Merchten.

Art. 5. Er zal jaarlijks een jaargetijde geschieden voor de afgestorvene Broeders der Maatschappij binnen de week van de instelling, in hetwelk ieder Broeder zal moeten ter offerhande gaan op boete van *vijftig cents*, ten ware wettige redens.

Art. 6. Uit de zes oudste Broeders zal een hoofd als Opperbroeder gekozen worden, die altoos eene beslissende stem zal hebben, terwijl één ander uit deze zes ten keuze der Maatschappij zal gelast zijn met in het Register der Maatschappij alles te schrijven wat in de vergaderingen verrigt zal zijn, en een derde Broeder ook uit deze zes, en ten keuze der Maatschappij zal belast zijn met het innen der geldboeten en andere ontvangsten en met de uitgaven, waar van hij jaarlijks in de eerste vergadering aan de Maatschappij rekening zal doen.

Art. 7. Alles zal in de Maatschappij bij meerderheid van stemmen beslist worden; nochtans zal niemand zonder meerderheid van stemmen der zes oudste broeders in deze Broederlijke Maatschappij kunnen aanvaard worden.

Art. 8. Overigens zal altoos vrijen toegang hebben tot alle vergaderingen der Maatschappij de Eerwaarde Heer Pastoor van

O-L-V. kerke te Merchten, het zij hij Broeder der Maatschappij is of niet.

Aldus daargesteld en opgerigt met onderlinge goedkeuringe der ondergeteekende.

Merchten den 4en Junij 1828.

Op den vijfden julij 1800 Achtentwintig ongeveer twee uren na middag ontstont er eene onstuimige wind, die het stof van de straten al draaiënde tot boven den toren joeg, zoo hevig dat de lucht een wijle lang geheel verduisterd scheen, waaronder afgrijsselijke donderslagen gehoord werden en verschrikkelijke bliksems flikkerden, die vele lage takkebossen, welke de woede van den wind gespaard hadt, want deze hadt een menigte hooge boomen ontworteld of afgewrongen, verschreid hebben, en gevolg werd van eene verwoestende hagelbui, waardoor in min dan eene halve uur bij na al de vensterglazen verbrijzeld en den ganschen oogst vernield werd.

1890.

In de Maand November van den jare 1890 is het begonnen te regenen zoodanig dat al de velden onder water stonden; en op den 25 dito is het beginnen te vriezen, zoo buitengewoon geweldig, dat al de vrugten der aarde geheel bevrozen zijn en vele Menschen van de koude gestorven zijn, de schelde-stroom is in dezen winter zoo hard bevrozen dat men er met rytuygen overreed en de oeverlingen er vogelroeden hebben op geplaatst met prijsschietingen en kramen en barakken er bij even als het in den zomer op het waste land geschied.

Het was den 1n Maart 1891 den 1n nacht dat het niet gevrozen was.

J. Van Exterghem S^{ris}.

1891.

Ten jare 1891 op woensdag den 1ste julius zynde eenen merkt dag te Merchtem, was het van 's morgens eenen zoo verstikkenden smoor dat er de lucht als van verdonkerde en ten twee uren namiddag brak er een onweder los met bliksems en donderslagen zoo hevig dat alles vluchte wat vluchten kon gevolgd van een verwoestenden hagelslag waardoor in min dan eene halve uur al de vensterruiten in het dorp verbrijzeld werden, de fruitbomen van hunne vruchten en bladeren beroofd, en op eene breedte van aan de Kley onder Opwyck tot aan de Speltcapelle onder Merchtem den ganschen oogst vernield wierd.

J. Van Exterghem S^{ris}.

† MAURITS SACRE

De vloer

Wij komen nog eens terug op de Brabantse *vloer* (zie jg. XLI, blz. 489), omdat de zaak zelf ons van bijzonder belang blijkt te zijn voor de kultuurgeschiedenis.

De *vloer* is dus de ruimte die bij ons overdwars in de boerenwoning ligt en de woonkamer (het *huis*) van de belendende stallen scheidt. Met de buitendeur komt men in de vloer. Daar heeft men, gewoonlijk rechts, de deur die uitgaat in de woonkamer, en er tegenover de deur die ons in de koestal brengt. Er valt op te merken dat de koestal, benevens deze deur dan toch ook nog een buitendeur heeft.

De vloer was niet geplaveid; de bodem was vastgestampte leemgrond, net zoals die van een dorsvloer. 't Schijnt dat kleine boerens huizen hem wel eens als dorsvloer gebruikten. In de vloer stond de zoldertrap; stonden ook de moelie en de kuipen met zwijnaard en ander diereneten (1); en, achter de deur, bezems van berkenrijfs of van pinstro (kameline).

In de vloer lag de strowis waar de bezoeker «zijn voeten kon aan afvagen». Maar de lieden van ten huize en ook de gewone bezoeker, lieten hun schoeisel in de vloer staan, en gingen naargelang het seizoen, op hun kousen of barrevoets in huis. «Er is volk in huis want er staan blokken in de vloer».

Wie ergens aan huis moest zijn klopte nooit aan de buitendeur (die stond trouwens open), maar ging direkt de vloer in. Daar klopte hij aan de deur van de woonkamer, of gemeenlijker, opende hij de deur op een kier en riep het gebruikelijk «geen belet!».

De spreuk «ergens over de vloer komen» werd bij ons begrepen als komende in de woonkamer (langs over de vloer). Het gezegde wordt inzonderheid gebruikt als men spreekt van een vrijer die van de ouders de toestemming heeft zijn meisje thuis te mogen vrijen. «Hij komt er al over de vloer»; - «hij komt hier al een jaar over de vloer en hij 'n spreekt niet van trouwen». Andere uitdrukkingen in verband met de vloer: «Die komt hier niet verder dan onze vloer», = die komt hier niet in de woonkamer; «die zet hier gene voet meer in de vloer», = die heb ik mijn huis ontzegt.

Wij menen dat de *vloer* eigen is aan de boerenwoning van (West-)Brabant. De uitgestrektheid van zijn gebied is tot nu toe nog niet onderzocht; maar dit gebied moet wel zeer beperkt zijn.

In het Kempische boerenhuis bestaat hij niet. «De eigenaardigheid van het Kempische huis, schrijft mij Dr. J. Weyns, de zeer deskundige konservator van het Openluchtmuseum van Bokrijk, is juist dat er geen «vloer» of bijzondere inkom is, doch

(1) Zie ESB, jg. XXXIX, blz. 148.

dat men «met de deur in *buis* valt». Dit *buis* is de woonruimte voor de zomer... in de winter woont het gezin in de kamer, die geen buitendeur heeft en tegelijk slaapkamer is voor de ouders. In zeldzame gevallen, vooral in de Limburgse-Kempen is naast de deur een scherm geplaatst of is er soms een klein portaalje aanwezig. Dit portaalje wordt vaak *voorbuis* geheten. De zoldertap staat in het *buis*, gewoonlijk tussen de haard en de keider. Daar staat hij bij vier van onze zes Kempische hoeven te Bokrijk».

Anderzijds staat het woord *vloer* (met onze onderhavige betekenis) niet vermeld, noch bij *Teirlinck* (Z.O. Vlaanderen), *de Bo* (West-Vlaanderen), *A. Joos* (Waas), *Lievrouw-Coopman* (Gent). Zeer waarschijnlijk bestaat de *vloer* niet in deze gewesten. Maar een uitgebreid onderzoek zou dit moeten uitwijzen.

Schuermans geeft, bij het woord *nerre*: «vloer, ook de voorplaats, namelijk de plaats waar men in komt, wanneer men in een huis treedt alvorens in de keuken of in de stal te komen.... Die plaats dient bij geringe lieden tot dorsvloer, ook tot plaats van 't voeder». Hij localiseert het woord in Limburg. Hier zal voorzeker niet de Limburgse Kempen bedoeld zijn. Misschien het Hageland of Haspengouw; alhoewel *Tuerlinckx* (Hageland) en *Rutten* (Haspengouw) het woord *nerre* alleen in de betekenis van borsvloer kennen. De beschrijving van *Schuermans* komt nochtans overeen met deze van onze vloer.

Een onderzoek nopens de indeling van de boerenwoning in ons land, en dus ook nopens het gebied van de *vloer*, schijnt ons, uit cultuurhistorisch oogpunt van bijzonder belang. Wij bedoelen hier de woonstede van de kleine boeren, de kossaarten, de keuters of hoe men ze ook noemt. Die woonstenen zijn volkomen autochtoon, ontstaan in de streek zelf; gebouwd door ambachtslieden van het dorp (timmerman, plekker, strodekker), met bouwstoffen die ter plaats bij de hand waren (hout, leem en stro). Dit is het geval niet met de gebouwen van de grote pachthoeven: deze zijn het werk en de schepping van bouwmeesters, gewoonlijk stedelingen, die de heersende stijl nastreefden, en werkten met bijgehaald materiaal (karreel, zandsteen, arduin, schaliën). De waarde van deze gebouwen is vooral kunsthistorisch, minder cultuurhistorisch.

Waarschijnlijk was de vroegere indeling van het woonhuis van grotere hoven (pachthoven en eigengeërfde hoven) dezelfde als deze van de kossaarten, maar dan in ruimere verhoudingen. Zolang die hoven opgebouwd werden in lemen wanden waren zij toch het werk van plaatselijke ambachtslieden. Zo vinden wij de vloer vermeld op het Hof ten Bloote, te Buizingen in 1738 (2); op het Hof te IJzenbeek te Asse, in 1742 (3); op een hof te Huizingen, 1733 (4); op het Neerhof te Dilbeek, in 1752 (5);

(2) ESB, jg. XXV, blz. 238.

(3) Ibid., XXIIVe jg., blz. 85.

(4) Ibid., XXVIIIe jg., blz. 40.

(5) Ibid., XXXIXe jg., blz. 407.

op het Hof ten Steen, te Vlezenbeek, in 1686 (6), op het Hof te Lint te Grimbergen, in 1772 (7).

In de Brusselse burgershuizen heette wat wij thans de «gang» (corridor d'entrée, hall) noemen, de vloer (8).

Onze typische boerengebouwen, met hun karakteristieke vloer en hun wanden geheel of ten dele in houtwerk en leem, zijn bijna zo goed als verdwenen uit ons landschap; ze verdwenen bij ons in een sneller tempo dan in om het even welke andere streek. Het zou nochtans zeer jammer zijn moest er geen model van deze bouw bewaard gebleven zijn in het Nationaal Openluchtmuseum voor landelijke bouwkunst, te Bokrijk.

Daarom durven wij een dringende oproep doen tot al onze leden die nog iets voelen voor het eigen schoon en de cultuurgeschiedenis van hun heem, opdat zij ons zouden aanwijzen de nog bestaande boerenwoningen die verdienen in aanmerking te komen. Wij bedoelen hoefetjes van kossaarten en andere kleine boerkens. Niet de gebouwen van grotere hoeven. Ook andere gebouwen van de boerenstede: zoals stallen, bakovens, hopasten, e.a. komen in aanmerking. De totale ondergang van deze gebouwen is nabij....

PAUL LINDEMANS

(6) Ibid., XXXIXe jg., blz. 146-147. - Hier wordt een kiekenkot vermeld, geplaatst in de vloer. In het bovengemeld hof te Buizingen treffen wij ook een «hangende» kiekenkot in de vloer aan. Wij vermoeden dat in deze «kiekenkoten» kippen te mesten gezet werden. Bijzonder zindelijk zal dat wel niet geweest zijn!

(7) Ibid., XXXIXe jg., blz. 148.

(8) Zie ESB, XXXIX: *Brusselse binnenhuizen in de 17e eeuw*, blz. 238.

UIT OUDE PAPIEREN

SAULUS. SAULUS. WAAROM VERVOLGT GE MIJ?

Te Opwijk bestonden voorheen «*De Tooneel genegene Iverlingen der prochie van Opwijk*». Zekere dag togen onze «Iverlingen» naar Dendermonde om aldaar «*De Bekeering van St.-Paulus*» op te voeren. Om zich niet te moeten omkleden reden ze er geharnast en in volle uitrusting naar toe. Toen de schildwacht bij de Brusselse poort de ruiters met vervaarlijk blinkende helmen en wappetende mantels zag aankomen, riep hij: «Haalt de brug op, den Oostenrijker komt af!» En.... heel Dendermonde liep te wapen!

Het paard van Saulus speelde in het stuk een bijzondere rol. Bij het horen van de roep «Saulus, Saulus, waarom vervolgt gij mij», liet het zich plat ten gronde vallen en bleef met zijn ruiters roerloos liggen. Het paard was echter zo goed gedresseerd dat telkens de schoolbengels de kreet «Saulus, Saulus» riepen het zich liet neervallen. Dit vermaak ergerde de eigenaar van het paard zodanig dat hij besloot het te verkopen. Doch niemand wilde het tot ten slotte de pastoor van het gasthuis te Merchtem, die in gevolge zijn zwaarlijvigheid geen paard meer kon bestijgen, het aankocht. Sindsdien moest hij slechts roepen: «Saulus, Saulus», en het paard vleidde zich neer. Mijnheer pastoor steeg in het zadel en reed weg...

naar J. Lindemans, ESB, februari 1911.

Van Brabantse gemeenten in oude Duitse geschriften

De gedurfde gevangenzetting door de oproerige Bruggelingen van 's keizers zoon, Maximiliaan van Oostenrijk, anno 1487 in huize Craenenburg aan de Grote Markt in hun stede, bleef natuurlijk niet zonder echo in oude Duitse geschriften van die tijd. Ter sprake komt het voorval al bijv. in de «Historia der Herren Georg und Kaspar von Frundsberg», ridders van Mindelheim, in Beieren, die door Adam Reissner, een huisleraar bij het genoemde adellijke huis, werd opgesteld en voor een eerste maal in 1568 te Frankfurt-am-Main ter pers gebracht. Hij deelde o.a. mede (1): Maximiliaan, de eerste van deze naam, zoon van keizer Frederik III, werd te Frankfurt door de keurvorsten als koning verkozen, toen men telde na de geboorte van onze Zaligmaker Jesus Christus 1486 jaren. 't Daaropvolgende jaar werd hij te Brugk in Vlaanderen gevangen. Daar toog keizer Frederik met alle macht voor Gent....». Immers deze stoutmoedige gevangenneming moet althans voor de mensen met blauw bloed in Midden-Europa een echt wereldschokkende gebeurtenis zijn geweest. Zij leenden een gewillig oor aan de oproep van Frederik III († 19 oogst 1493) om op te rukken ten einde met geweld van wapenen zijn zoon te gaan bevrijden en de stad Brugge en Vlaanderen te tuchtigen om de met verstomming slaande begane majesteitsschennis.

Dit bracht zware oorlogsellende over onze gewesten, ook over Brabant, dat zich naderhand bij Vlaanderen aansloot, terwijl Franse troepen zuidelijk Nederland kwamen binnenvallen (2). Hoe vernielend zij uitviel, kan worden waargenomen in de gedenkschriften van heer Wilwolt - d.i. Willibald - von Schaumburg - eigenlijk Schaumburg, die met de keizerlijke scharen westwaarts medetoog alstoen. Hij stamde uit een geslacht van ministerialen, ofte adel van ondergeschikte rang, in Frankenland. Op jaren gekomen, liet hij zijn herinneringen aan zijn wapenfeiten optekenen in vier boeken door een onbekend gebleven schrijver, die alleszins een ontwikkeld man moet geweest zijn en klaar raakte met zijn taak kort na St.-Jorisdag 1507.

In het 3e boek ervan komt dan te berde «Wie Brück in Flandern vom romischen könig umschlüeg und den könig viengen (= Hoe Brugge in Vlaanderen van de Roomse koning afvallig werd en [zij] de koning vingen) (3). Te berde komen ook bij her-

(1) «Historia der Herren Georg und Kaspar von Frundsberg von Adam Reissner.» - Nach der 2. Auflage von 1572 herausgegeben von Karl Schottenloher. Voigt anders Quellenbücher, Band 66 (Leipzig, z.j.), blz. 17.

(2) «Die Geschichten und Taten Wilwolts von Schaumburg». Herausgegeben durch Adelbert von Keller (Stuttgart, 1859: Bibliothek des Litterarischen Vereins in Stuttgart, Band L), blz. 79, vlg. 86.

(3) Op. cit., blz. 78-86.

haling slagveldbotsingen, die plaatsvonden ook op Brabantse bodem, ook nadat Maximiliaan het voorbeeld van zijn vader had gevolgd en uit de Nederlanden was weggevoerd, de verdere krijgsvoering toevertrouwend aan hertog Albrecht van Saksen (4). Daaruit vloeide voort dat een aantal gemeenten van hier ook bij name waren aan te halen.

Dit gebeurt met de steden Loffen (= Leuven), Brüssl (= Brussel) en Dinen (= Tienen); nog met Sulfurt, waaronder wel Vilvoorde is te verstaan (5). Deze laatste gemeente wordt met-tergauwte, gelijk Lier, versleten voor een «klain flecken» (= een kleine marktvlak), doch wordt ook opgesomd samen met Antorf (= Antwerpen), Mechell (= Mechelen) en Lier als niet ontrouw geworden aan hertog Maximiliaan, wat wel het geval was met de drie hier voorafgaandelijk genoemde steden van Brabant (5).

Voor Brussel wordt aangemerkt dat het er op een zondag «kirchweich», «kirchmess» (= jaarlijks herdenkingsfeest van de kerkwijding, kermis) was en de soldaten er flink hebben gedronken (5). Bovendien: dat achttienhonderd Fransen, waaronder achthonderd kurassiers, naar Brussel oprukten onder de aanvoering van «der von Rafenstein» (6), een «geborner herzog von Cleve» (5); maar zij leden de neerlaag in de buurt van de stad tegen «sechshundert raisigen (= bereden soldaten) und achthundert lantsknechten (= middeleeuwse voetsoldaten)», die de keizerlijken tegen hen in 't gelid hadden gebracht (7).

Nadien komt de gemeente Asse aan de beurt. Want aldaar behaalden de krijgslieden van hertog Albrecht een zege van belang! Wat was dit dorp «Asch genannt» (4)? «Een versterkt kerkhof» heet het hier! Dit betreffende hoort men nog nader: «hadden de brabantse boeren zeer goede bolwerken rings daaromheen aangelegd; die werden beschoten en het kerkhof veroverd en vloten de boeren allen op de kerktoren; zij riepen de wapenknechten om gevangenneming aan; het was om niet dat zij vermeenden stand te houden; droegen de soldaten veel hout te samen, legden het tegen de toren, maakten onderaan vuur, waarvan de toren van boven vlam vatte en verbrandde; vielen de mensen daaruit, hielden hun de soldaten hun spiets voor, dat ze van tijds met vijf of zes door een ervan gingen vallen». Dat zulks erbarmelijk was geeft de verteller toe en onchristelijk om aan te zien; doch men was niet bij machte het de landsknechten te beletten en moest hen hun wil laten doen» (4).

Na deze overwinning te Asse keerde Albrecht van Saksen

(4) Op. cit. blz. 84.

(5) Op. cit., blz. 82.

(6) Vgl. «Hôtel Ravenstein» in «Guide illustré de Bruxelles. - Monuments civils et religieux par G. Des Marez (Remis à jour et complété par A. Rousseau) (Touring Club Royal de Belgique, MCMLVIII), blz. 85 vlg.

(7) Op. cit., blz. 83.

zich tegen «ein schlos, haist Brunburg, nahen bei Sulfurt (= een slot, heet Brunburg, dicht bij Sulfurt)» gelegen. Uit deze samenhang laat zich afleiden dat we in «Brunburg» te doen hebben met een verminking voor Grimbergen. In het kasteel aldaar lag alsdan een Franse legeraanvoerder, heer Johann von Schede. Het werd beschoten om het stormenderhand in te nemen. Toen de hertog de bestorming wou laten inzetten, gaven de bezettende troepen het over en ook zichzelf in ridderlijke gevangenschap. De hoofdman werd een losprijs ten bedrage van 1000 gouden kronen opgelegd en in geloof en vertrouwen in hem gedagvaard; «er hielt aber nit, wart treulos (= hij hield echter zijn gegeven woord niet, werd trouwloos)».

Hierna wendde de hertog van Saksen de steven opnieuw naar Mechelen. Ondertussen «gewonnen die Franzosen ein schlos, haist Persl, leit nit weit von Brüssl, wölchs si zubrachten (= vermeersterden de Fransen een kasteel, heet Persl, ligt niet verre van Brussel, 't welk zij vernielden)» (4). Over dit oude slot te Beersel, eenmaal een bezitting van de Arenbergen, in de jongste jaren na de geslaagde restauratie en de zorgzame instandhouding sindsdien zo algemeen bekend geworden, hoeven wij hier niets nog nader in het midden te brengen.

Van daar rukten de Fransen op naar «ein stetlein, haist Halle, da rast unser libe frau gar gnädiklich, das noteten sie vast mit den geschoss, stürmten und verlurn den sturmb und daran vill leut (= een stadje, heet Halle; daar verwijlt Onze Lieve Vrouw zeer genadelijk; dat brachten zij sterk in nood met het geschut, liepen er storm tegen en verloren de bestorming en daarbij vele lieden)» (4). Wie zal het verrassen dat herinnerd hier wordt aan het wonderdadig O.-L.-Vrouw van Halle met haar wijd verspreide verering (8), waaromtrent wij ook in het «Raisbuch» van de Oostenrijkse preceptor van adellijke jongelieden H.G. Ernstinger, uit Innsbruck, die in september 1606 te paard een tocht aflegde Parijs-Antwerpen en terug en te dier gelegenheid via Bergen, Zinnik en 's Gravenbrakel op weg naar Brussel even te Halle pleisterde, aangestipt vinden: «Nostre Dame de Hale, ain statt und kirchen, dahin grosse walfarten beschehen (= O.-L.-Vrouw van Halle, een stad en kerk, waarheen grote bedevaarten geschieden)» (9). De voor hen met tegenslag beëindigde aanval op Halle liep voor de Fransen uit op een vlucht naar Brussel. Toen zij gewaar werden dat Albrecht van Saksen met 1500

(8) Vgl. o.m. *Gab. Calis*, pr.: *Volkskundige Kalender voor het Vlaamsche land* (Gent, 1923), blz. 55 vlgg.; - *A. De Cock & Is. Teirlinck: Brabantsch Sagenboek*, 2e deel (Gent, 1912), blz. 95 vlgg. (Men leze eveneens: *Fernand Toussaint van Boelaere: Eene legende van Onze Lieve Vrouw van Halle*. (Gent, Flandria's Novellenbibliotheek, november 1911, nr. 133).

(9) H. G. Ernstinger: «Raisbuch», herausgegeben von Ph. A. F. Walther (Tübingen, 1877: Bibliothek des Litterarischen Vereins in Stuttgart, Band 135), blz. 232.

knechten en achthonderd bereden soldaten een treffen met hen zocht. «brachen si mit irem hör auf und zugen nach Brüssel (= braken zij op met hun leger en togen naar Brussel) (4). Hierom werden de Brusselaars op hen «vast zornig, sagten warumb sie fluhē, man sech doch niemant, der sie jagt (= zeer vertoond, zeiden waarom zij vloden, men zag toch niemand die hen joeg» (10).

Ten slotte valt volle aandacht op Aarschot nog, hier aangemeld als «Arszgardt die stat, nit verr von Mechel gelegen» (= de stad Aarschot, niet verre van Mechelen gelegen)» (11), die de keizerlijken wensten in te nemen. Daarom kreeg Wilwold von Schaumburg (12) bedrijvig te doen! Want Albrecht van Saksen stelde hem aan als een van de twee kapiteins voor de in uitzicht staande kriegsverrichting. Wilwold deed «ein brücken» vervaardigen, «damit uber die waszergraben zu komen, und als er mit dem zeug bei zwaien stunden vor tag ankam, bevalch er zwaien edln bei der brücken ze bleibenn, davon nit zu komen, dan er wolt besehen, wo si am besten und fuglichsten uber zu bringen wer, darumb solten si sein alda erharren (= een brug, om daarmee over de watergrachten te geraken en toen hij met het tuig twee uren voor de dag aankwam, beval hij aan twee edellieden bij de brug te blijven, daarvan niet weg te gaan; want hij wilde nazien waar ze het best en het passendst was over te brengen, daarom moesten zij aldaar op hem wachten)» (11). Wat haalden die twee nochtans uit? «... alsbald er weck kam die besichtigung tun wolt, liefen die zwen mit diser brücken auf die brücken, vor dem stator (= zo gauw hij wegwkwam, het onderzoek doen wilde, liepen die twee met de brug op de brug voor de stadspoort)». 't Gevolg? «die in der stat auf schoszen under sie, teten in groszen schaden, drungen sie so hart mit dem geschütz, das si mit noten den merern tail der toten weck prachten und die brücken hinder in lieszen und also ob und wider gein Mechel ziehen musten (= die in de stad schoten onder hen, deden hun grote schade, lieten hun met het geschut zo weinig rust dat ze met moeite het merendeel van de doden wegbrachten en de brug achter zich lieten en alzo op en weer naar Mechelen trekken moesten)» (11).

Bij een latere gelegenheid bleek hertog Albrecht van nieuws zinnens tegen Aarschot - nu: «Arszkat die stat» - op te rukken. Aan dit wapenfeit werd trouwens in de gedenkschriften van heer Willewald een afzonderlijk, hoewel bondig kapittel gewijd (13). Een heer Ruprecht von Arburg - zou dat geen Arenberg zijn geweest? - bracht een schare bereden soldaten in de stad; weshalve de hertog niets dorst ondernemen en zich terugtrok. Dit

(10) W. v. Schaumburg», blz. 84 vlg.

(11) «W. v. Schaumburg», blz. 86.

(12) Te dezer plaatse «Schaumburg» gespeld.

(13) «W. v. Schaumburg», blz. 88 vlg.

vaststellende, verliet Ruprecht op zijn beurt Aarschot. Dit werd voor zijn keizerlijke tegenstander de aanleiding om opnieuw vier hopen krijgslieden voor de stede samen te brengen. «Sie schlichen und versteckten sich in ein holz, das mit einem ort an die stat, die dennochten woll alsz grosz als Würzburg ist, stoszet (= Zij slopen en verstaken zich in een bos, dat met een hoek aan de stad stoot, die nochtans zo groot wel is als Würzburg)». De kapiteins van hertog Albrecht waren de mening toegedaan dat het wel was «zu wagen, sie wolten die leitern eilents anwerfen und steigen: vielleücht möcht in got glück geben (= te wagen, ze wilden de ladders ijlings aanwerpen en gaan klimmen; misschien zou God hun een kans gunnen)». Men heeft het gewaagd! De hertoglijken geraakten in de stad en daar «erstachen und viengen die herzogischen, was in begegnet, viengen an, die heuser aufzustoszenn und wolcher eins erobert und darein kam, behielt es mit allem, was darin was (= staken neer en vingden de hertoglijken wat ze ontmoetten, begonnen de huizen open te breken en wie er een veroverde en daarbinnen kwam, behield het met al wat daarin was)». Drie uren lang speelden ze daar hun spel op een voor hen genoeglijke wijze: toen «kam ein so greulich eilent feuer aus, das die stat mit kirchen und allem gut verprennt (= brak een zo gruwlijk vuur uit dat de stad met de kerk en alle goed verbrandde)». Wie in het bezit was geraakt van geld en zilverwerk, mocht dat ook meevoeren (13).

Hierna (14) wordt het opzet uitgestippeld van heer Willewold en andere hoofdmannen om Tienen aan te tasten, «Dina in Brabant... gar ein grosz mechtig stat und mit irem begriff wol auf Nurmbergs anderhalb weiten zu gleichen (= Tienen in Brabant... een zeer grote machtige stad en met haar omgeving wel anderhalve maal zo uitgestrekt als Nurnberg)». Het hierop volgende hoofdstuk van het werk vermeldt toch in de slothelft van zijn opschrift: hoc «Herzog Albrecht darnach mit Sturm und Streit Dyna di Stat gewan (= hertog Albrecht daarna met bestorming en kamp de stad Tienen won)» (15). Langs drie zijden tegelijk stelde men de stormladders op; de vijanden, die er in bezetting lagen, poogden, doch zonder goed gevolg, tot drie keer toe de aanvallers weer uit de stede te verdrijven, doch zijzelf werden eruit verjaagd. Te dezer plaatse sloeg de hertog van Saksen «nach diser erlichen tat, als wol billich was, abermals ritter, wolche ritterschaft von vill grafen, hern und edln billich angenommen (= na deze heerlijke daad (= wapenfeit), gelijk wel billijk is, opnieuw tot ridder, welk ridderschap door vele graven, heren en edelen van rechtswege aanvaard werd)».

Om te doen blijken hoe machtig aan goed men alstoen in de Tiense stede was, vertelt von Schaumburg wat er gebeurde met

(14) «W. v. Schaumburg», blz. 89.

(15) «W. v. Schaumburg», blz. 89 vlg.

een voetknecht onder zijn bevel (16). Die had er namelijk bij een geldwisselaar - «in ains Lumbarten haus» - de hand weten te leggen op zestienhonderd guldens in baar geld. Dezelfde dag echter verspeelde hij die nog en zijn eigen geld daarbij, zodat hij 's avonds niet eens zijn maaltijd kon betalen. Daarom «bat seiner gesellen einem, im das glöch darzuleihenn (= bad een van zijn makkers hem dat dadelijk te lenen)». Deed deze dat? «Der antwort, solt er hungers sterben, er lihe ime nimmer pfening (= Die antwoordde, dat, moest hij van honger sterven, hij hem nimmer een penning lenen zou)». 't Verhaal voegt er nog aan toe dat een provoost, Hans Metzger, die een arme knecht was. «vieng einen abt in der stat, gab ime zwelf tausent gülden zu schatzung (= ving een abt in de stad, legde hem twaalfduizend gulden krijgsschatting op)».

De hertog van Saksen lag gedurende acht dagen in de stad Tienen. Toen kwamen die van Mechelen bij hem aandringen om hulp, ten einde hun oogst zonder gevaar te kunnen binnenhalen. Hij gaf aan heer Wilwolt het bevel zich met tweehonderd ruiters te hunner beschikking te stellen. Edoch, die verdroot vlug deze karwei, weshalve hij met zestig van hen naar Leuven draafte: want die van Raifenstain kampeerde zowel te Brussel als te Leuven (17). «Darumb erhueb sich herzog Albrecht mit den seinen zu ross und fues auf das sterkst, legt sich nit vern von Loffen in ein dorf, haist Werthern (= Dienvolgens maakte hertog Albrecht zich op weg met de zijnen te paard en te voet met alle macht en sloeg zijn tenten op in een dorp niet verre van Leuven. heet Werthern)» (17). Hier is zonder twijfel de gemeente Werchter aan de Dijle bedoeld, waaromtrent de toevoeging nog volgt, zonder dat de naam van deze rivier wordt genoemd: «Dabei fleust ein wasser hinüber. Dasselbig macht her Wilwolt ein brücken mit vaszern, also stark, das das ganz haubtgeschütz, das ganz hor mit sambt allem andern geschütz darüber ziehen mocht (= Daar dichtbij vloeit een water voorbij. Te dier plaatse maakte heer Wilwolt een brug met tonnen, zo sterk, dat het gehele hoofdgeschut, het gehele heir met al het andere geschut daarover trekken kon)» (17). Immervoort komt nog meer krijgsgeharrewar ter sprake, bijv. aangaande een beklimming van Sullfurt - alias Vilvoorde - door de benden van de heer van Årburg, die er naar hartelust aan het plunderen vielen en de stad uitbrandden. 't Liep alles er toch op uit dat «die von Brüssl. Loffen und ander stet vermerkten, (= die van Brussel, Leuven en andere steden onmerkten)» hoe die van Raifenstain, waar hertog Albrecht optrad, steeds op de vlucht sloeg en zijn krijgslieden, wanneer zij op de keizerlijken stieten, verslagen werden; daarom baden zij om genade en gaven zich over. Hun werd een oorlogsschatting

(16) «W. v. Schaumburg», blz. 90.

(17) «W. v. Schaumburg», blz. 93.

ten bedrage van 84 duizend gulden opgelegd (18). Albrecht van Saksen bezette toen Brussel met een leger van meer dan vierduizend man te paard en te voet. «Under denen waren vill groszer mechtiger hern vom lant; die ruckten auf den platz und wart desselben ortes wider erbhuldung von in geschworn (= onder hen waren vele grote, machtige heren van de streek; zij rukten naar de markt en te dier plaatse werd van nieuws hulde door hen gezworen)» (19).

Dat van Brabantse gemeenten allereerst Leuven geredelijk wordt aangehaald in vroegereeuwse Duitse geschriften, wie zou het verwonderen van de toenmalige geesteswetenschappelijke hoofdstad binnen onze grenzen? Zulks geschiedde ook onvermijdelijk in de bekende en graag geraadpleegde «Chronika Derer von Zimmern», ofte Kroniek van het adellijk geslacht van de heren van Zimmern, die in het Boven-Neckardal bij Rottweil in de buurt van het meer van Konstanz verblijf hielden (20). Dit interessante historische overzicht hebben wij te danken aan optekeningen van graaf Froben von Zimmern († 1563) en na hem van de schrijver bij de familie, Johannes Müller († 1600). Zouden zij niet bij herhaling doen verwijlen binnen Leuven, erop gelet dat een paar van die edele heren van Zimmern er in hun jeugdige jaren als student verkeerden (21)?

Verscheidene malen reeds dorsten wij ons veroorloven om aandacht te verzoeken voor deze uiterst lezenswaardige Chronika van bijna drie eeuwen her. Wij deden het een eerste keer in onze bijdrage ten jare 1927 voor het «Album Prof. Dr. J. Vercoullie», met «Een en ander uit de Chronika Derer von Zimmern» (22); 't laatst met een opstel «Een keizerlijk lesje in wellevendheid», voor de «Verslagen en Mededelingen van de Koninklijke Vlaamse Academie voor taal- en letterkunde, jg. 1958» (23); in ditzelfde tijdschrift «Eigen Schoon en De Brabander» met het relaas betreffende «Een opstootje te Leuven» (24). Hier weze het er ons alleen dan om te doen te onderstrepen dat behalve Brussel, waarvan de naam op losse wijze ook Brusel en Bruesel, Brüssell, Bruxell, Brüxell, Prussell, Brisel en Brüssel werd gespeld (25) en Leuven - geschreven: Löven, Leven, Løyen en Löwen (21) van onze Brabantse gemeenten tussendoor Aarschot en Beersel een vermelding krijgen.

Aarschot geniet deze eer op vier verschillende passussen in

(18) «W. v. Schaumburg», blz. 94 vlg.

(19) «W. v. Schaumburg», blz. 95.

(20) Zimmerische Chronik, herausgegeben von Dr. K. Barrack (4 delen (Tübingen, 1869) (Für den Litterarischen Verein in Stuttgart, Bd. XCI - CIV). Een goede bloemlezing daaruit: «Aus der Chronika Derer von Zimmern», herausgegeben von Bernard Ihringer (Ebenhausen - München en Leipzig, z.j. [1911]). Vgl. *M. Westphal* Die besten deutschen Memoiren (Leipzig, 1923), blz. 87 vgl.

(21) Cf. Bd. 4: Register, blz. 660.

de Chronika (26) en wel als «Arskot» en zo waar als «Orsgot». Alle vier houden zij verband met het naar de gemeente genoemde adellijke, hertogelijke geslacht, waaromtrent een wel leuke aanmerking plaatsvindt. Immers, toen Froben Christof von Zimmern te Leuven de leergangen van de universiteit hoorde, studeerden daar eveneens drie vorstelijke jongelieden, nl. de zonen van de hertog van Aarschot. Ieder ervan - en dat trof hem, de buitenlander! - droeg toch een bijzondere naam; want het was - dat beweerde hij ten minste - bij Frans en Nederlanders 't gebruik dat alleen de oudste zoon van een familie de naam en het wapen van het geslacht voerde en «la chief des armes» werd geheten. Alzo heette van de drie bedoelde jonge mannen de oudste «prins van Aarschot»; de tweede heette prins van Schimai en de jongste noemde men de heer van Schiffri (27). «Schimai» slaat vanzelfsprekend op de heerlijkheid Chimai in Henegouw, een van de oudste in ons land, waar o.m. verblijf heeft gehouden Karel de Stoute, die ze verhief tot graafschap in 1475, waarna ze anno 1488 verheven werd tot prinsdom ten gunste van Filips de Croy door aartshertog Maximiliaan (28): «Schiffri» versta men als Chièvres, de gemeente eveneens in Henegouw, arrondissement Aat, maar voorheen behorend tot Brabant, die een baronie is geweest en in de 16e eeuw een bezitting van graaf Lamoral van Egmont (29).

Ten slotte rept de Chronika nog van «de oudere hertog van Orsgot». Gemeend zal wel wezen hertog Filips, van wie zij nog ter kennis brengt dat hij een jeugdige hertogin van Lotharingen tot gemalin verwierf, doch op zekere dag dood in zijn bed werd aangetroffen (30). Men weet immers al lang dat Aarschot, een oorspronkelijke baronie en sinds 1125 het eigendom van het huis van Croy, ten jare 1507 verheven werd tot markiezaat, ten jare 1533 tot hertogdom, welke gunst keizer Karel V verleende aan Filips, hertog van Croy, de zoon van Willem de Croy, zijn eerste preceptor (31).

Komt Beersel - het «Persl» van heer Wilwort von Schaumburg (4) - ter sprake, zo gebeurt het telkens omwille van een vrouwe van daar, die in de eerste helft van de 16e eeuw de echt-

(22) blz. 131-135.

(23) Alf. 5-7, blz. 337-346.

(24) Jg. XX (1937), blz. 380-387.

(25) Cf. Bd. 4: Register, blz. 531.

(26) Bd. 4, Register, Bd. IV, blz. 498, 691.

(27) Bd. III, blz. 243.

(28) Alf. Jourdain & L. Van Stalle: Dictionnaire encyclopédique de géographie historique du royaume de Belgique (Tome Ier, Brussel, z.i.), blz. 266 vlg. - Eug. De Seyn, Geschied- en aardrijkskundig Woordenboek der Belgische gemeenten (2 delen, Brussel, z.j.) 1e deel, blz. 243-245.

(29) Alf. Jourdain & L. Van Stalle: op. cit., blz. 264 vlg. Eug. De Seyn: op. cit., deel I, blz. 241-243.

(30) Bd. III, blz. 487.

(31) Alf. Jourdain & L. Van Stalle: op. cit., deel I, blz. 11.

genote was geworden van graaf Christof von Werdenberg, in Duitsland. Uitdrukkelijk wordt meegedeeld dat zij «war ain geborne von Bersell uszer Brabant» (32), zodat zij naderhand zonder meer als «die von Bersell» wordt aangeduid (33). Mogen wij op grond van het geschrijf in de Zimmerische Chronika trots zijn op deze, onze landgenote? Zij schijnt zich immers ten zeerste te hebben ingelaten met het huwelijk van een neef van haar, graaf Jos Niclas, en wel om zijn echt met magische praktijken onvruchtbaar te krijgen, ten einde zijn bezittingen op haar eigen kinderen te zien overgaan (34). Zij was nl. gehuwd geweest met graaf Eitelfriderich von Zollern, die haar te Brussel aan het hof bij keizer Maximiliaan had leren kennen (35). Drie zonen had zij hem geschonken: Carl, Eitelfriderich en Felix, alsmede twee dochters: Johanna en Anna (36). Of haar gade desondanks van ongekreukte trouw jegens haar was gebleven? De mare ging toch dat hij verliefd was geraakt op een Barbara von Friedingen. Gedurende de veldtocht naar Pavia, waarheen hij mede ootlog, hij overleed trouwens in deze Italiaanse stad anno 1525 (37), en vond er zijn laatste rustplaats in de citadel van de Augustijnermonniken (37) moet hij op zekere nacht van deze vrouw hebben gedroomd; wakker wordend, had hij zijn gemalin, die met hem het bed deelde, aangepakt en haar met de naam Barbel aangesproken. Zij aarzelde geen ogenblik om hem een oorveeg toe te dienen met de woorden: «Ich haisz Johanna und nicht Barbel» (38).

Later komt het vermoeden tot uitdrukking dat deze graaf van Werdenberg overleed aan de gevolgen van de vergiftiging, hem berokkend door Antonio van Leven, een aartsbooswicht van Spaniool (39).

Hun oudste dochter, Johanna geheten, dus gelijk haar moeder, die dan «eine von Bersell, von Brussell geburtig» was, had men als kamerjuffer weten te besteden bij koningin Maria, de regentes der Nederlanden; ze werd aldaar opgevoed tot wanneer ze volwassen was. Graaf von Zimmern kan er niet over zwijgen dat hij haar aldaar meermaals heeft ontmoet aan het hof, «da sie furwar triumphirt und in iren wehen federen war, wie man sprucht (= alwaar zij voorwaar triomfeerde en in haar glanzende vederen was, gelijk de spreekwijze luidt)» (39). Ze moet wel een donkere gelaatstint hebben gehad, maar was zo slank gewassen en van zulke merkwaardige houding dat men ze slechts «la bella contessa allemanda» heette (39).

(32) Deel II, blz. 454.

(33) Deel II, blz. 455 vlg.; - deel IV, blz. 281.

(34) Deel II, blz. 456.

(35) Deel III, blz. 129.

(36) Deel II, blz. 461.

(37) Deel III, blz. 477.

(38) Deel III, blz. 390.

(39) Deel III, blz. 478.

Wij wilden niet verzuimen dit hier aan te halen omtrent deze Duitse freule omdat zij toch, dank zij haar moeder voor de helft Brabants bloed door hare aderen voelde stromen.

Met dit loflied op haar grote schoonheid klinke dan onze bondige uiteenzetting uit over enkele Brabantse plaatsen naast enkele belangwekkende mensen uit onze Brabantse gouw volgens een paar vroegere Duitse geschriften. Dat er nog heel wat meer konden worden aangehaald en doorbladerd met dit doel zal iedereen wel dadelijk zonder meer willen aanvaarden. Sommen wij slechts bijv. van de meester-schilder uit Nurnberg, Albrecht Dürer, het beroemde «Tagebuch der Reise in die Niederlande» op, dat hij bijhield gedurende zijn tocht door onze gewesten in 1520-21, die hem langs onderscheiden gemeenten bij ons voerde (40); daarbuiten nog de twee van drieëntwintig nagetekende trajekten op de «Augsburger Meilenscheibe» van anno 1629 (41), alle uitgaande van de koninklijke beierse koopmanssteden naar de verschillende windstreken, die de voornaamste pleisterplaatsen langs de wegen Augsburg-Londra (= Londen) en Augsburg-P.N.A. (= Ordinari Post nach Antwerpen) opgeven. Op de eerste van deze twee staat toch Brüssel mede vermeld; op de andere die steden nogmaals, maar vóór haar nog, na Namur, Sausi en Waeuer. Deze laatste benaming herkent men zonder enige moeite als die van Brabants «Wavre»; de voorafgaande beantwoordt aan de huidige «Jauche», in het Nederlands Geten, de kleine gemeente in het arrondissement Nijvel, aan de grens van Brabant, van het Land van Luik en van het Naamse (42). Meer omtrent dit alles hopen wij trouwens te kunnen te pas brengen gedurende een lezing over de «Belgische und Niederländische Ortsnamen auf der Augsburger Meilenscheibe», welke wij toezegden voor een werkvergadering van het a.s. VIIe Internationaal Kongres voor Onomastische en Toponymische Wetenschappen, te Firenze en Pisa, van 4 tot 8 april 1961.

R. FONCKE

-
- (40) *Robert Foncke*: Vlaamse en Hollandse plaatsnamen in Albrecht Dürer's «Tagebuch der Reise in die Niederlande», in: Mededelingen uitgegeven door de Vlaamsche Toponymische Vereeniging te Leuven, jg. VII (1931), blz. 21-28.
- (41) Weergegeven in *Heiner Seybold-Toni Zepf*, Augsburg, Kleines Buch einer grossen Stadt (Augsburg, Basel, MCMLII), voor blz. 33.
- (42) *Alf. Jourdain & L. Van Stalle*: op. cit., deel I, blz. 600, vlg.; - *Euz. De Sevu*: op. cit., deel I, blz. 639; in v^o: Geten, blz. 468.

Inkomsten van de kosterij van Beersel in de 15de eeuw

Oorspronkelijk was het kostersambt opgedragen aan een lagere geestelijke. Hij moest zorg dragen voor de zindelijkheid van de bidplaats, voor het luiden van de klok, en voor het klaarzetten van het nodige voor de H. Mis. Hij stond tevens de priester bij, wanneer deze de mis zong en doopsel, H. Kommunie of H. Oliesel toediende, en ook wanneer hij een huwelijk inzegende of vrouwen tot de kerkgang aanvaardde (C.J.M. Laenen, Kerkelijk en Godsdienstig Brabant, I, blz. 270). Tot in de 14de en in de 15de eeuw genoot hij een klein tiendgebied, vanwege de parochianen ontving hij verplichte offergiften, als een of meer broden per jaar, en vrijwillige gaven in natura en in geld.

In het pastoreel archief van Beersel berust een perkamenten stuk zonder opgave van jaartal, maar dat, te oordelen naar het geschrift en het feit dat dorpsheer van den Winckele van Linkebeek die in 1468 overleed (C.T., Geschiedenis van Alsemberg, blz. 408-409) er nog als in leven zijnde wordt vermeld, uit de eerste helft van de 15de eeuw moet dagtekenen. Benevens de lijst van de (talrijke) jaargetijden welke toen moesten opgedragen worden, komen er ook de inkomsten van de kosterij in voor. Jammer genoeg zijn een paar regels zodanig beschadigd, dat er een leemte is. De tekst is uiterst belangrijk voor de kennis van de inkomsten en rechten van een kosterij in die tijd. De titel van het stuk luidt: «Dit es tghene datter costerijen toebehoert». Hier volgt de inhoud:

Elke ploeg (al wie een ploeg bezit) moet hem geven ten hoogste twee roggeschoven en een haverschoof. Wie een dagwand land houdt, een schoof. Houdt iemand meer, dan moet hij hem geven een haverschoof. Personen van buiten de parochie die te Beersel een dagwand land bezitten, geven een schoof. Is het meer dan een dagwand, een haverschoof. De tiendeplichtigen geven twee roggeschoven en twee haverschoven. Item elk huis moet hem geven een veertel koren en een plek Brabants. «Item vielt also datter ij oft iij een huus woenden....». Item met Pasen vier eieren en twee vlaaien elk als voren. Item diegenen die de koster een (vlees)pastei gheven» moeten geen eieren meer schenken.

Als een bruidegom «sekert» (ondertrouw doet) geeft hij twee stuiver. Item wanneer een bruidegom trouwt, een paar handschoenen; van de bruidegom en van de bruid ontvangt hij «te peysch gelde» (vredegeld?) van elk de waarde van een pot hoppe(bier). Item als een vrouw uitgaat (haar kerkgang doet), is zij schuldig «te peysch gelde» een pot hoppe en als zij «onder dboeck» gaat, is de penning die zij oplegt voor de koster. Bij de doop van een kind, «tghene dat men aen die kerse steect».

voor het O.-L.-V.-lof op zondag na de mis 20 pl. Item vier plekken voor zijn «deemsterkaarsen» in de Goede Week. Item met Pasen twee stuiver om de H. Olie te Halle te gaan halen.

Al deze items komen er nogal indrukwekkend voor. Getoetst evenwel aan het gering aantal zielen die Beersel toen moet geteld hebben, zal het bedrag van de inkomsten niet zulke grote vaart hebben genomen. Volgens Cuvelier (*Dénombrements des Foyers en Brabant*), bedroeg het aantal huizen te Beersel in 1480 (1) slechts 40, wat, bij een gemiddeld cijfer van 4½ personen per gezin en dus per huis, ongeveer 180 eenheden uitmaakt. Er zullen bijgevolg in één jaar niet zo heel veel dopen, huwelijken en overlijdens zijn geweest. Thans nog zijn er bv. in het Pajottenland ettelijke parochies waar de pastoor, alles bijeen, geen dozijn van zulke plechtigheden te behandelen krijgt.

Laenen, in zijn a.w., zegt trouwens dat het kostersambt in de nederige kerk op het platte land over het algemeen geen weelderige prove was. De lasten waren veeleer zwaar, de inkomsten gering. Vandaar dat menige kosterij niet zelden haar verheven kerkelijke betekenis inboette en haar aanzien verloor.

CONSTANT THEYS

-
- (1) Uit die tijd is één koster bekend, nl. Gielis Paeps, «die coster van Berzele», in een akte van 16.11.1481 betreffende de kinderen van Jan van Assche, geh. van Calvoirt, gehuwd met Katarina van der Biest; hun kinderen zijn: Hendrik, Jan en Machiel (RAB, Schepengriffies 336). Te Beersel is er een plaatsnaam de Biest (1556) bekend, zie Dr. Jan Lindemans. Toponymie van Beersel, nr. 16.

FRANS VAN LOMBEKE

Tijdens de slag van Woeringen, vertrouwde hertog Jan I zijn persoonlijke veiligheid toe aan «Jan van Lombeke», een zoon uit het Payottenland, die, toen de hertog het onderspit ging delven, dezes vijand doodde.

In *Eigen Schoon*, 1911, verscheen een oproep om een nieuwe Jan van Lombeke aan het hoofd van de strijdersschaar van het Payottenland te stellen. Het waren tijden van gevaar voor volk en taal. «Kinders van de streek, wij moeten een nieuw opperhoofd hebben, die strijdt onder het teeken van het Kruis der Kestenheyde, dat het Payottenland beheerscht! Wie zullen wij voorstellen? In de 13e eeuw bestond Jan van Lombeke.... De latere geslachten zullen in de geschiedenis lezen: «In de 20e eeuw leefde Frans van Lombek», hoofdman der christene jongens van het Payottenland, beter bekend onder de oudere inwoners van België voor hunne verkleefdheid aan het geloof, hunne vaderlandsliefde en gehechtheid aan de oude moedertaal! Aan U! Frans van Lombeke!»

Frans van Lombeke werd staatsminister Frans Van Cauwelaert!

Uit ESB, februari 1911.

Was Alpeide van Hoegaarden de dochter van Erleboud en de kleindochter van Karel de Eenvoudige ? (1)

Mr. L. Lindemans publiceerde in E.S.B. een reeks bijdragen over de «Voorouders van Jan III, hertog van Brabant en Willem III, graaf van Holland».

Vanzelfsprekend zijn dergelijke stamreeksen onderhevig aan tekorten en fouten. Het is dan ook het werk van hen die zich speciaal voor een of andere familietak hebben geïnteresseerd, de gebeurlijke aanvullingen of rechtzettingen te geven. Dit willen wij hier ondernemen. Jammer genoeg zal ons antwoord eerder negatief zijn; we zullen wel kunnen zeggen wie Alpeide niet was, maar omtrent haar ware identiteit kunnen wij niet verder dan gissingen maken, met min of meer waarschijnlijkheid.

In het juli-augustusnummer 1959 van E.S.B. staat onder n° 2: Hoegaarden: I Wermond, graaf van Hoegaarden, vader van:

II Erleboud, graaf van Hoegaarden, Heer van Chimay, + 921 × Alpeidis, bastaard van Frankrijk. Van wie:

III Alpeidis, gravin van Hoegaarden: vrouwe van Chimay × Godefroy, Heer van Rumigny, + ca. 982.

Deze gegevens, naar Mr. L. Lindemans mij meedeelde, stammen uit EBERHARD WINKHAUS, *Ahnen zu Karl dem Grossen und Widukind*, (Enneptal, Altenuverde-Westfalen, 1950).

Dit genealogisch werk geeft geen gedetailleerde bronnen op en de schrijver is intussen overleden. We vragen ons af of hij niet voortgegaan is op wat L. VANDERKINDERE schreef in zijn *Formation territoriale des Princip. belges*, dl. II, blz. 206:

«Erlebald était un vassal de Charles le Simple; comme Charles le Simple a eu une fille naturelle appelée Alpaide, je suppose que c'est la femme d'Erlebald et peut-être Alpaïde, femme de Godefroid de Hainaut est-elle sa fille.»

Of heeft WINKHAUS nog andere bronnen benut? Wat er ook van zij, zijn bevestiging lijkt ons totaal onverantwoord.

Alpeide I, de natuurlijke dochter van Karel de Eenvoudige, zou de vrouw zijn van Erlebald en Alpeide II van Hoegaarden, hun dochter! CH. DUVIVIER heeft een charter gepubliceerd (2) waarin sprake was van Erleboud die de relieken aanbrengt van de hl. Monegundis en de abdi van Salles sticht. In dit charter vernoemt Erleboud zijn vrouw Alpeide (uxor mea) en zijn zoon Werimundus. Welnu Ch. Duvivier en L. Vanderkindere zijn akkoord om dit charter te dateren van 887.

Als men nu bedenkt dat Karel de Simpele geboren is in 879

(1) We hebben ons die vraag reeds vroeger gesteld. Zie hiervoor ESB, XXXVIII, nrs. 1-2, blz. 14-26. Dit artikel moge aangezien worden als een aanvulling bij de vorige bijdrage.

(2) *Actes et documents anciens intéressants la Belgique*, artikel van CH. DUVIVIER in Comm. Royale d'Histoire: Brussel, 1903.

(3), dan valt alvast die bovenvernoemde bewering als zou de dochter van Karel, Erleboud's vrouw zijn.

Als we veronderstellen dat die datering berust op een vergissing - wat onwaarschijnlijk blijkt - dan nog gaat het niet: Karel de Eenvoudige, koning van Frankrijk, geboren in 879, huwde Frederuna in 907. Uit dit wettelijk huwelijk had hij enkel dochters. Uit zijn konkubinaat met Rothildis, verwierf hij drie zonen en één dochter, Alpeide (4). Men spreekt maar van konkubinaat tijdens een wettelijk huwelijk. Wanneer moet men dan die geboorte van de bastaarddochter Alpeide plaatsen? Moeilijk vóór 910. Welnu, Erleboud Erleboud werd vermoord in 921, toen Alpeide hoogstens 11-12 jaar was! En dan zou ze reeds een zoon hebben gehad, Werimundus!

Wermond, vader van Erleboud, wordt genoemd graaf van Hoegaarden, en Alpeide van Hoegaarden, vrouwe van Chimay. Dit gezegde komt verwonderlijk voor vermits men bij Erleboud geen spoor van bezittingen aantreft te Hoegaarden, en bij Alpeide geen spoor van goederen in de streek van Chimay.

Kan Alpeide van Hoegaarden dan niet de bastaarddochter van Karel de Eenvoudige zijn?

Haar geboortedatum stelt geen problemen. Ze is geboren tussen 910 en 930 (5), en in de Xe eeuw is geen andere Alpeide gekend dan Alpeide, gravin van Hoegaarden.

Ongetwijfeld behoort Alpeide van Hoegaarden tot de hoogste adel: dat blijkt uit haar huwelijksverbintenissen, eerst met Godfried, onderhertog van Neder-Lotharingen en vervolgens met Eilbert van het huis van Ardennen.

Het feit wordt ook bewezen door haar uitgebreide bezittingen die tot buiten de grenzen van het graafschap Brunengeruz reiken. Zo ook door haar milde schenkingen en de stichting van een rijk kapittel. Is het geen unicum dat een vrouw in de Xe eeuw zulke stichting doet? Tot de hoogste adel behoren betekent nog niet een koningsdochter te zijn. Nochtans menen we dat hiervoor ook aanwijzingen zijn. Als bijzonderste aanduiding in die richting stippen we aan haar «naam», een koninginnenaam.

Het is een gekend feit dat in de Karolingische tijd, dezelfde naam bleef voortleven in een zelfde familiegeslacht. Welnu, er zijn ons in het Karolingisch tijdvak, slechts vier «Alpeide»-namen bekend; drie hiervan behoren zeker tot het Karolingisch vorstenhuis, en de vierde wellicht ook. Het zijn:

Alpeide, de onwettige vrouw van Pepijn van Herstal;

Alpeide, de bastaarddochter van Lodewijk de Vrome, gehuwd met Bego, graaf van Parijs;

Alpeide, de bastaarddochter van Karel de Eenvoudige.

Dan is er nog Alpeide, de vrouw van Erleboud. We ken-

(3) Zijn geboortedatum is goed gekend omdat het een posthume zoon is van Lodewijk de Stamelaar, gestorven in 879.

(4) M.G.H. SS. IX, blz. 303; Genealogiea Arnulfi.

(5) Zie art.: *Alpeide, gravin van Hoegaarden* in ESB. XXXVIII, nrs. 1-2, blz. 14.26

nen haar filiatie niet, maar het is volstrekt niet uitgesloten dat het eveneens een koningsdochter was. Wermond, Erleboud's vader, was ministerialis bij Lotharius II, en Erleboud was eveneens verbonden aan het koningshuis.

Terloops willen we de aandacht vestigen op het opvallend feit dat de naam «Alpeide» in de drie gevallen wordt geschonken aan een «onwettige» vrouw of koningsdochter.

Als we nu in het begin van de Xe eeuw de geboorte aantreffen van een Alpeide in het koningshuis en in de tweede helft van diezelfde eeuw, slechts één Alpeide op volwassen leeftijd, dan is het niet vermetel te aanvaarden dat het één en dezelfde persoon is. Een tweede aanwijzing - al is deze misschien wat minder overtuigend - menen we te vinden in het verband dat Alpeide van Hoegaarde heeft met het Huis van Ardennen (6). We weten dat Wigerik, de stamvader van dit huis, een tweede huwelijk heeft aangegaan met Kunegonde, een zuster of nicht van Karel de Eenvoudige. Eilbert, Alpeide's tweede man, is een kleinzoon van Wigerik. Ermengarde, vrouw van Arnoud, zoon van Alpeide, is een achterkleinzoon van Wigerik. Als Alpeide een dochter is van Karel de Eenvoudige, dan zijn Wigerik en Kunegonde haar oom en tante. In ditzelfde verband kunnen we aanstippen dat Wigerik de beschermheer van de relieken van St.-Gorgonius was en dat een deel van deze relieken in Hoegaarden berustten en de kerk van het kapittel dat Alpeide stichtte aan St.-Gorgonius is toegewijd. St.-Gorgonius kan beschouwd worden als de heilige van het Karolingisch vorstenhuis. Chrodegang, die de relieken meebracht uit Rome, was de kanselier van Karel Martel en van Pepijn de Korte en tevens bisschop van Metz. Karel de Grote heeft de relieken aangewend voor de bekering der Saksen (7).

Tenslotte kunnen we nog een oud dokument van Hoegaarden raadplegen: «Fundatio Alpaidis capituli hugardensis». Zoals we reeds schreven is het een falsum, een pleidooi pro domo geschreven door een plebaan van Hoegaarden, zeer vermoedelijk in de XIIIe eeuw. Als blijkt dat de schrijvelaar oude stukken voor ogen heeft gehad en dat de historische gegevens die hij neerpent geen uitstaans hebben met het pleidooi dat hij houdt, dan mogen we wel zeggen dat deze gegevens niet van alle waarde ontbloot zijn.

Ziehier wat we daarin lezen:

«fundatrix fuit de Caroli regis progenie, ipsa (variante: papa) et reges tunc temporis non mutaverunt eorum nomina, et non fuit Alpaidis Pipini....»;

en wat verder:

«.... ejus terra et patria fuit de progenie Seynderea (variante: regia) vel primi Caroli regis Francia....».

(6) Idem.

(7) Zeitschrift für Vaterländische Geschichte, dl. 47. Münster, 1889; art. van Dr. H. Finke, blz. 208. *Westfalia zur Vererbung des Hl. Gorgonius in Minden*.

Volgens deze teksten, was de stichteres van het Hoegaards kapittel niet de vrouw van Pepijn, maar stamde ze uit het geslacht van Karel I, koning van Frankrijk. We menen dat onder deze titel «Karel, eerste koning van Frankrijk», gewoonlijk Karel de Grote wordt bedoeld. Uit deze gegevens kunnen we noteren dat Alpeide dochter als zijnde van koninklijke bloede. De enige die in de Xe eeuw daarvoor in aanmerking komt, blijkt de bastaarddochter van Karel de Eenvoudige te zijn. Dat ze als koningsdochter werd aangezien blijkt nog in ditzelfde schrift als men het heeft over haar macht:

«cui (Alpaiddi) spectabant villae et populus et totum dominum quia non habuit superiorem nisi Caesarem.»

De keizer (van Duitsland) alleen stond boven haar.

Zo ziet men dat alle elementen die we bezitten in dezelfde richting wijzen.

Een gemakkelijke opwerping die naar voren kan gebracht worden is de volgende: Waarom wordt haar nooit de prinselijke titel gegeven? In de *Historia Walciod. monast.* (M.G.H. SS, dl. XIX, blz. 519) wordt ze eenvoudig genoemd «nobilis mulier» en verder «matrona nobilis». Op haar grafsteen (posthuum) is het «comitissa», gravin van Hoegaarden. Bij haar anniversarium te Tourinnes: gravin van Tourinnes.

Toen al deze schriften het licht zagen, was de geboorte van Alpeide uit Karel de Simpele, reeds een paar eeuwen verlopen. Het is ook mogelijk dat bastaardkinderen geen titel meekregen in het nageslacht en men kan zich afvragen of de schrijvers die we aanhaalden, haar koninklijke afkomst kenden. Zo ja, dan was het niet zo roemrijk af te stammen als bastaard van een niet roemrijke koning die in de gevangenis is gestorven.

Volledigheidshalve stippen we het charter van 981 nog aan dat van haar uitging en waardoor Rosières aan de abdij van Waulsort wordt geschonken. Ze eigent zich geen titel aan, maar het geschonken goed - indominicatum - wijst op haar groot gezag:

«hoc vero sciendum est, esse in prefata villa mansum indominicatum ad quem aspiciunt mansi septem, ecclesia una, moleninum unum, camba una et silva optima» (8).

Geheel het dorp dus, met alle hoeven, met kerk en molen en brouwerij en bos, alles hoort haar onbeperkt toe.

Besluit:

Alpeide, de vrouw van Erleboud, was zeker niet de dochter van Karel de Eenvoudige.

Alpeide van Hoegaarden was het wellicht wel. Er zijn veel aanwijzingen in die richting. Volstreckte zekerheid daaromtrent zullen we waarschijnlijk nooit krijgen bij gebrek aan documenten. Daarom houden wij het bij hetgeen ons het meest waarschijnlijk voorkomt.

J. VANDER VELPEN

(8) Gepubliceerd door A. WAUTERS in Revue d'Hist. et d'Archéol. DL. IV.

Het smedenambacht

BRONNEN:

Archief van de Stad Leuven:

- 4.648 / 4.651 / 4.655. Ordonnanties van de ambachten.
4.734. Onderzoek betreffende het al dan niet toebehoren van de blikslagers tot het ambacht van de smeden (1627).
4.735.)Verschillende dokumenten, vooral in verband met processen (1657/1760).
4.736.)idem. (1761/1794).
4.737. Rekeningen en kwijtschriften (1630-1780).
4.738. Documenten betreffende de tin- en loodgieters (1750).
4.740. Geschil tussen de tingieters en de meerseniërs in verband met de verkoop van buskruit (1673).
11.647. Processtukken over geschillen met de meerseniërs (1764-1771).
11.648. idem.
11.670. Statuten en ordonnanties van de smeden (1430-1705).
11.671. «Rolle van het Smedenambacht vernieft door den autdeken Jacobus Piot.... in het jaer 1728» (1430-1790).
11.672. Register van de opnamen in het smedenambacht (1667-1795).
11.673. Resolutieboek (1720-1795).
11.674. Ambachtsrekeningen 1608-1667.
11.675. idem. 1727-1795.
11.676. Besluiten van Franciscus Staes in zijn proces tegen de smeden (1740).
11.677. Besluiten van het ambacht in zijn proces tegen Guilliam Goossens, oud-raadslid (1733).
4.661. Verslag aan de Regering (1784).

ALGEMEENHEDEN

Buiten de eigenlijke smeden, groepeerde het smedenambacht nog een hele reeks aanverwante beroepen, zo dat we feitelijk met een vereniging van metaalbewerkers te doen hebben. Verschillende ambachten waren door hun beperkt ledenaantal in de onmogelijkheid een zelfstandige en leefbare beroepsorganisatie te stichten. Wilden zij kunnen gebruik maken van hun kiesrecht en hun beroepsbelangen zien verdedigen, was aansluiting bij een bestaand ambacht de enige uitkomst.

Het smedenambacht was geen alleenstaand geval: de stoelmakers, de zeeldraaiërs, de pottenbakkers, de houtbrekers en de molenmakers vormden met de schrijnwerkers en de timmerlieden één corporatie.

Op hun beurt, waren de hout- en de metaalbewerkers in één natie verenigd, het Groot Ambacht, dat zijn vertegenwoordiger had in de gemeenteraad.

Om de samenstelling van het Smedenambacht te wettigen, werd van officiële zijde verklaard, dat het in zijn schoot al degenen verenigde, die voor het uitoefenen van hun vak de hamer, de vijl, de tang en ander ijzeren gereedschap gebruikten. Nochtans overtuigde deze uitleg niet iedereen. In 1627 liet men de smeden opmerken dat de schrijnwerkers en de timmerlieden toch ook die werktuigen bezigden en dat zij daarom niet verplicht wa-

ren toe te treden tot de broederschap van Sint-Elooi. Nu kwamen de smeden met een nieuw *distinguo* voor de dag: een houtbewerker gebruikt geen vuur en heeft geen gelegenheid tot «souderen ende braseren». Waarop men hun voor de voeten wierp dat de plattijn- en de zadelmakers dat evenmin deden. Hierdoor waren de smeden nog niet verslagen: zij antwoordden dat die *confreers* nagels in hun werk sloegen, waarvoor zij geen *pontaccijs* moesten betalen. En hiermede eindigde de discussie.

Dat belet niet dat de samenstelling van het smedenambacht in de loop van de eeuwen verschillende malen wijzigingen onderging. In 1360 ondertekenden de ambachten een overeenkomst om de onderlinge verstandhouding te bevorderen (zie H. Sermon. *Geschiedenis van Peeter Coutherele*, blz. 74). Naast de smeden vinden wij daar afzonderlijk en per groep van twee vermeld: «de goutsmeden ende de tennepotghieters» en «de zadelmakers ende goreelmakers». *Tingieters* en zadelmakers werden later door de smeden opgeslorpt, de gareelmakers kwamen bij de kremers terecht, de goud- en zilversmeden schijnen hun onafhankelijkheid bewaard te hebben, zonder bij een natie aangesloten te zijn. In de XVe eeuw stellen we vast dat de plattijnmakers (blokschoenfabrikanten), de zwaardvegers, de spoormakers en de nagelmakers bij de smeden thuishoren. En in het midden van de XVIe eeuw, was het aantal bij de smeden aangesloten beroepen tot tien gestegen (4651-421 v°).

Bij de opheffing van het corporatief stelsel, zag de toestand er uit als volgt:

- de hoefsmeden;
- de witwerkers (kleinsmeden en witwapenmakers);
- de ketel- of koperslagers;
- de geelgieters;
- de tin- en loodgieters;
- de mesmakers;
- de slotenmakers;
- de busmakers (vuurwapensmeden);
- de zadelmakers;
- de horlogemakers;
- de blikslagers.

Binnen het kader van het ambacht, behield ieder vak een zekere zelfstandigheid. De afzonderlijke reglementen, de angstvallige omschrijving van ieders monopolie beperkten kleingeestig het werkgebied. Zo was het een *geelgieter* niet toegelaten koper te slaan. Een slotenmaker mocht het niet wagen zich met mesmaken in te laten. Dat werd trouwens de inkomelingen voor ogen gehouden. Jan du Boo werd in 1617 ingeschreven onder dit voorbehoud: hij moest zich beperken tot «sadelmakere ende carotsemaker» en het was wel verstaan dat hij «mach geen ander ambacht, noch neeringe meer doen dat t'smeden ambacht dependeert, volgens d'ordonnantie inde rolle» (11.672).

Een meesterszoon, die een ander vak wenste uit te oefenen dan dat waarin zijn vader opgenomen was, moest inkomgeld betalen als een vreemdeling, zelfs indien het gekozen beroep onder hetzelfde ambacht thuishoorde. Dat werd nog op het einde van de 17e eeuw bevestigd, toen een tingieterszoon dacht dat hij vrij in het busmakersambacht mocht treden (11.671-66).

Voor ons zijn busmakers en zwaardvegers allebei wapenmakers, maar zo dacht men er vroeger niet over: door een vonnis van 1603 werd bepaald dat zij elkaars specialiteit moesten eerbiedigen, op boete van vijf gouden realen (4651-402v°).

In de XVIIIe eeuw komt er een kentering, men mocht zich tegelijk in twee aanverwante vakken laten inschrijven. Dan treft men verschillende voorbeelden aan van opnamen als grofsmid en witwerker, grofsmid en slotenmaker, horlogemaker en blikslager.

De smeden beroemden er zich op het oudste ambacht te zijn (4651-366). Niemand schijnt deze bewering in twijfel getrokken te hebben, want men liet hun onbetwist de eer, aan het hoofd van de naties in de stoeten op te stappen. Eigenaardig genoeg zijn het de «scinkers», die eerst geciteerd worden in het hoger aangehaald verdrag van 1360. In de ordonnantie van 1433 betreffende het verplicht bijwonen van de processies, is er geen sprake meer van de schenkers. Waarschijnlijk werden die intussen door een andere corporatie opgeslorot, wellicht de wiintaverniers of de brouwers-tappers. Automatisch kwamen de smeden dus op kop en die voorrang hebben zij altijd behouden. Het belang van hun corporatie kwam nog tot uiting in het reglement van de samenstelling van het gemeentebestuur, uitgevaardigd in 1360. Een schepenzetel werd om beurt aan de smeden en de beenhouwers toegewezen.

DE HOEFSMEDEN

Volgens het reeds zo dikwijls aangehaald en steeds opnieuw te raadplegen verslag aan de regering van 1784, hadden de hoefsmeden het monopolie in het beslaan van paarden en «al hetgeen op raders rijdt», zoals krui-, stoot- en gewone wagens, karren, «cheesen» en rijtuig. Verder mochten zij allerlei grof ijzerwerk maken en verkopen (4661). Indien men de nadruk legde op «grof» ijzerwerk, dan komt dat omdat de fijnere werken aan de witwerkers voorbehouden waren.

Als we de opgave van 1784 vergelijken met deze van de rol van 1676 (11.671-186/7), dan valt op, dat er geen gewag meer gemaakt wordt van ploegen en van een andere gewichtige tak van bedrijvigheid van de smeden, namelijk het «cureren van peerden». Dit is des te meer verwonderlijk, daar volgens de ordonnantie van 1649, de meesterproef gedeeltelijk liep over deze specialiteit (11.671-185/6). De kandidaat-hoefsmid moest natuurlijk in de eerste plaats blijk geven van zijn bedrevenheid in «het beslaan van een peert aende vier voeten, elck eijser in twee heeten

alleen, maer eens gepast». De Leuvenaar had het lastiger dan de Antwerpenaar, die de proef mocht doen met vier «heyten». Vervolgens kwam het examen in de heilkunde, dat bestond in «het corten ende sluijten van een aeder, inde coete van het voorste been van een peert». Te Antwerpen was men veeleisender en dat gebied en daardoor hebben we een juister denkbeeld van de heilkundige bewerkingen, die een meester-smid moest kunnen uitvoeren. Volgens het reglement van 1563, moest de kandidaat «twee aderen slaan voor in de borst van een paard, om hetzelfde dat verboeft, vervangen oft vertravailleerd is, in het bloed te stellen, item zal hij nog moeten korten een ader liggende onder het spal of voet, item dat hij de paarden zal moeten weten te geven het vuur in de borst» (Fl. Prims, Proef van de Antwerpse maarschalken of hoefsmeden. - Antwerpiensia 1938, blz. 265).

Uit de teksten blijkt dat het «cureren» van de paarden ook het toedienen van geneesmiddelen omvatte. De dieren, toebehorend aan «affgesetenen deser stadt», werden gemakkelijks halve bij de smid gestald. De rol van 1676 voorzag dat, indien de rekening «van hunnen arbeit ofte medicamenten niet en wirden betaelt, dat sy (de smeden) in dijen gevalle die peerden sullen mogen blijven onderhouden tot dat de vs. meesters int geheel sullen voldaan wesen». Voor een verkeerde afloop van de behandeling, konden de smeden niet aansprakelijk gesteld worden, tenzij tussen hen en de eigenaars een ander accord gesloten werd (11.671-186/7).

Op het einde van de XVIIe eeuw ondervonden de smeden dat kloosterlingen zich met het «cureren» van paarden bezighielden. Protest werd ingediend bij het stadsbestuur. In 1686 verscheen een ordonnantie, houdende dat de overtredingen van het monopolie van de smeden met een boete van zes gouden realen zouden bestraft worden. «De overste van de Religieusen, hun sulcx bemojende, sullen moeten instaan voor hunne ondersaeten» (11.671-187 v*).

Het zal wel niemand verwonderen dat de smeden dikwijls last hadden om hun prestaties en leveringen betaald te krijgen. De slechte betaler wendde zich een volgende keer tot een ander meester, die op zijn beurt naar zijn oorden kon wachten tot... Sint-Juttemis! Vandaar dat de rol van 1649 voorschreef dat geen meester een bestelling mocht uitvoeren voor iemand, die bij een ander ambachthouder nog in 't krijt stond (ibid. 186). Uit de archiefstukken blijkt niet hoe het in de praktijk met de toepassing van die maatregel stond. Als we echter nagaan, hoe het op onze dagen gaat met plechtige overeenkomsten van dat soort, dan hebben we alle redenen om sceptisch te zijn...

DE SMIDSKOLEN

Het is een onopgelost vraagstuk, sedert wanneer de Leuvense smeden steenkool begonnen te gebruiken. In 1470 greep

de stadsraad in om orde te scheppen in de kolenhandel. Er was ruzie ontstaan, omdat sommige handelaars hun klanten een toemaatje bezorgden, terwijl andere de maat gelijkstreken. De raad besloot dat voortaan enkel de officiële Leuvense maat nog mocht gebruikt worden, namelijk het half vat, en dat de waar niet mocht opgehoopt worden. Men moest de inhoud gelijkstrijken. Overtredingen werden met een boete van een Hollandse gulden voor de koper en de handelaar gestraft (4651-353).

In 1491 protesteerden de smeden, omdat de Leuvense handelaars hun kolen duurder verkochten dan de vreemdelingen, die naar de maandagmarkt kwamen. De raad besloot dat voortaan niemand nog mocht bieden, noch doen bieden. De verkoop mocht ook niet aanvangen, «sy en moeten dair te voren ten minsten een ure gestaen hebben, alderwerelt openbair opde merckt», of waar men gewoonlijk verkocht. De bedoeling was aan al de smeden gelijke kansen van bevoorrading te bezorgen en de prijs te nivelleren (4651-358/9).

Het valt te betwijfelen of de lokale kolenhandelaars dit reglement geestdriftig zullen onthaald hebben. Al de ambachten zagen trouwens met afgunst vreemde kooplieden op de maandagmarkt verschijnen. Heel hun streven was op de versteviging van hun monopolie gericht. De kolenhandelaars haalden in 1697 hun slag thuis. Een magistrale resolutie bepaalde dat vreemdelingen en zij, die geen poorter zijn, «en sullen mogen coopen ende vercoopen eenige smede colen oft houillien oft oock deselve alhier mogen staepelen». De overtreders werden met een boete van 25 gulden en met beslagname van de waar bedreigd (11.671-75) (1).

In 1728, ontsloeg men van het «meetgelt ende accijns der smée colen», degenen die zelf met de kar hun voorraad voor eigen gebruik gingen halen, «mits doende daer van houden notitie» (11.671-77/8). Het is waarschijnlijk dat van deze toewijding misbruik gemaakt werd; in 1759 werd dan ook de resolutie van 1728 ingetrokken (379-97 v°).

DE NAGELMAKERS

In de telling van 1597/8 is dit beroep onbekend. Na die datum, treft men in het ledenboek nog één enkele inschrijving aan, deze van Andries Van Gindertaelen, in 1614. Hij werd gevrijd op grond van het zogezegd privilege van de Groote Gilde. In de studie, gewijd aan de beenhouwers, hebben we verhaald hoe de rechters, in 1729, tot het besluit kwamen dat de oorkonde, waarop de schutters zich beriepen, in feite geen enkel bewijs van de authenticiteit van het berucht voorrecht inhield. Tot dan toe

(1) Placcaeten ende Ordonnantien, uitgave J. Bt. Christyn, A° 1664, blz. 446. - Lijst van invoerrechten, vastgesteld door de Regering in 1644: «Item, van een suster luycxsche smee colen... (conumende van beneden als voren) gheestimeert op 35 st. oft 2 guldens ten hoogsten betaelt.... 2 st.» - Een suster Brusselse maat stemde overeen met 49 liter.

hadden de ambachten in talrijke gevallen vrije toegang aan de schutters verleend. Met Van Gindertaelen stierf het nagelmakersambacht uit, wat bewijst dat het niet mogelijk was de concurrentie van de ingevoerde nagelen het hoofd te bieden. En toch werden er vroeger voldoende hoeveelheden nagelen gefabriceerd om een reglementering vanwege de stadsraad te wettigen. In 1439 werd een ordonnantie uitgevaardigd, die de prijs en het gewicht van ieder soort nagels vaststelde. De spijkers, die op de vrije maandagmarkt te koop geboden werden, moesten aan deze vereisten voldoen. Het raadsbesluit vermeldt dat tot dan toe de nagelmarkt gehouden werd «ontrent Ste Peeters kerckhoff aenden peeter». Voortaan moesten de kooplieden staan op de Grote Markt (4651-344/5).

De keuring van de nagels door de gezworenen dagtekent van 1443 (ibid. 346). In de XVIe eeuw begonnen de «maillonniers» ingevoerde nagelen te verkopen. Ingevolge een proces voor de raad, beslecht in 1562, werd hun dit verboden. En vermits sommige nagelmakers onder hun eigen fabrikaat «buijten» nagelen mengden, werden de dekens verplicht eens per week de werkhuizen af te gaan voor onderzoek (2). De meester die betrapt werd, was verplicht 3 carolusg. boete te betalen en op de waar werd beslag gelegd. De dekens, die hun taak niet behoorlijk zouden vervullen, werden met dezelfde geldstraf bedreigd. Er werd ook van de smeden geëist dat zij doorlopend voldoende nagels in voorraad zouden hebben en wel «van goeden custbaer stoffen, eens te bueghen ende te richten» (11.671-31 v°).

De plaatselijke nagelmakerij verdween onder de druk van de Luikse productie. Wat uit het prinsbisdom ingevoerd werd in de XVIIe eeuw, blijkt uit de «Liste van verhooginghe op de Landt Licenten», gepubliceerd in 1637 door de Kardinaal-Infant. Daarin treffen we volgende artikels aan: ijzer, nagels, pannen, potten, ijzerdraad, staal. De aanvullende lijst van 1644 vermeldt ook nog «luycx staeffyser» en «roye yser», waarde 100 gulden de 1.000 pond.

In 1659 besloot de stadsraad dat «nagelen ofte andere gevrochte wercken» door de invoerders enkel mochten verkocht worden op de vrije marktdag en dit vóór het stadhuis. Wat op andere dagen in de stad gebracht werd, mocht niet in herbergen of particuliere woningen ondergebracht worden. De waren moesten gestapeld worden in de kamer van het smedenambacht, waar de dekens ze moesten keuren en waranderen. De tekst werd ook in het Frans gepubliceerd «afin que personne n'en prétend ignorance» (11.671).

DE SLOTENMAKERS

Op het einde van de XVIIIe eeuw droeg het privilege van

(2) In 1547 oordeelde de Antwerpsche magistraat het reeds nodig het mengen van Luikse nagels met lokaal fabrikaat te verbieden (Fl. Prims - Antwerpiensia 1938, blz. 265).

de slotenmakers op het maken en de verkoop van «alle sluijten-de wercken, soo van deuren, vensters, poorten, schappraijen, kisten buffetten ende alle andere» (4661).

De oudste ordonnantie, die tot ons gekomen is, dagtekent van 1439 en wijst op de verplichting deugdelijke sloten te maken. De knoeiers werden met een boete van 1 holl. gulden bedreigd (4651-345). In de praktijk bleek dit reglement onvoldoende om de kwaliteit hoog te houden, zoals de raadsleden gehoopt hadden. Sommige ambachthouders, die niet in orde waren, beweerden eenvoudig dat zij de sloten zelf niet maakten, maar invoerden. Daarom besloot de stadsraad in 1520 dat «van nu voortæene de sloopmaeckers bynnen dese stadt huere sloten, die zij maken selen, tekenen sullen, soe dat men die sloten, die buyten gemaect selen worden kynnen sal moegen» (4680-25). En toch waren daarmee de klachten de wereld niet uit en om degenen uit te schakelen, die onvoldoende het vak kenden, werd in 1546 de meesterproef ingesteld. Deze liep over één van de hierna beschreven drie sloten en ze moest uitgevoerd worden ten huize van een daartoe aangeduid gezworene (4651-382):

«Te wetene een slot van een comme oft kiste met eenen goeden sleutele rontsomme sijn volwerck hebbende ende t'selve slot met eender dobbeler goetse ende eene schoef sonder baert;

Ten tweeden een slot van een tresoir oft amaris (3) met eenen goeden sleutele wel houdende sijn werck rontomme nair den eijsch van sleutele ende tselve slot met twee oft drije sluytingen;

Ten derden een slot van eender vorster deure aen strate oft van eender poirten, te wetene een sprinckslot met eenen goeden sleutele sijn werck vol rontomme hebbende ende dat t'selve sprinckslot sal syn een sprinckslot ende een nachtslot t'samen met ij schoeven ende staen op een platt» (plaat).

Een ordonnantie van 1535 had reeds de ambachthouders bedreigd met uitsluiting voor een geheel jaar en correctie «ten exæmpele van allen anderen», indien zij betrapt werden op het maken van valse sleutels. De tekst heeft het over «slotelen maken gedruckt in d'was oft oijck geslagen in d'loot». En naief voegt men hieraan toe «dwelck alsoe nijet en behoirde, midts het groot quaet, dat daer vuijt soude mogen comen» (4651-379 v° tot 380 v°).

Dezelfde ordonnantie bezorgt ons ook een kijk in de verhoudingen tussen het bestuur en sommige meesters. De gezworenen hadden er zich over beklaagd dat kwaadwilligen hen voortdurend in hun reputatie kwetsten door de vraag op te werpen «waer des ambachts gelt varen is oft geemployeert wordt». Om aan deze praatjes voorgoed een einde te maken werd beslist dat voortaan iedereen, na dagvaarding, naar de voorlezing van de re-

(3) Amaris, armaris = un armoire, coffret à bagues, livres, etc. (Plantijn - Thesaurus Theutonicae Linguae).

keningen moest komen, op boete van een pond was in het voordeel van de gezworenen (4651-380).

DE KETELBOETERS

In de archiefstukken vinden we deze ambachtslieden nu eens vermeld als «ketelaers» of «ketelboeters», dan weer als «gesellen vander batterije» (4651-403). Hun monopolie bestond, volgens de ordonnantie van 1758, in «Marmitten, Casserollen ofte ander Koper-wercke te lappen ofte te vertennen» (11.671). Buiten de voormelde voorwerpen, mochten zij ook «coperen Kandelaers, namentl. die ghene comende van Dinant» en omgeving verkopen.

In 1614, ontstond een geschil met de smeden over de verkoop van «brantijsers, tangen, schuppen met copere Knoppen». De terminatie verordende dat het monopolie van de handel in bedoelde voorwerpen voortaan gemeen bezit zou zijn van beide ambachten. Als sancties werden voorzien: de beslagname van de voorwerpen en een boete van 3 Carolusgulden (4651-429 tot 432).

Naar het voorbeeld van hun Brusselse collega's verzochten de ketelboeters, in 1603, om de twee leerjaren bij een vrij meester in een vrije stad en, na afloop daarvan, het afleggen van een proef. Als meesterstukken werden voorgesteld: «eenen verthenden pot van vier gelten ende eenen gemeijnen eeren merct eemere versenckende» (11.671-103). Deze voorwerpen moesten vervaardigd worden in de winkel van een gezworene. De koper-slaggers ondervonden van in de oudste tijden de concurrentie van de vreemdelingen. In 1452 bekloegen de ketelboeters zich bij het stadsbestuur over de mededinging van de vreemden, die naar de maandagmarkt kwamen. Zij beriepen zich op het feit dat zij «den heere ende der stadt te dienste ende laste «stonden en verklaarden dat zij diensvolgens wel bijzondere voordelen mochten genieten. Deze aanmatiging werd volkomen gewettigd gevonden en, met de goedkeuring van de smeden, werd bepaald dat «die ketelaren, die int vs. smeden ambacht sijn oft comen sullen, alle die selve vryheijt hebben sullen ende genijeten mogen, die de vs. vanden smeden ambacht hebben oft hebben sullen moghen» (4651-346 v' 347). Maar de vreemden stoorden zich maar al te dikwijls weinig aan die vrijheden. Zo lezen we o.m. in de rekeningen van 1618/9: «noch ghegheven aen eenen dienaer, die eenen buyten keeteler syn keetels ghenomen heeft, die daer op het portael stonden.... 6 st.» (11.674). En in 1758 zag het stadsbestuur zich nogmaals gedwongen een ordonnantie uit te vaardigen tegen de «pottafairs», «verbiedende op gelycke pene eenige Marmitten, Casserollen ofte wekelycke Merckt-daeghen». Daarbij kwam dan nog het leurverbod. Alleen de verkoop op de markt werd aan de vreemdelingen toegestaan en uitsluitend op de marktdagen. Een boete van 12 gulden werd op de overtredingen gesteld (Gedrukte tekst in 11.671).

DE GEELGIETERS

Het verwerken van rood koper was aan de ketelboeters voorbehouden. Legeringen van koper en tin mochten enkel door de geelgieters gemaakt en gebruikt worden. In het verslag aan de Regering van 1784 wordt het werkterrein van deze ambachtslieden als volgt afgebakend: het vervaardigen en de verkoop van gegoten en ander werk in geel koper, kandelaars, kranen, mortiers, hangende bellen, «pomphousen», brandspuiten, «posturen», pompsloten, dito buizen, pompgarnituren, gespen, «fitsen», ringen (4661-398). Het valt dadelijk op dat deze lijst ver van volledig is. Er zijn ons nog gelukkig talrijke voorbeelden overgebleven van de kunst van onze geelgieters, lichtarmen, kroonluchters, doopvonten, afsluitingen, lezenaars, ingelegde letters in grafstenen, gegraveerde koperen grafzerken, wijwatervaten, enz. Een paar voorbeelden te Leuven: in de St.-Jacobskerk, het wijwatervat, besteld in 1467 door Jan Pynnoc, de afsluiting van het tabernakel, in 1568 door Jan Veldener verwezenlijkt. Te Brussel: moest de aankomende geelgieter als proefstuk een O.-L.-Vrouwbeeld gieten en afwerken en twee altaarkandelaars in geel koper draaien (G. Des Marez - L'organisation du travail à Bruxelles au XVe siècle, blz. 100).

Het vak had te Leuven nochtans niet veel beoefenaars. Vanaf 1568 tot 1603 werd geen enkel geelgieter ingeschreven, uitgezonderd in het laatstgenoemde jaar, Jan Constant, en dan werd achteraf die vermelding nog doorgehaald. Pas in 1661 daagt Peeter-Pauwel Serniclaes op (11.672-f° 40). Ook inwijkelingen lieten zich als geelgieter inschrijven. Een paar voorbeelden: in 1695, «Abram Banners, soone Adriani, gebortich van Antwerpen»; in 1698, «Vincent de Backer, sone Francis, gheboren tot Hojie, lande van luijck» (11.672).

Uit de overgebleven archiefstukken blijkt niet dat men ooit bronzen kanonnen te Leuven gegoten heeft. Van klokgieters is er maar spraak vanaf de XVIIIe eeuw. Toen men in 1562 besloot de beiaard te vergroten, was men verplicht beroep te doen op de Mechelaar Pieter van den Gheyne. Anderhalve eeuw later komt een naamgenoot zich te Leuven vestigen en sedert die tijd blijft het vak in onze stad vertegenwoordigd. Andreas-Franciscus vanden Gheyn, die in 1725 naar de Petermanstad kwam wonen, was geboren te St.-Truiden, maar had zich te Tienen gevestigd. Hij werd als de beste klokgieter van zijn tijd aangezien. Het stadsbestuur deed op hem beroep voor het gieten van een nieuwe beiaard. Het poorterschap werd aan de nieuwe burger gratis verleend en daarenboven nog vrijdom van de stadsaccijnzen en andere burgerlijke lasten. Het past te onderstrepen dat de magistraat geen gelegenheid liet voorbijgaan om verdienstelijke burgers te bewegen zich in de stad te vestigen, dikwijls tegen de zin van de ambachten. Deze zochten dan ook weerwraak te nemen, zodra zij er de gelegenheid toe zagen. Dat ondervond «Andreas

van der Geyn» junior, toen hij in 1746 een rekest tot de stadsraad richtte, waarin hij betoogde «dat hy geirne soude involgen de voetstappen van synen vader, clockgieter als hy leefde, wiens conste, gelyck aen een iegelyck bekent is, wyt ende breet vermaert was». Hij vroeg toelating om het klok- en geelgieten vrij te mogen uitvoeren en toekenning van dezelfde fiscale gunsten als zijn ouders genoten hadden. De raad verleende een gunstig gevolg aan dit verzoek (366-443 v° en volg.). Ongeveer een jaar later tekende het smedenambacht protest aan tegen deze beslissing. Vermits de magistraat bij het ingenomen standpunt bleef, werd in 1748 de zaak bij de Souvereine Raad ahangig gemaakt. De klokgieter gaf zich waarschijnlijk rekenschap dat, indien hij het pleit won, de moeilijkheden voor hem nog niet gedaan zouden zijn. Hij onderhandelde met het ambacht en het geschil eindigde op een «condemnatie volontair», zoals men dat in die tijd uitdrukte. Op 12-9-1750 tekent men in het resolutieboek op dat «Andreas vande Geijn» bereid is het ambachtsgeld en de proceskosten te vereffenen, mits opname in het corpus. Zijn broer Mathias, organist, beiaardier en de bekendste toondichter van zijn tijd, stelde zich borg voor de uitvoering van de opgenomen verplichtingen.

In latere tijden toonde het ambacht zich opnieuw inschikkelijk, waarschijnlijk onder druk van hogere instanties. Inderdaad. één van de voorwaarden van de verpachting van de smedenaccijns voor de periode Magdalena 1793/4 was, dat de klokgieter Andreas van den Gheyn vrijgesteld was van accijns zoals vroeger zijn vader (4736).

DE MESMAKERS

Volgens het verslag aan de regering van 1784, hadden de mesmakers het monopolie voor het vervaardigen en de verkoop van alle soorten messen en scharen. Een tamelijk beperkte werkring, want de bijlen b.v. behoorden tot het witwerkersvak, alhoewel het logisch zou geweest zijn aan de mesmakers alle snijdende instrumenten toe te kennen. Vermits scheden nu eenmaal bij messen horen, meenden de mesmakers dat zij die afzonderlijk ook mochten verkopen. Dat bracht hen in conflict met de kremers in 1464. De rechters stelden deze laatsten in het gelijk en beslisten dat messen en scheden samen verkocht moesten worden. Indien een mesmaker scheden alleen wenste te verkopen moest hij zich vooraf in het kremersambacht laten inschrijven. Zelfs verhandelingen van scheden onder mesmakers onderling waren niet toegelaten (4651-352 v° 353). Messen moeten van tijd tot tijd geslepen worden; wie kan dat beter dan de mesmakers zelf? Het was dan ook niet meer dan natuurlijk dat men hun dit monopolie toekende. Eigenaardig genoeg verzuimde men in het bovenvermeld verslag daarover iets te reppen. En toch had de stedelijke overheid verschillende malen moeten ingrijpen om het

monopolie van de mesmakers te verdedigen en te bevestigen. Een ordonnantie van 9-4-1516 of 1517, de afschriften zijn niet eensluidend, verklaarde dat «slijpen es een stuck toebehoirende ende toucherende heuren ambachte». Aanleiding daartoe was een klacht van de mesmakers, die de raad wezen op het feit, dat vreemden in de stad kwamen met «carotten» (4), d.w.z. slijpmolens, en langs de straten leurden. De wethouders besloten dat de vreemdelingen enkel 's maandags, ter gelegenheid van de vrije marktdag hun bedrijf in de stad zouden mogen uitoefenen. De overtreders stelden zich bloot aan een boete van een holl. gulden (4651-367 v° - 368).

Deze ordonnantie moest nogmaals bevestigd worden in 1682; bij deze gelegenheid werd de boete verhoogd tot 3 G. en voortaan zou ook beslag gelegd worden op het voertuig en slijpstenen.

In de XVIIIe eeuw brokkelden de monopolies langzaam af. Het particulier belang moest stilaan voor het algemeen belang wijken. Dat kan men vaststellen in de ordonnantie van 22-8-1758, waarin o.m. deze passus voorkomt: «Wel verstaende nochtans dat de slypers komende met hunne slyp-molens, die op de rugh gedraegen worden, daer mede voor het gerief van de Ingesetenen sullen mogen gaen langs de straeten, eens ter weke op den vrven Merckt-dagh, maer ten tyde van de Jaer-merckt sullen sy moeten staen ter Merckt sonder te mogen leuren» (Druksels in 11.671).

DE WAPENSMEDEN

De wapensmeden hoorden heel normaal thuis in het ambacht van Sint-Elooi. Een eerste specialiteit, voorzeker de oudste, was het maken van blanke wapens. Heel eigenaardig noemde men degenen, die dat beroep uitoefenden «zwaardvegers». Uit het archief van het ambacht blijkt niet dat ze ook strijdbijlen mochten vervaardigen. Dat schijnt in elk geval niet absoluut zeker. Degenen, die gewone bijlen maakten, worden gewoonlijk witwerkers, maar soms ook witwapenmakers betiteld. Ook zij waren bij de smeden aangesloten. Toen de vuurwapens voor de dag kwamen, ontstond weer een nieuwe groep: de «busmakers».

De Zwaardvegers

De specialisten van het blanke wapen, doorgaans zwaardvegers genoemd, worden soms ook «spadeerders» geheten (11.671). En in 1622 werd Peeter de Paep, sone Jasper, ingeschreven «als swertvechger oft rappiermaecker» (11.672-f° 22).

Volgens een ordonnantie van 1582 bestond hun privilege in de aan- en verkoop, het maken van «rapieren, cortelassen, poigniaerden als anderssints» (4651-399 v°). De overtreders van dit monopolie stelden zich bloot aan een boete van 3 rijnsgr. Een

(4) De klerken, die opvolgentlijk deze tekst overschreven, wisten blijkbaar met dit woord geen weg, zodat we beurtelings *carotten*, *cabotten* en zelfs *carossen* te lezen krijgen.

raadsbesluit van 1552 legde aan de zwaardvegers een leertijd op van twee jaar (4651-394 v°).

Het ziet er uit dat, althans in de XVIe eeuw, de zwaardvegers zelf de scheden niet maakten. In de telling van 1597 worden Peeter Thielens en Niclaes Hullegaerts als schedemakers vermeld. Hun namen zijn niet opgetekend in het boek van de smeden. Zij hoorden dus elders thuis. Daarentegen vonden we wel de twee zwaardvegers in het register van de opnamen terug. Peeter de Paep, zoon van Dierick, werd in 1568 en Heyndrick vande Kerckhoven in 1579 ingeschreven (11.672).

De laatste zwaardveger, die de ambachtseed aflegde, was Adriaen Hermans, zoon van Jan, en dit in 1706.

De Busmakers

De busmakers hadden het monopolie voor het vervaardigen en voor de verkoop van alle «schietende wapenen» (verslag 1784).

Het mag wel verwonderlijk genoemd worden dat het tot 1645 duurde, eer het stadsbestuur eraan dacht de meesterproef in te voeren. Deze bestond in het maken van «een loffelijck vier slot van een roer, die plate van een stuck». Men mocht zich enkel aanmelden na een leertijd van twee jaar bij een vrij meester in een vrije stad (11.671-177). De raad besloot dat al de gevestigde meesters zich ook aan de proef moesten onderwerpen. Dat dezen zich gekrenkt voelden, zal wel niemand verwonderen. Zij weigerden zich bij deze beslissing neer te leggen en de zaak eindigde met een capitulatie van de raad in 1652 (11.671-178/9).

De strenge eis van de gemeenteraad was zeker ingegeven door de bekommernis wapens te doen fabriceren, die alle waarborgen op gebied van kwaliteit boden. De gemeenschap had er daarenboven belang bij ook over een voldoende voorraad te beschikken, om aan alle omstandigheden het hoofd te kunnen bieden. Het valt te betwijfelen of de Leuvense busmakers in staat waren aan alle behoeften te kunnen voldoen. Dat belette hun niet in 1621 de beperking van de invoer te eisen, waarbij dan nog de verlenging van de leertijd tot vier jaar kwam. Men bedenke dat ons land toen nog in oorlogstoestand was met de Verenigde Provinciën! De reactie van de magistraat kwam de busmakers duur te staan. Een ordonnantie werd uitgevaardigd, houdende «dat ijder borger sijne nodeleijcke wapenen voor sijn selven sal mogen ontbieden ende coopen, mede oock dat de capitijenen vande wijecken gelijcke wapenen sullen mogen van buijten ontbieden, coopen ende die aen die borgers overlaten sonder eenige winninge te nemen» (11.670-71 v° en volg.). De raadsleden zullen niet weinig tevreden geweest zijn dat deze schikking getroffen werd, toen veertien jaar later, de stad door de Hollanders en hun bondgenoten, de Fransen, belegerd werd. De vijandelijke aanval werd zegevierend afgeslagen.

DE WITWERKERS

De bevoegdheid van de witwerkers strekte zich uit tot de verkoop en het maken van «alle soorten geslepen, snijdende voorwerpen, als ook grof ijzerwerk, uitgenomen het beslaen van paerden, wagens, carossen, raderen, ploegen, noch al wat de hoefsmeden mogen doen» (4661). Aldus het reeds zo dikwijls aangehaalde verslag van 1784. Deze opgave was zeker duidelijk voor de tijdgenoten, die heel goed op de hoogte waren van de bestaande toestanden, maar voor ons is een mes toch ook een geslepen en snijdend voorwerp! We hebben al een duidelijker beeld, als we de beschrijving van de meesterproef onder ogen krijgen. Deze werd in 1650 ingevoerd. Als proefstuk viel de keuze op «een timmermans beijle met een ses, seven oft acht kantige buijse, lanck eenen stadtsvoet» (11.671-142 en volg.).

In opdracht van zijn confreres maakte meester Anthoen Berthyns het model, dat na behoorlijk onderzoek op de ambachtskamer gedeponereerd werd. De stadspensionaris schreef in het resolutieboek van het corpus de notariële acte over, die bij die gelegenheid opgemaakt werd. Dit document vermeldt als overdenken van de smeden Sebastiaen Costermans, als dekens, Jan De Roij en Goert Huijbrechts. Buiten de maker van de modelproef, worden nog als «gesworen meesters van het witwapenmakersambacht» geciteerd: Merten Rentmeesters, Henrick Vandendries, Jesper Lombaerts, Gelyn Costermans, Adriaen Rentmeesters, Jan Costermans, Jan Everaerts en Peeter Fabri (11.670-77 v°).

Voegen wij hier nog aan toe, dat het invoeren van de proef het gevolg was van een meningsverschil tussen de witwerkers, de tingieters en de ketelslagers. Men maakte ook van de gelegenheid gebruik om een boete van 6 gulden te stellen op de inbreuken inzake het monopolie van de witwerkers. Het reglement werd hernieuwd in 1705 en in 1728; de boete werd geperekwaterd tot 25 gulden (11671-143 v° - 148). We zagen boven dat de witwerkers grof ijzerwerk mochten maken in de XVIIIe eeuw. Dat schijnt vroeger het geval niet geweest te zijn: hoe kan men anders verklaren dat men hen ook als kleinsmeden betitelde?

Bij het overlopen van het ledenregister stelden we vast dat een familie gedurende ongeveer twee eeuwen in het vak vertegenwoordigd was. In 1614 werd Maerten Srentmeesters als witwerker ingeschreven. Judocus Rendtmeesters, zoon van Petrus, werd als laatste witwapenmaker opgenomen op 8.12.1794 (11.672-f° 122).

DE TINGIETERS

Toen in 1360 de ambachten een acte van onderlinge verstandhouding ondertekenden, werden «de goutsmeden ende de tennepotghieters» als één corporatie vermeld (H. Sermon, Geschiedenis van Peeter Coutherele, blz. 74). Wanneer de beide beroepen besloten uiteen te gaan, is ons niet bekend. De latere

teksten spreken van «tennepotghieters», «schotelslagheren» en soms eenvoudig van potgieters. Pas in de XVIIIe eeuw komt de benaming «Thenne ende lootgietersambacht» voor (5).

De tingieters vormden een voorname tak van het smedenambacht: wat werd er vroeger niet al van tin gemaakt! Hierna een opgave, ontleend aan het ontwerp van nieuwe rol, opgemaakt in 1750: «fontijnen, wijnpotten, pinten, half pinten met toten, bloempotten, lampetpotten, oliepotten, clisteriepotten, schrijflaijen, spauwbeckens, weijwaetervaeten, empullen, mostaertpotten, peperbussen, sautvaeten, kandelaers, croesen oft bekers, t'sy groot als clijn, alderhande soorten van commekens, lepels, forchetten ende ander diergelijck clijn werck», waarbij dan nog dienen gevoegd «cruijcken, potten, pinten, alle soorten van gemeten», d.w.z. maten (6).

Het volstaat naar het uitstalraam van een antiquair te kijken, om zich een denkbeeld te kunnen vormen van de vaardigheid, de zorg en de goede smaak, waarvan onze voorouders blijken gaven, ook bij het vervaardigen van de eenvoudigste gebruiksvoorwerpen. En dan de kwaliteit! Er werd onder officieel toezicht gewerkt. Keurders, warandeerders geheten in de reglementen, zagen al de voorwerpen na, eer ze mochten op de markt gebracht worden. Wat in orde bevonden werd, kreeg de stempel met het stadswapen. De meester zelf moest ook zijn merk in het stuk prenten. De ordonnantie van 18 juni 1426 wettigt deze maatregel aldus: «te dien ynde dat een jegelyck diet ziet oft coopen wilt. weten mach wat hy coopt» (4680-31).

Wie minderwaardig werk leverde, werd niet alleen beboet, maar men belette hem ook dat op de markt te brengen. «Daer toe soude hy dat werck moeten hermaken fyn op zynen coste».

De voorwerpen in fijn tin moesten voorzien zijn van een «teecken van Sint Peeter geheel, metter stadt teeken, ende daer by elck meester synssels teeken». De grondstof voor de tweede kwaliteitswaar was een mengsel van vier delen tin en één lood. «Ende daer op zelen de warandeerders slaen een teeken van eenen halven peeter, metter stadt teekene ende daer by elck meester synssels teeken».

Al de gegoten voorwerpen moesten binnen de week door de warandeerders gemerkt worden. Deze toezichters, twee in getal, werden jaarlijks door het volle ambacht verkozen.

(5) Eerste opname in 1722, Anthoen Verbeulen, komende van Mechelen (11.672-79).

(6) In verband met de maten, deze ordonnantie van 1718; «item, dat alle gelassen, potten, pinten ende halve pinten sullen moeten wesen op precise maeten» (11.671 - 118). Op de overtredingen stond een boete van 12 gulden, waarbij dan nog de beslagname kwam van de onregelmatige voorwerpen.

Uit een raadsbesluit van 1718 vernemen we dat de tingieters «gemaintineert» werden in het pinnen van de «aerde potten, pinten ende halff pinten». Dit voorrecht werd nogmaals bevestigd in 1765, naar aanleiding van een conflict met de «stadts seijger (11.671-119).

Niemand mocht tinnen voorwerpen invoeren die zouden voortverkocht worden. Nochtans mochten de poorters «alle tynnen werck», voor eigen gebruik bestemd, om 't even waar kopen.

In 1436 werd een derde kwaliteit toegelaten, gemaakt uit een mengsel van vijf delen fijn tin en twee lood. Als merkteken: een schild met een sleutel en daarin het stadswapen (4680-33 v°-34).

Het stempelen van het tin was destijds algemeen in gebruik en elke stad had haar eigen teken. In het ontwerp voor de nieuwe rolle van 1750 (4738) staat de verplichting de voorwerpen in Engels tin te stempelen met de grote roos, de St.-Pieter en het meesterteken. «Gebruijneert clijn werck» werd gemerkt met de kleine roos. Voor het «essay» werd het voorwerp «met eenen gloijenden bout getoetst». De meester betaalde voor de proef «een plecxken». Deze munt kwam reeds voor in de XIVe eeuw, zodat we mogen besluiten dat de tekst van 1750 oude ordonnaties herneemt

Vermits tin ingevoerd moest worden, is het begrijpelijk dat de meesters dankbaar van de gelegenheden om oud tin op te kopen gebruik maakten. Dat zagen de pachters van de «pontasysen» liever niet gebeuren, want hierdoor leden zij schade. In 1445 kwam het vraagstuk voor de raad en besloten werd dat de tingieters zouden betalen op het oud metaal, dat ze buiten de stad aankochten.

In de XVIe eeuw schijnt de lokale productie onvoldoende geweest te zijn voor de behoeften, want in 1524 verkregen de gezellen van het ambacht het recht tot «innebringen alderhande fijn tynnenwerck, sonder gedeckte potten». In dezelfde ordonnantie wordt ook de proef opgelegd. De kandidaat moest kunnen «maecken twee vormen ende op elke vorme een stuck wercx, werckelyck gewracht ter visitation vanden twee gesworenen vanden vs. ambachte vande tinnepotgieters ten tyde synde» (4651-425 v°).

Volgens het ontwerp van 1750 bestond «vanouts» de proef in het maken van «een schotel vorme van avender steen (van Avesnes), blauwen steen, naer syn geliefte ende daer op twee schotelen gieten, daer van een te geven aen den proefmeester om gevisiteert te worden oft sij gelijck van dicte is, item, ende noch een canne vorme vanden selven avender steen ende deselve vorme in de leem leggen ende die te maecken van gelijcke dieckte, soo die van oudts is geplogen» (4738).

De meesterszonen moesten enkel de tinproef doen. Wie niet slaagde, mocht zich drie maand later opnieuw aanmelden: wie dan nog faalde, kon zijn kans nogmaals wagen zes maand nadien.

De ordonnantie van 1524 bepaalde dat de proef afgelegd moest worden voor twee gezworenen van de tingieters. Het gebeurde nochtans dat geen enkel tingieter tot deken verkozen werd. Wat dan gedaan? De smeden beweerden dat, in dergelijk

geval, de dekens uit de andere vakken bevoegd waren. Claes Berthyns, zoon van Anthonis, zag zich in dergelijke omstandigheid de toegang tot het ambacht weigeren. Vader en zoon deden beroep op het stadsbestuur. In 1530 werd besloten dat voortaan de proef afgelegd moest worden voor twee dekens-tingieters, indien er zoveel waren, bijgestaan door twee warandeerders. Desnoods volstond ook één deken. Bij gebrek aan een deken-tingieter, waren de twee warandeerders alleen bevoegd om de proef af te nemen (4651-426).

Maar, andere tijden, andere meningen. In 1732, werd verordend dat de proef in de toekomst moest afgelegd worden voor de overdeken, ouddeken, dekens en proefmeesters, te kiezen bij elke verandering van het stadsbestuur. Vermoedelijk waren er misbruiken geweest, want men bepaalde dat, wie de proef maakte in de plaats van de kandidaat, een boete zou oplopen van 25 gulden (352-247/8).

De loodgietersproef bestond in het maken van een pomp met de vereiste buizen. De houten bak, het koperen slot en de pompemmer moesten door de kandidaat niet vervaardigd worden, zomin als de rol voor het gieten van de buizen en de «pomp-hore, die hij gegoten sijnde sal mogen gebruijcken» (4738).

DE ZADELMAKERS

De automobiel en de tractor schakelen geleidelijk de paarden uit en meteen ook de zadel- en gareelmakers. Vroeger waren ze zo talrijk, dat men het wenselijk achtte er twee verschillende ambachten van te maken, ingedeeld bij twee onderscheiden naties. De zadelmakers waren, volgens een tekst van 1655, «schuijlende onder het smeden ambacht» (11.671-194 v°). De gareelmakers, samen met de «witte ledermaeckers», hoorden thuis bij de kremers. We hebben hier het zoveelste bewijs van de willekeurigheid in de samenstelling van de naties.

Een ordonnantie van 22.2.1655 bepaalde dat de zadelmaker, die zijn leertijd voltooid had, als proef «eenen piqueur sadel» moest maken (11.671-194 v°).

De gemeenteraad heeft gedurende het Oud Regiem veel moeilijkheden gehad met het juist omlijnen van de bevoegdheid van de aanverwante ambachten. Soms gebeurde het, dat de heren van de magistraat niet goed wisten hoe het geval te beslechten, zodat zij niet beters vonden dan te verklaren dat bepaalde artikels gemeengoed waren van twee ambachten. Het besluit van 20.3.1688 geeft ons hiervan een typisch voorbeeld. De zadelmakers mochten tomen en «harnassueren voor de peerden» maken en verkopen, «cheesen» en koetsen, Spaanse stoelen garnieren en repareren. Daarentegen werd besloten dat «het bekleeden ende repareren van backwaegens, backkerren, vragt amonitie waegens ende diergelijcke, niet hangende in riemen, aen bijde de supposten van het vs. sadelmaeckers ambacht ende goreelmaeckers ambacht sal blijven gemeijn».

De zadelmakers moesten het wit leder, dat zij voor hun ambacht nodig hadden, kopen bij de «witte ledermaeckers», die de waar tegen redelijke prijs moesten leveren. In twijfelachtige gevallen, mocht men de zadelmakers «expurgeren onder eede». Wie op een overtreding betrapt werd, liep een boete van zes gulden op (4661-392v°). Het ambacht kreeg het aan de stok met de kremers in 1694. Het geschil liep over de invoer van «alle soorten van cingels». Plantijn kende maar een betekenis voor dit woord: «une cengle de cheval». Het raadsbesluit leert ons dat in die tijd het begrip verruimd was tot «alle priesters riemen ende allerhande riemen met gespen». De zadelmakers mochten die zonder bezwaar invoeren (11.671-197).

DE PLATTIJNMAKERS

Het woord plattijnmaker is uit onze taal verdwenen. We moeten dus eens te meer de Thesaurus Theutonice Linguae raadplegen, die voor plattijnen volgende bepaling geeft: des galloches, semelles de bois et le dessus de cuir. We hebben dus te doen met de blokschoenen, die sedert enkele tientallen jaren juist wel van de markt verdwenen zijn. De klompen gaan trouwens stilaan dezelfde weg op.

We vinden het ambacht pas vrij laat vermeld. In de acte van onderlinge verstandhouding van 1360, zomin als in de volgorde van de corporaties in de processie, opgemaakt in 1433, is er spraak van de plattijnmakers. Het is nochtans moeilijk met de timmerlieden, de schrijnwerkers en de draaiers, die de plattijnmakers het recht betwistten «berde te doen snijden ende voorts vercoopen». Iedereen zal zich afvragen, wat heeft dat met plattijnen te maken? En toch oordeelde de raad dat de timmerlieden ongelijk hadden (11.671-125/7)!

Verder is er over de plattijnmakers niet veel te vinden in het archief. Volgens een ordonnantie van 1562, vielen zij onder de toepassing van de leertijd van twee jaar, zoals alle vakken, die onder de smeden ressorteerden (4651-395).

Jacob Dehont is de laatste, die als meester ingeschreven werd, namelijk in 1616.

In het ordonnantieboek van de schoenlappers (11.748-73/4) vinden we het relaas van het verdwijnen van het plattijnmakersambacht. Eerstgenoemden richtten in januari 1638 een smeek-schrift tot de gemeenteraad, waarin zij verzochten om ook plattijnen te mogen verkopen, aangezien zij in de mogelijkheid waren de burgers veel goedkoper te dienen. Ziehier trouwens hun bewijsvoering. «Welcken aengemerckt ende dat alhier maer eenen en is, die platteijnen is opslaende ende vercoopende, ende oÿck van buyten gemaect innebrengende, schuijlende onder het smeden ambacht, tot groot ongerief vande arme gemeynte, midts hy het paer is vercoopende twelf, derthien, vierthien ende meer stuyvers. dair de supplianten deselve souden kunnen geven voer

seven oft acht stuyvers». Het verzoekschrift werd ingediend door de dekens Cornelis Raes en Jan Rauvoet, bijgestaan door de ouderman Matthys Van Meerbeeck. De raad verleende een gunstig gevolg aan het rekwest tot grote ergernis van de smeden. Dezen vroegen op hun beurt dat de raad het openen van het plattijnmakersambacht «in suspens» zou willen houden, maar de magistraat bleef bij de beslissing.

Stippen we nog aan dat in de XVe eeuw een gedeelte van de Oude Markt, in de buurt van de Zeelstraat als de «plattijnmerckt» bekend stond (4651-103 v°).

DE HORLOGEMAKERS

Wij leven in een tijd, waarin alles geminuteerd wordt. Het tempo wordt gestadig opgevoerd in alle domeinen. Massaproductie en seriewerk zijn schering en inslag. We kunnen ons dan ook moeilijk het leven van onze voorouders voorstellen, dat onder het motto «haast u langzaam» verliep. Zij hadden een voorliefde voor het goed afgewerkt, degelijk, sterk en toch sierlijk artikel. De tijd, die aan het afwerken besteed werd, kwam maar in laatste instantie, kwaliteit was de hoofdvereiste. Hoe het met de werkuren zat en hoe men wist wanneer de dagtaak begon en eindigde? Eeuwen lang was het de werkklok, die het sein gaf en de arbeidsduur veranderde volgens de seizoenen. Men moest wel op de torenklok voortgaan, zak- en slingeruurwerken zijn van relatief jonge datum en lagen niet in het bereik van iedereen. Bij wijze van herinnering: het zakuurwerk werd omstreeks 1500 te Neurenberg uitgevonden en Christiaan Huygens maakte het eerste slingeruurwerk in 1667.

De geschiedschrijver Edward Van Even ontdekte in de stadsrekeningen van 1381/2 posten, waaruit blijkt dat Janne van Hingene van Aalst, in die tijd een «werclocken van yserwerke» leverde. Daneele den Clocghiter moest voor «2 scellen totten voerslaghe van der oerclocke» zorgen. Daarbij kwam dan nog een houten man, die het uur moest slaan met een hamer van eventjes 64 pond! Dezelfde schrijver vertelt ons verder dat Joost Metsys, vader van de kunstschilder en smid Kwinten Metsys, slot- en horlogemaker was. Joost, de broer van Kwinten, maakte eveneens torenuurwerken. In 1524 leverde deze het ontwerp voor de wijzerplaat van Sint-Pieterskerk.

In 1591 besloot het stadsbestuur een nieuw torenuurwerk met de bijhorende klokken te kopen. Blijkbaar was er niemand meer in de stad, die dergelijke bestelling kon uitvoeren, want men sloot een kontrakt af met «Mr Michiel Ingelrams, soene wylen Cornelis, woonende binnen der stadt van Thienen». De overeenkomst liep over «sekere horologie oft urewerck, tegenwoordelyck onder hem berustende, eertyts gemaectt by meester Willemen wylen van Bree ende t'selve urewerck voorts wel ende loffelycken te volmaecken t'gene daer ane noch gebreckt, in vue-

gen dat daermede volcomentlyck sullen slaen uren ende half uren». De stoel, waarop het werk moest gesteld worden moest ook door Ingelrams geleverd worden. Volgens het kontrakt van 8 februari, moest alles in orde zijn voor de 15 mei daaropvolgend. Eigenaardig is het wel, dat men het uurwerk met het gewicht kocht, noch min noch meer dan een os of een koe op voet! De prijs was een halve stuiver het pond. Vijftig Karolusgulden werden kontant betaald, vijftig Rijns gulden volgden binnen de maand en de rest werd vereffend voor de helft met Pasen en de helft bij de levering (1217 - f° 304 v° en volg.).

Het duurde tot in 1620, eer we nog een opname in het ambacht zien voorkomen, namelijk deze van «Gielis Poelmans, als orloesemaeker en om speeten te maken». Hij leverde een certificaat in van de dekens «van de heernaes ende rapirmaekers ambacht» (11.672). Van toen af beginnen de inschrijvingen geleidelijk in aantal toe te nemen. In het midden van de XVIIIe eeuw zijn ze zelfs opvallend talrijk. In die tijd toonde het stadsbestuur zich soms heel breed tegenover goede vaklieden, die zich hier wensten te vestigen. Zo zien we dat Charles-Alexandre Lion, geboortig van Charleroi, op 13.7.1730 gratis opgenomen werd als poorter en dat hen de «vrije ende libere exercitie van sijn horlogemaekers ambacht» toegestaan werd, zonder lasten noch accijnsen (357-223 v° en volg.). Deze gunst hield verband met de «aenneminge van het eijserwerck annex aen de metaele trommel tot den beijaert», die Lion ten gevolge van deze tegemoetkoming van de raad tegen lagere prijs kon uitvoeren. Dat kwam de gemeenschap ten goede, maar de smeden verstonden de zaak zo niet! Lion was immers geen geboren Brabander en had dus zijn vak niet geleerd bij een vrij meester in een van onze vrije steden. Zij zagen dus scherp toe, want zij wisten dat hij bij de uitvoering van de bestelling fataal inbreuken op sommige monopolies moest maken. In 1734 legden zij beslag op enkele voorwerpen, die volgens hen, niet tot het horlogemakersvak behoorden. De discussie liep in de eerste plaats over een «brayecasse». Lion stelde voor in het grofsmedenambacht te komen, mits afkoop van de leerjaren (11.673). Er werd hem geantwoord dat hij zich aan de schikkingen van de rol inzake de leerjaren moest houden. Welk een vernedering voor een bekwaam vakman! Lion deed nog een tegenvoorstel. Hij was bereid een vrij meester bij zich in huis op te nemen en aldus zijn leerjaren door te maken. Men antwoordde hem dat de rol juist het tegenovergestelde voorzag. In 1735 meende Lion dat men hem niet verder lastig zou vallen, indien hij zijn opname in het horlogemakersambacht aanvroeg, niettegenstaande de overeenkomst met het stadsbestuur bij zijn inschrijving als poorter. Hij verklaarde zich bereid het gewoon ambachtsgeld te betalen. Weer liep hij een blauwtje op. Het «faueur» dat de magistraat hem gegund had, moest hem voldoende zijn, het ambacht had reeds daardoor voldoende prejuditie geleden. Het geschil geraakte voor de Raad van Brabant en Lion

riep de hulp van het stadsbestuur in. De raad verklaarde aan zijn zijde te staan, maar de kosten waren voor hem (357 - 547 v°). Zoals het de gewoonte was, sleurde de zaak tot op 26 november 1739. Een maand vroeger had het ambacht een resolutie gestemd, waarin onder meer gezegd werd dat

- 1) men er vrede mede nam dat Lion «orologiemaecker deser stadt» zou blijven, zonder iets aan het ambacht te moeten betalen;
- 2) men ging akkoord dat hij alles mocht maken, behalve «alle cijzere braijecassen, druckperssen, alle ruerende wercken, dienende tot graen ende smoutmolens»;
- 3) het beslag op de «braijecasse» bleef behouden (11.673-24/5).

Hieruit kunnen wij afleiden, waarom Lion vroeger zijn opname in het grofsmedenambacht trachtte te bekomen.

Uit de rekeningen van het ambacht voor 1740 blijkt dat hij zijn proces in eerste aanleg won, vermits men hem 262 G. 12 st. 1 oord betaalde. Van zijn kant vereffende hij het gewoon wijngeld als meester horlogemaker (11.672-93).

Daarmede had de zaak haar beslag nog niet. De dekens kregen opdracht in beroep te gaan en deze keer verloor Lion het geding. Nu moest hij 1185 G. 10 st. afdokken! De dekens gingen de raadsheren bedanken.... Intussen hadden de advokaten en de procureurs aan beide partijen een flinke cent verdiend.

Het bestuur van het ambacht trok uit het berucht proces de nodige gevolgtrekkingen voor de toekomst. Voortaan werd de werkring van de nieuwe meesters nauwkeurig omlijnd. Een paar voorbeelden. Michiel Van den Steen werd in 1753 gemachtigd «te mogen maecken sackhorlogien ende pendullen ende niet voorders». Paulus Vanden Eynde, geboortig van St.-Amands, werd in 1760 opgenomen onder voorwaarde enkel zak- en staande uurwerken te maken, «sonder nochtans in syn huys, wooninge ofte byvanck te mogen hebben ofte gebruycken eene smisse». Hetzelfde jaar werd Ludovicus Meeus, zoon van Jan-Baptist, als bliksemslager ingeschreven. Volgens de letter van de ordonnantie van 1704, mocht hij ook het horlogemakersvak uitoefenen, maar vermits hij door dit feit later in moeilijkheden geraakte met zijn confraters, hij geen hulp van het ambacht moest verwachten. Hij zou zich dan op eigen kosten moeten verdedigen (11.672-101/105 v° / 106).

De schikkingen van 1704 werden getroffen, omdat men vastgesteld had dat «sommige personen hun vanteren als dat het bleckslagen, met hetgene daer van dependeert, niet en soude subject sijn aen eenigh ambacht». De smeden waren van mening dat «het bleckslaegen ende t'gene daer van dependeert de principaelste neringhe van het horlogiemaeckers ambacht» was en de

raad trad deze zienswijze bij (7). En zo kwam het blikslaan, waarbij het verwerken van ijzer- en koperdraad hoorde, bij de horlogemakers terecht. Nochtans stellen we later de neiging vast beide vakken in de schoot van het ambacht te scheiden (11.671-199).

DE BLIKSLAGERS

Het is pas vanaf 1627 dat de blikslagers bij de smeden ingedeeld werden, ingevolge een beslissing van de stadsraad. De polemiek, waartoe deze kwestie aanleiding gaf, verschaft ons enkele belangwekkende bijzonderheden. Zo vernemen we dat er in die tijd maar drie blikslagers waren in onze stad: Cornelis Herthals, Peeter Leesens en Peeter Smits. Deze gingen tot dan toe «ten keuse» met de kremers. Men had ze bij de witleerbeverkers aangesloten, onder voorwendsel dat zij nestels besloegen (8). Als argument was dat toch wel wat pover. Daarom beriep men zich ook op het feit dat de blikslagers ook «lanternen, treffters, deksels, raspen ende dergelijcke dingen, de maillerije aengaende» maakten. Uit de archiefstukken blijkt, dat zij ook trompetten en allerlei voorwerpen uit koper en blik maakten, artikels die vroeger uit Antwerpen ingevoerd werden. Beweerd werd dat Van Schutteput de eerste geweest is, die te Leuven met het maken van deze voorwerpen begon (9). Van Cornelis Her-

- (7) Bij 't overlopen van de rollen van de ambachten, is men geneigd te denken, dat er in het raam van het corporatief stelsel geen enkel bedrijf was, dat niet aan reglementering onderworpen was. Deze zienswijze is niet juist. De vooruitgang bracht mede dat nieuwe artikels op de markt kwamen, die niet aanstonds aan een bepaald ambacht toegewezen konden worden. Zolang waren ze aangezien als «poirters neringhe», wat betekende dat iedereen ze vrij mocht maken en verkopen. De ambachten poogden natuurlijk die waren in hun monopolie te doen opnemen en dat gaf aanleiding tot betwistingen, die niet altijd volgens de logica opgelost werden. De kremers, verkopers van alles en nog wat, waren er vooral op uit steeds nieuwe artikels naar zich toe te halen. Zo zien we, dat zij in 1673 het monopolie van de buskruitverkoop poogden te bemachtigen. Ieder van ons zal zich voorstellen dat vanzelfsprekend de busmakers dat goedje moesten verkopen. Glad verkeerd! De verkoop was vrij en zowel te Leuven, als te Brussel en Antwerpen, waren het vooral de tingieters, die buskruit verkochten. Notariële acten, in verband met die zaak opgemaakt, bevestigen dat deze waar beschouwd moest worden als «poirters neringhe, t'gene de selve borghers vrijmoedelijck moghen doen, sonder daeromme moeten sijn geadmitteert in eenich ambacht» (4740). Wat was nu het statuut van degenen, die bij geen ambacht aangesloten waren? Laten we Willem Leunckens aan het woord: «Die boeckvercoopers ende boeckdruckers syn onder die universiteyt. Die glasmaeckers en syn in gheen ambacht, maer maecken een congregatie particulier, sy en komen niet te keus; als oock niet die laecke maeckers, nochte oock niet die stoffe wevers, etc.» (52). Had de brave man ons nu ook de volledige lijst bezorgd!
- (8) In de telling van 1597 komt maar één nestelbeslager voor, nl. Peeter van de Zande, wonend op de «Cappellenberch».
- (9) Waarschijnlijk werd bedoeld, Adriaen van Schutteputte, burgemeester in 1597. In de telling wordt hij als «maillonier» betiteld; hij woonde

thals wordt verklaard, dat niemand in Brabant bedrevener was dan hij in het maken van «baptismale vuntten, gesoudeert als andere».

De blikslagers zelf waren niet geneigd in het smedenambacht te komen. Men deed hun opmerken dat het nestelbeslagen toch maar een gering deel van hun bedrijf uitmaakte en dat hun «styl» vooral bestond «in koper te wercken ende te maecken coopere lampen, pannen ende alle andere instrumenten van cooper ende bleck». Om dat alles te vervaardigen, moesten zij dezelfde werktuigen als de smeden gebruiken, namelijk de hamer, de tang, de vijl en ander ijzeren gereedschap. Zij werkten met «groot vier» bij het «braseren ende souderen». Wie de hamer en vuur gebruikte, hoorde normaal thuis bij de smeden. Het is juist omdat de schrijnwerkers en timmerlieden geen vuur nodig hadden, dat zij niet bij de smeden ingedeeld waren.

De argumenten waren zeker spitsvondig, maar hoe kon dan verrechtvaardigd worden dat de plattijnmakers en de zadelmakers wel in het smedenambacht op hun plaats waren? Of was het eenvoudig omdat zij nagelen bij hun werk gebruikten? Maar dat deden de schrijnwerkers en timmerlieden toch ook!

De vroede vaders van de stadsraad oordeelden ten slotte dat er meer redenen waren om de blikslagers te doen overgaan, dan om ze bij de kremers te laten (4734). In het begin der XVIIIe eeuw, stellen we vast dat men begint het blikslagen en het horlogemaken tegelijk uit te oefenen. Was het omdat men met één vak moeilijk aan de kost geraakte? Wat er van zij, de stadsraad sloot zich bij deze tendens aan en zo komt het dat we van dan af in het ledenboek inschrijvingen vinden als deze: 27.7. 1704 - Arnoldus Everarts, zoon van Arnold, «in het horlogiemaeckers ambacht, besluitende in sich selve als nu het bleckslagerije, in conformiteyt vande politique ordonnantie, dienaengaende gegeven by de heeren van het Magistraet deser stadt Loven, in dathe 21 Julij 1704 lesgleden» (11.672 f° 67).

De tekst van dit besluit omlijnt de bevoegdheid van de blikslagers aldus: het slaan en verwerken van blik, ijzer- en koperdraad, de verkoop van alle blikwerk. Werden enkel tot het ambacht toegelaten, zij die hun leerjaren gedaan hadden bij een vrij meester in een vrije stad (ibid. f° 96).

(Wordt vervolgd)

A. MEULEMANS

op de Grote Markt. Het woordenboek van Verdam geeft als verklaring van maelgenier, winkelier, die kleine voorwerpen in metaal verkoopt; door maelgerie worden vooral voorwerpen van smaak bedoeld. Plattijn vertaalt maellie: une maille à se lacer ou agrapher, annelet ou le fer d'une esguillette.

Bijdrage tot de geschiedenis van Vrouwenpark

(Vervolg van jg. 43 (1960), blz. 459)

De gebruikte afkortingen:

A verwijst naar de oorkondenverzameling (Rijksarchief, nrs. 9485-9494); B naar de «Bibliothèque Nationale», Parijs, en C naar het Cartularium (Rijksarchief n° 9487). We hebben ons beperkt tot de XIIIe en XIve eeuw. Aanvankelijk werd het Cartularium afgeschreven en de akten chronologisch gerangschikt, ze werden vervolgens vergeleken met de oorkondenverzameling, doch onze dokumentatie voor wat de XIIIe eeuw betreft ging na de bevrijding verloren.

C. f° 17. Rotselaar, A^o 1215

Confirmatio domini ducis super omnibus possessionibus Renneri dicti de Diva.... quod Reynerus de Diva universa bona sua que apud Rotslaer et apud Diva.... Interfuerunt Arnoldus dapifer, Arnoldus de Walem et Gossuinus de Gozencurt.... Cfr. Miraeus, IV, p. 717-718. Originele akte berust op de Bibliothèque Nationale te Parijs,super omnibus possessionibus Renneri dicti de Diva.... bona apud ROCHELAR et apud Diva....

C. f° 18. Rotselaar, A^o 1216

Confirmatio domini ducis super omnibus possessionibus que quondam erant Reyneri dicti de Dive. Henricus.... abbatiam que parchus dominarum vocatur *in terra nostra.... temporibus meis constitutam....* (bona) que.... sunt pars parci de Rotslaer et curia quam prius habitabant, pars decime de Meerbeke, quam H. uxor dapiferi eis contulit, omnes possessiones Reyneri ejusdem abbacie provisoris, pars decime de Erpse, pars decime de Cortbeke, pars decime de Tildunc, pars decime de Hamma. Interfuerunt Henricus prepositus lovaniensis R. capellanus noster, R. notarius, Walter Bertout, Godefridus de Scoten, A. dapifer de Rotslar, A. de Winsemale, Gosuinus de Gochencort, A. de Walem....

C. f° 106 v°. Eyken, A^o 1217

Vóór Hendrik, hertog van Loteringen, schenkt «Walterus de Eyken, miles de Eyken», zijn goederen «de Eyken» aan Vrouwenpark.

B. A^o 1220. A. de Winsemale

....elemosinas quas bone memorie Arnoldus dapifer de Rotslar claustro de Parco Dominarum in extremo testamento suo contulit.... (Cfr. C. f° 17).

C. f° 17-18. Rotselaar, A^o 1218

Privilegia super decima de Rotselaar.

B. A^o de Winsemale

C. f° 45 Soror Margareta dicta abbatissa.... 13 juni 1223

- B. N° 4 Testes..o.m. Arnoldus de Wesemala.... april, 1224
- C. f° 38 quod de Parcho Sancte Marie.. sept. A° 1226
- A. N° 8 Arnoldus, dominus de Wisemale.... dicitur then brucha juxta Arschoot, maart, A° 1228. Akte met zegel van Arnoldus van Wezemaal.
- C. f° 17. Rotselaar, 3 april 1233
Confirmatio domini ducis super omnibus decimis quas dominus de Rotslaer nobis contulit. Privilegia super decima de Rotslaer.Arnoldus bone memorie dapifer de Rotslaer Arnoldus filius ejusdem.... decimam de Rotslaer, decimam de Hagst, decimam etiam quam habuit Vuren, decimam de Vorselare et alias omnes quas de consensu dominorum a quibus eas in feodum tenebat, poterat conferre.... Interfuerunt frater Abbas Villariensis, Walterus Bertholt, Egidius Bertholt, Arnoldus de Diest, Willelmus de Grimberghen, Arnoldus de Wesemale, Arnoldus de Waleem, Gossuinus de Gochehoven, Walterus Clutinc, Henricus dictus Brunus, Daniel persona de Rotslaer....
- B. Arnoldus de Rotchelar.... decima de Hagst (de originele akte berust te Parijs - zegel bewaard). Cfr. Miraeus IV, blz. 718.
- A. N° 10 A° 1233
Johannes... Bisschop van Luik, bevestigt de schenkingen gedaan aan Vrouwenpark: «quod Arnoldus dapifer de Rochelar pie memorie et Arnoldus filius suus omnes decimas suas de Rochelar et de Hachat (Hachac) et de Wra et de Worselar quas a domino duce Lotharingie in feodum tenebat....»
- C. f° 18. Rotselaar, A° 1233
Confirmatio Johannis leodiensis episcopi super omnibus decimis quas dominus de Rotslar nobis contulit.
- C. f° 20 Rotselaar, A° 1233
Consensus domini de Rotslaer super decimis de Rotslaer... Arnoldus dapifer dominus de Rotslaer.... notum facio.... quod donationem quam dominus et pater meus Arnoldus....
- C. f° 80 Haacht, juli 1233
Soror Ermentrudis dicta abbatissa.... quod decimam quam acquisivimus a domino Arnolde de Rotslaer dapifero.... jacentem in territorio de Haecht, concessimus domino Waltero, militi de Riemenam, quandiu vixerit....
- A. N° 11 Rotselaar, juli 1233
Universis.... soror Hermentrudis dicta abbatissa de Parcho ad universitatis vestre noticiam pervenire volumus quod decimas quas accepimus a domino Arnolde Rocelar dapifero... in territorio de Hagst concessimus domino Waltero militi de Riemenam quam diu vixerit percipiendam sub censu....
- C. f° 160 Westerlo, 30 april 1234
Arnoldus van Wezemaal schenkt de tienden van Westerlo aan Vrouwenpark. Onder de getuigen o.m. Walterus, miles Rost
- C. f° 160 Westerlo, 30 april 1234

- G. camaracensis episcopus... de decima sua de Westerla...
quam fecit dominus Arnoldus de Wesemale de consensu per-
sone loci et presbiteri parochialis... confirmamus...
- C. f° 82 ODA (abdis) 16 mei 1237.
- C. f° 143 v° O(da) 9 juni 1237.
- A. N° 21 Vrouwenperck mits betaelende jaerl. aen St Corn. Mun-
ster (servituten....) 1238.
- C. f° 94 Haacht, 7 jan. 1238
Confirmatio domini ducis super quinque bon. pratorum que
dominus Walterus de Haegt miles nobis in elem. contuli
... quod fidelis noster Walterus de Haegt, dominus de Ri-
menam... quatuor bon. pratorum que a nobis in feodum ten-
nebat in pratis que lata prata appellantur... ad opus...
- A. N° 17 Haacht, 7 jan. 1238
Henricus, dux Loth. quod fidelis vir Walterus de Hacht,
dominus de Rimenam in presentia hominum nostrorum qua-
tuor bon. pratorum que a nobis in feodum tenebat in pratis
que Scoubroc dicuntur et unum bon. quod similiter a nobis
tenebat in pratis que lata prata appellantur in manus nostras
ad opus... (Akte met zegel van Henricus)
- C. f° 21 Rotselaar, 22 febr. 1238
Littera domini de Rotslaer super parchum et super bona
vulgariter dicta bruech.
Arnoldus dominus de Rotslaer senescallus... quod ego con-
tuli... ecclesie de Parcho Dominarum... fundum totalem qui
vocatur vulgariter parchus cum omnibus pertinentiis... insu-
per autem... paludem meam de Wesemale... Testes... Wal-
terus, sacerdos de Rotselaar, Daniel, investitus de Rotslaer,
Walterus de Roest, miles, Petrus de Haren, Walterus de
Dilebeke, Egidius de Oppem, Arnoldus de Fine, Arnoldus
de Meerbeke.
- A. N° 18 Rotselaar, 22 febr. 1238
Universis... Arnoldus dominus de Rochelar senescallus Bra-
bantie... quod ego in remedium anime mee contuli... Testes,
o.m. Walterus, sacerdos de ROCHELAR, Daniel, investitus
de Rochelar, etc.
- A. N° 19 april 1238
...Ic Arnd, here van Wesemale... Beatrisen myns wyfs...
- C. f° 157 Wezemaal, april 1238 (Kloosterbos onder Rotselaar)
Conditiones inter nos et dominum de Wezemale homines et
mansionarios suos super palude de Wezemale.
...Ego Arnoldus de Wezemale tam meo quam Beatricis ux-
oris mee libere arbitro... contuli... viginti tria bonuaria terre
in bruc... conventui... custodem ponere... si aliquis in dicto
bruc in die arrestatus fuerit quinque solidos lovanienses per-
solvit... si de nocte 20 etc... (Cfr. C. f° 157 Conditiones in-
ter nos et dominum de Wesemale de silva que vulgariter
dicitur Bruc... jan. 1240 - C. f° 156 ...Silva de Wesemale
que vulgariter broec sive tenbroeke... 25 jan. 1303; kortom

- het Kloosterbos).
- C. f° 23 Rotselaar, 7 oogst 1239
Conditiones inter nos et dominum de Rotslaer super molendino de Dive.
Ego Arnoldus miles dominus de Rotslaer dapifer Brabantie....quod ego de consensu uxoris mee B. in remedium animarum patris mei et matris mee molendinum situm in vico qui dicitur Dive.... domine O. abbatisse.... contuli.... ita tamen quod in viuario meo quod eidem molendino adjacet nullum sibi jus.... piscandi....
- A. N° 23 Ego Arnoldus, miles dominus de ROCHELAR (Akte met twee zegels).
- A. N° 24 Haacht, 25 mei 1240
Arnoldus miles dominus de Rottelar dictus senescalcus Brabantie.... notum esse volumus quod nos ecclesie beate Marie de Parco Dominarum.... quam diu Walterus de Haget miles et Oda uxor ejus vixerint.... de decima nostra quam habemus in Rottelar dabimus.... (Akte met zegel).
- C. f° 21 Rotselaar, 22 nov. 1242
Consensus Danielis investiti de Rotslaer super decima de Rotslaer.
- C. f° 20 Rotselaar, 26 dec. 1242
Antiqua confirmatio ducis super decima de Roetslaer.
- C. f° 44 v° Vrouwenpark, 15 juli 1243
Oda, abbatissa de Parcho Sancte Marie.
- B. Akte dd. 20 juni 1253.... onder de getuigen: Dominus W. de Hact, Johannes et Willelmus de Tildunc (Cfr. ook C. f° 107 v°).
- C. f° 84 Margareta, filia Arnoldi Vulpis.... secundum voluntatem filie Willelmi de Calstris que in dicto monasterio etiam est monialis.... 25 nov. 1253.
- A. N° 5-6 Wezemaal, 10 nov. 1254
Ego Arnoldus dominus de Wesemale.... de vena nostra juxta Wesemala annuatim in elemosinam perpetuam contulimus....
- C. f° 169 v° Reynerus Vos (Lovaniensis), 26 juli 1255.
- C. f° 222 Margareta dicta de Rotslaer, religiosa, soror E. abbatissa, 11 mei 1258.
- C. f° 195 Soror E. abbatissa, sept. 1258.
- C. f° 26 Rotselaar, 1 okt. 1260
Soror Margareta abbatissa.... Joannes Faber, Arnoldus dictus de Fabrica, Margareta relicta Johannis dicti Porti.... juxta mansionem Ode, relicte Reineri, filii domini Danielis, quondam investiti de Rotselaar, Arnoldus dictus Harsele....
- C. f° 44 Soror E. abbatissa, 1261.
- C. f° 27 v° Margareta et Yda de Merske sorores.... moniales, 1261.
- C. f° 18 Rotselaar, 12 okt. 1261 (cfr. ook Miraeus IV blz. 719)
Confirmatio domine ducisse super decima de Rotslaer.vir nobilis Arnoldus, dominus de Rotslaer dictus dapifer Bra-

bantie... (et) de consensu... nobilis mulieris Beatricis uxoris... decimam majorem quam minutam in territorio et parochia ecclesie de Rotslaer... a duce Brabantie in feodum tenebamus et habebamus... monasterio contulimus... reservato tamen sibi jure patronatus ecclesie predicte de Rotslaer... Haec acta sunt in castro lovaniensi... Th. de Bierbeke, Arnoldus de Waleem, Gerardus de Ische, Willelmus de Berghen, Henricus de Opendorp, Henricus Snepart de Herent, milites, magister Walterus de Vaelbeke, magister Sygerus physicus noster, magister Symon de Geldenake et magister Petrus clerici...

- B. N° 45 Rotselaar, 12 okt. 1261 (Akte met mooie zegel).
B. N° 46 Rotselaar, 13 okt. 1261
Voor wat de inhoud betreft cfr. C. f° 18.
C. f° 21 Rotselaar, 13 okt. 1261
Consensus investiti de Rotselaar super decima de Rotslaer Willelmus de Rotselaar, can. lovan. et investitus ecclesie dicte ville de Rotslaer quod... fecit vir nobilis dominus Arnoldus dominus de Rotslaer pater noster...
B. Rotselaar, 25 okt. 1261 (Akte met zegel, tienden).
C. f° 85 Reynerus Vos, maart 1262.
C. f° 169 Reynerus Vos, 3 april 1262.
C. f° 103 Werchter, 1 april 1264
Littera de duobus bonuariis terre vulgariter dicte Goerbroeck inter Riemenam et Werchtere.
...quod Antonius de Harezees et Henricus frater ipsius... renuntiaverunt... in duobus bonuariis terre jacentis inter Riemenam et Werchtere in quodam territorio quod dicitur Basdunch ubi fodi solent cespides vulgo turbes appellati... (B. N° 51... quod dicitur BASDONCK).
C. f° 156 Wezemaal, 26 mei 1264
Arnoldus dominus de Wesemale (B. Wisemale)... de consensu... Elisabeth uxoris nostre... et consensu... Godefridi et Gerardi militum, fratrum nostrorum... conventui concessimus... tredecim bonuaria et dimidium... in palude de Wesemale jacente prope monasterium (B. Akte met zes zegels).
C. f° 20-21 Rotselaar, maart 1264
Arnoldus dominus de Rotslaer et dapifer... de consensu... nobilis mulieris Beatricis uxoris nostre dimidium bon. terre ...jacentis propre montem qui vulgo Roideberch dicitur nuper est vinea plantate... monasterio... contulimus... Testes Walterus dictus de Ophem, Arnoldus Pistor, Walterus dictus Utenhelegtha, Gerardus dictus de Cuckelberga et Gerardus filius, scabini ville nostre...
C. f° 23 Rotselaar, 19 april 1265
Littera de viuario apud molendinum apud Dive.
Arnoldus... dominus de Rotslaer... vinarium quoddam quod prope monasterium... in loco... Dive... possidebamus... de consensu... nobilis mulieris Beatricis uxoris nostre dicto mo-

- nasterio contulimus.... et concedimus ut.... conventus.... dicto viuario et cursu aque ejusdem duo molendina possint construere unum fullorum pro pannis tam alienis quam propriis fulliendis aliud pro oleo et aliis seminibus.... Interfuerunt Walterus de Timo, Gerardus de Opphem, Arnoldus Pistor, Walterus Utenhelechte, Gerardus de Cockelberga, Gerardus filius Noy de Kelfsa et Gerardus dictus de Heyda, scabini ville nostre de Rotslaer, Dominus Henricus Gansenpole sacerdos, Willelmus Forestarius noster.... Datum apud Rotslaer in domo nostra....
- C. f° 27 Rotselaar, mei 1266
Arnoldus dapifer.... quod Lutgardis de Merbeke.... vineam suam quam habebat.... in loco Roedeberghe (Roedelberghe. Roytberch).... ad opus conventus....
- C. f° 25 Rotselaar, mei 1266
Littera de bonis que quondam erant Arnoldi de Parcho de quinque bonuariis.... terre palustris vulgariter Helechtwinninghe.... juxta monasterium.... Arnoldus dapifer....
- C. f° 27 Rotselaar, mei 1266
Arnoldus dapifer.... quod H. sacerdos dictus de Gansenpole.... vineam suam quam habebat in monte de Roedeberghe.... ad opus conventus.... supportavit.... uxore nostra B. presente...., Petro et Rasone famulis nostris presentibus, Willelmo rectore scolarum loci predicti presente....
- C. f° 49 v° conventui dominarum beate Marie de Parcho, 11 juli 1266.
- B. Soror Margareta, abbatissa, 1 okt. 1266 (Akte met zegel van Vrouwenpark).
- C. f° 158 Wezemaal, 1/4 of 1-8-1270
De molendino de Beversclus. Godefridus, dominus de Wesemale.... et J. uxor ejus.... quod conventui.... molendinum nostrum de Beversclus.... contulimus.... (B. Berveslus).
- A. N° 56 Wijgmaal, mei 1271.
- B. molendina sita apud Wichmale, 30 jan. 1272.
- B. soror E. dicta abbatissa.... juni 1272 (C. f° 128 v°).
- C. f° 178 v° van Calstre, 9 oogst 1275.
- C. f° 33 v° soror A. abbatissa, 21 april 1279.
- C. f° 158 Wezemaal, 20 juni 1283
Henricus de alta domo, Gerardus de Kuckelberghen, Arnoldus Faber, Johannes de Vinne, Johannes de Hulslaer, Godefridus filius Bode, Henricus Knoore, scabini de Wesemale....
- C. f° 104 Werchter, 11 maart 1284
Littera de tribus bonuariis cum dimidio apud Slusam.
....Reinerus dictus de Lapide, Johannes dictus Vosberch, Johannes de Ponte et Johannes dictus Moer, homines feudales viri nobilis Gerardi, domini de Rotslaer apud Werchtere.... Cum Johannes quondam dictus de Wadenese.... conventui.... obligaverit.... tria bonuaria et dimidium.... terre partim arabilis partim palustris.... apud Werchtere in loco qui dicitur

Slusa... Theodericus de Wespelaer qui matrimonium contraxit cum Katerina filia quondam dicti Johannis de Wade-nese.... Frater Johannes, magister de Parcho.... (Cfr. ook C. f° 103, akte van 5 maart 1284).

(Wordt vervolgd)

J. COOLS

DE OUDSTE JEUGDVERENIGING VAN BRABANT

Te Leefdaal hebben wij nog twee «Jongmansgilden», nr. 1: «Sint-Hubertus» en nr. 2: «Sint-Lambertus», in de volksmond «de Jefkes» geheten. Alhoewel wij geen archief van deze jeugdilden bezitten kunnen wij bevestigen dat zij van vóór 1700 dagtekenen, daar de breuken die beiden bezitten, van het einde der 17e eeuw dagtekenen. Zulke gilden bestonden er in vele dorpen rond de jaren 1700. Maar de ijver van pastoor Aerts uit Evere heeft de meeste tussen 1702 en 1730 doen verdwijnen, zodat wij heden nog slechts de twee jongmansgilden van Leefdaal kennen als enige overblijvende in gans het land.

Volgens pastoor Aerts, die bij de Raad van Brabant tussen 1702 en 1725 verscheidene plakkaarten tegen hen wist te verkrijgen, waren het haarden van bandeloosheid voor de jeugd. Zelfs de aartsbisschop van Mechelen kwam tussen beide door een herderlijke brief «*Tegens de abuysen, de welke gecommiteert worden in de Vergaderingen van de Jongheyt*».

«Wij worden menigvuldelyck onderricht dat er is een seer groote ende beklagelyck zieleverlies tusschen de Jongheyt, dat is tusschen de Jongmans ende Jonge Dochters, de welke op Sondagen, Heyligdagen ende andere (die sy noemen vrolycke dagen) gestadelyck oock ten tijde van de godtsdiensten hun laten vinden in de herbergen, om te drincken en te dansen, ende te verblijven tot spade in den doncker, als wanneer dusdanigen klap onder hunlieden, mitsgaders tusschen gehouwe persoonen, hun onder-tusschen voeglende in het geselschap van de jongheyt, is omgaende, soodanige oneerelycke liedekens worden gesonghen, soodanige aanrakingen worden gesocht en geplogen, sooveel dertelheden ende vuyligheden, tot groote quetsinge van conscientie worden gedaen, dat het eenen schroom geeft aen alle godtvreesende menschen, daarvan alleenelyck aenhoorende het verhael.» Indien de jongheyt niet zou luisteren, zullen *alle canonike remedien* aangewend worden.»

Op vele plaatsen, verklaren de herderlijke brieven, kwam er «merkelycke verandering, maer de wortel van het quaedt is op vele plaetsen overgebleven». De grote schuld werd toegeschreven aan «de waerden ende waerdinnen», die er een cent mede verdienden en «*de labayen, spinningen en quanselbier*» bevorderden.

De hardnekkige werking van pastoor Aerts heeft zonder twijfel grote invloed gehad op het verdwijnen van de jeugdilden in het begin van de 18e eeuw. Spijts alles heeft hij de wortel van het kwaad niet kunnen uitroeien, daar de gilden van Leefdaal tot op heden aan alle *canonike remedien* hebben weerstaan. Het loont wel de moeite het leven van deze jeugdilden na te gaan. Zeer oude gewoonten en gebruiken leven er nog in voort. Hierover in een volgende bijdrage.

J.V

Bijdrage tot de geschiedenis van de Leuvense universiteitsbibliotheek

DE BLOEIPERIODE VOOR 1940.

Tijdens de volgende jaren kende de bibliotheek een uitzonderlijke bloei, grotendeels te danken aan de kundige leiding van haar hoofdbibliothecaris, Prof. E. Van Cauwenbergh. Eindelijk werd de wetenschappelijke waarde van een boekerij ten volle ingezien. Daar de beperkte geldmiddelen van de private bibliotheken en van de bibliotheken der Instituten en Seminarieën geen geweldige uitbreiding toelieten, kwam de rol van de centrale boekerij meer en meer op de voorgrond. De aanstelling van een professor met beperkte leeropdracht liet toe de gevaarlijke klip van vroeger, het gebrek aan tijd, te omzeilen.

De nieuwe politiek beoogde op de eerste plaats een moderne bruikbare en praktische verzameling. Aankopen van manuscripten en zeldzame druksels, op de keper beschouwd toch maar museumstukken, kwamen op de tweede plaats. Curiosa en rariora werden natuurlijk met dank aanvaard en zo kwam Leuven op de duur toch in het bezit van een merkwaardige verzameling, dank zij de edelmoedigheid der sympathisanten.

Onder «modern» materiaal verstond men vooral de tijdschriften; zij vormen immers de kanalen waardoor de vooruitgang der wetenschap ons bereikt. De nieuwe politiek werd zo stelselmatig doorgedreven, dat de periodica weldra de spil van de boekerij werden en Leuven op dat gebied, spoedig de rijkste instelling van het land werd.

Met niet minder zorg en kennis van zaken werd de handbibliotheek opgebouwd: handboeken, reeksen, tekstuitgaven, bronnen. In 1928 bedroeg hun aantal reeds meer dan 10.000 banden.

Het belang en de rijkdom van de Leuvense boekerij treden nog meer in het licht wanneer wij nagaan, dat Leuven vóór 1940 aan elk van de drie andere universiteiten van het land meer publicaties uitleende, dan de Alma Mater van hen samen moest betrekken.

Hoewel het personeel beperkt bleef, - na 1930 waren er drie hulpbibliothecarissen bijgekomen nl. L. Devisé, F. Schillings en L. Leclercq, waarvan Devisé later vervangen werd door J. Brusselmans, - kon het, dank zij zijn toewijding op schrijversnaam, de trefwoordencatalogus, de catalogus van de tijdschriften, der inkunabels en der Leuvense drukken bijhouden. Een bekend figuur onder het personeel was wel L. Demin, wiens plotse afsterven door iedereen betreurd werd.

Het aantal zitplaatsen van de leeszaal, oorspronkelijk berekend op 250 lezers, moest opgedreven worden tot 298 en dit bleek weldra nog onvoldoende!

Tot lees- en cataloguszaal was de toegang volledig vrij. Ook de handbibliotheek was aan geen enkele formaliteit onderworpen.

Tussen de giften van deze periode vermelden wij gans bijzonder de kostbare bibliotheek van Baron de Béthune. Leuven bezat tevens een praktisch volledige verzameling fotoreproducties van koptische handschriften, bijeengebracht door Professor Lefort, samen 22.605 stuks. Een klein fotoatelier zorgde voor de gewenste kopijen.

1940, DE TWEEDE BRAND

Toen kwamen de angstige dagen van de mobilisatie 1939-40. In september 1939 werden de handschriften en de inkunabels in de betonnen, vuurvaste kelderingen der bibliotheek, achter stalen deuren weggeborgen. Militair gesproken lag Leuven immers op een zeer gevaarlijke plaats, daar de zg. «stalen muur», de K.L.W.-lijn doorheen de onmiddellijke omgeving liep.

Op 10 mei 1940 brak de storm in alle hevigheid los! Dezelfde dag nog gingen de referentiebibliotheek, de catalogi en de registers de handschriften in de kelderingen vervoegen. Er werd koortsachtig gewerkt met een gedund personeel. Nog geen week later lag Leuven reeds in de vuurlijn en na de verplichte ontruiming, kreeg de stad het uitzicht van een ware spookstad.

Sedert 10 mei had Leuven reeds een paar keren kennis gemaakt met de Luftwaffe. Werd tijdens een van de laatste raids het dak van de leeszaal getroffen? De inbeuking, op één plaats, van het dak van de zaal der professoren schijnt hierop te wijzen; een gewone granaat kon nooit een dergelijk effect teweegbrengen.

Bij het invallen van de avond van 16 mei verlieten de laatste Engelse soldaten de stad, daar de K.L.W.-lijn onhoudbaar geworden was. De Duitse voorhoeden naderden. Artillerie-stellingen bevonden zich te Lovenjoel en te Kessel-Lo. Op 14 mei reeds beschoten de kanonnen de Leuvense agglomeratie. De getroffen stadsdelen wijzen er op, dat het hier slechts een gewone beschieting betrof.

Op de avond van 16 mei echter werd het vuur geconcentreerd op de toren van de bibliotheek. Een twaalftal obusinslagen konden later op toren en boekenmagazijn geteld worden. Het is dan ook zoveel als zeker, dat tijdens deze beschieting de dakbetimmering vuur heeft gevat en is beginnen smeulen. Misschien zijn wel enkele granaten doorheen het dak zelf gegaan en binnen ontploft. Getuigen beweren, dat met lichtspoormunitie geschoten werd en dat speciale richttoestellen het vuren zeer precies regelden. Opmetingen hebben trouwens bewezen, dat de meeste granaten terecht zijn gekomen op de toren en op het deel van de magazijnen tegen de Arendstraat. In de vroege morgen van 17 mei werden juist op die plaats de eerste vlammen opgemerkt door een monnik van de Cesarsberg; andere getuigen hebben dit feit bevestigd. Men mag dus aannemen dat het vuur de ganse nacht

heeft gesmeuld alvorens door het dak te breken. De wind joeg de vlammen verder in de richting van de Blijde-Inkomststraat waar nadien het bovendeel van de puntgevel naar beneden zou donderen.

Door de geweldige hitte van de brandhaart smolt de vloer. Gloeiend glas stroomde op de lagere verdieping langs alle mogelijke openingen, vormde hier een nieuwe brandhaard met dezelfde gevolgen. Spoedig stond het ganse magazijn in lichtelaaie. Massa's witgloeiend glas deden de stalen afsluitdeur begeven die de toegang tot de middenkelder onder het museum afsloot. Hier vond men na de brand een geweldige koek in grillige vormen samengesteld. De middenkelder bevatte dagbladverzamelingen, die snel vuur vatten en zo'n geweldige hitte ontwikkelden, dat de tapijten op de museumvloer letterlijk verkoolden en de manuscripten en inkunabels in de kelderingen op hun beurt ontvlamden. Onder de hevige druk ontplofte het gewelf en werden de vloerstenen der zuilenganderij opgelicht. Dicht bij de trap vertoonde de vloer een grote krater. Langs de daken kroop de vernieling verder tot boven de leeszaal die totaal uitbrandde. De benedenverdieping kwam ten slotte aan de beurt, zodat alleen de tussenverdieping gedeeltelijk gespaard bleven, nl. twee verdiepingen met seminaries, de zaal der catalogen en de Japanse bibliotheek met nog een paar andere lokalen.

Waarom werd de bibliotheek speciaal beschoten? Er bestaan slechts twee mogelijkheden: 1° de Duitsers beschouwden de toren der bibliotheek als een uitkijkpost, 2° zij wilden bepaalde dingen doen verdwijnen.

Voor de eerste mogelijkheid pleit het feit, dat vooral de toren tot mikpunt diende en er een deel van de wandelgalerij weggeschoten werd. Tegen deze hypothese kan men aanvoeren, dat de Duitsers in hun onderzoek nooit op dit gegeven hebben gezinspeeld.

De tweede mogelijkheid wordt bevestigd door getuigen, o.a. de landmeter te Roosbeek, die verklaard heeft dat een Duitse artillerieofficier in de stellige waan verkeerde, dat het opschrift «Furore teutonico» op de balustrade prijkte. Het was niet mogelijk hem van het tegendeel te overtuigen. De betrokken artilleriegroep beschikte over een wagen met speciale richttoestellen. De Commissie van oorlogsmisdaden was er innig van overtuigd, dat in deze rampzalige vergissing de ware oorzaak ligt van de beschieting, met voorbedachten rade, van een wetenschappelijke instelling. Bij gebrek aan aanwijzingen kon, spijtig genoeg, de naam van de schuldige officier nooit achterhaald worden.

Op 17 mei in de vroege morgen, bereikten de Duitse voorhoeden het stadscentrum. Ze beschuldigden onmiddellijk de Engelsen van deze misdaad tegen de wetenschap: de krater bij de trap was door de ontploffing van Engelse mijnen veroorzaakt.... De Engelsen zouden met hun artillerie het gebouw beschoten heb-

ben, enz. Al die aantijgingen konden gemakkelijk ontzenuwd worden. Langs de Engelse zijde vertoonde de toren geen enkele beschadiging en beschieting was dus uitgesloten.

Terwijl de kelders nog voortbrandden stelde de rector een geheim onderzoek in: de ganse binnenkoeren lagen bezaaid met scherven van Duits 77 mm geschut en geen enkel spoor van Engelse granaten was te bespeuren.

Twee onderzoeken werden door Duitse éézijdige commissies ingesteld. Het eerste onderzoek wees volgens de bezetters uit, dat het gebouw bij middel van benzine in brand was gestoken en dat de ledige bussen ontdekt waren. In werkelijkheid waren deze bussen niets anders dan metalen verpakking van Japanse boeken! De uitslag van de tweede enquête, dit maal door bevoegde personen, werd nooit bekend gemaakt. Allerlei valstrikken werden gespannen, maar vruchteloos. Mgr. de Rector kon zelfs de uitslag van het tweede onderzoek, door vertegenwoordigers en deskundigen van grote Berlijnse assurantie-maatschappijen, niet bemachtigen.... Tot in juni 1941 bleef de toegang tot de puinen streng verboden aan iedereen.

Gedurende deze tijdspanne hadden Duitse soldaten en later mannen van de «Organisation Todt», zonder voorkennis van wie ook, het Amerikaanse staal uit de magazijnen weggesleept en naar Duitsland vervoerd. Het puin werd zelfs op het Mgr. Ladeuzeplein gezift en gezeefd om zg. bewijzen van de Engelse misdaad te vinden.... of om sporen van eigen misdaad te verwijderen. Na juni 1941 was de gunstigste periode voor herstellingswerken voorbij want bouwmaterialen werden immers schaars en onderworpen aan allerlei stremmende maatregelen. Alleen het noodzakelijkste kon uitgevoerd worden en de drie vleugels kwamen voorlopig onder dak.

Het bilan van de nieuwe ramp was ontzettend. Van de met moeite gedurende 20 jaren verzamelde meer dan 900.000 boeken bleven er amper 15.000 over in de gespaarde lokalen, o.a. de Japanse bibliotheek, het historisch seminarie, het seminarie voor toponymie. De enige verzameling van Romaanse letterkunde (meer dan 15.000 banden) van Baron de Béthune was in rook opgegaan. De reproducties van de koptische handschriften, vergaard door professor Lefort, waren niet meer. Een massa geannoteerde uitgaven, de handbibliotheek, de tijdschriften, 811 inknablaatsels met o.a. één exemplaar van alle Leuvense drukken van vóór 1501 en een exemplaar van elk Belgisch atelier uit die tijd, reproducties van Oosterse handschriften, een duizendtal manuscripten, de stekkaarten van de catalogi en allerlei kostbare verzamelingen van etsen, munten, medailles e.d.m. behoorden tot het verleden. Onder de handschriften citeren wij bijzonder 15 kleine geïllumineerde manuscripten en 3 andere, die uit de brand van 1914 ontsnapt waren door uitlening. Slechts een vijftiental handschriften ontsnapt aan het vuur.

In een rapport over de oorlogsschade, opgesteld op 24 december 1942 op basis van nauwkeurige gegevens en zonder overdrijving van de waarde (1939) lezen wij volgende cijfers:

Gedrukte boeken:	1° Fonds van het Duits herstel	77.114.074,- F
	2° Giften en aankopen	42.270.000,-
	3° Bibliotheek de Béthune	3.000.000,-
	4° Bibliotheek Lefort	192.625,-
	5° nieuwe boeken in stock	303.185,-
Handschriften:	1° Fonds van het Duits herstel	3.231.562,-
	2° Giften en aankopen	619.000,-
	3° Fonds Lefort en Japans fonds	169.750,-
Inkunabels:		1.957.162,-
Gravures en etsen		140.000,-
Munten en medailles		223.500,-
Fotoreproductie's		284.589,-
Afgietsels van zegels		1.943,-
Catalogi en inventarissen		4.548.500,-
Didactisch materiaal		29.437,-
Ander materiaal		53.883,-
Fotoapparaten		26.155,-
Beeldhouwwerk		13.600,-
Schilderijen		19.500,-
Meubelen		20.000,-
Ingelijste gravures		3.500,-
Vlaggen		217.600,-
Varia		5.000,-
Eigendommen van derde personen en instellingen		3.050.040,-
Eigendommen van het personeel		66.287,-
<i>Algemeen totaal</i>		137.560.892,- F

De herstelkosten voor het gebouw, volgens de prijzen van 1941-44, werden geraamd op 30.480.782,- F. De totale schade beliep dus: 168.041.674,- F!

De beiaard bleef gelukkig gespaard, maar de pneumatische inrichting werd verwoest. Door het inslaan van de granaten liep vooral de achterste wijzerplaat ernstige schade op.

HET HERSTEL EN DE NIEUWE BLOEIPERIODE

Slechts na weken kreeg men toelating om de ontsnapte 15.000 werken weg te halen; ze kregen onderdak in het Amerikaans College op de Naamsestraat, sedert 1939 door de seminaristen verlaten. In dit gebouw ontstond een nieuwe kern van bibliotheek.

In augustus 1940 kwam een Duitse Commissie naar Leuven om rapport uit te brengen over de geblokkeerde effecten, overblijfsel van de oorlogsschade 1914-18. De leveringen werden hervat, wellicht om de waan te wekken dat het Reich de belangen der boekerij ter harte nam en met de vernieling geen uitstaans had. De bank te Keulen gaf een lening van 200.000 RM. op

het vastliggend kapitaal om van wal te steken. In september 1942 begon een reeks moeilijkheden. Het Derde Rijk wilde eens en voor altijd een einde stellen aan dit litteken van de vorige oorlog. Op zes maanden tijd moest alles opgekocht worden.... Het akkoord met Hiersemann werd langs Duitse zijde opgezegd en de bezetters stelden alles in het werk om het geblokkeerd fonds eenvoudigweg in te palmen. De universiteit liet zich natuurlijk haar patrimonium niet ontfutselen, maar diende krachtig protest in. De leveringen hielden intussen op. Voor de herstellingswerken, vlak na 1940, had de universiteit op haar tegoed ruim 600.000 RM. moeten lenen (met inbegrip van een deel van de voorgesloten 200.000 RM.). Voor het overige bleven de zaken lijk ze vroeger waren.

De eerste kern der bibliotheek bestond niet alleen uit de overgeschoten 15.000 banden, maar ook uit de private bibliotheek van de Rector, die niet geaarzeld had, zijn persoonlijk bezit beschikbaar te stellen. Hierbij vermelden wij nog de belangrijke gift van Mevrouw Pussemiers uit Brussel.

Men bleef niet bij de pakken zitten, maar stelde onverwijld een nieuw Comité tot Herstel samen (juni 1940). Twee vergaderingen volstonden! Mgr. H. Van Waeyenbergh, Rector Magnificus, professor E. Van Cauwenbergh, hoofdbibliothecaris en een paar andere professoren waaronder J.-F. Vanderheyden, legden de basis.

De reuzentaak van het tweede herstel kwam nogmaals terecht op de schouders van de hoofdbibliothecaris en ze zou door hem met brio tot een goed einde gebracht worden.

Daar ze haar doelmatigheid bewezen had, besloot men dezelfde politiek als vóór de verwoesting te volgen, nl. de aanschaffing van bruikbaar, modern boeken- en tijdschriftenmateriaal, afgestemd op het universitair onderwijs. Giften moesten uitgelokt worden zowel van boeken als van geld om werken aan te kopen die, redelijkerwijze niet als geschenk te verwachten waren. Iedereen werd om hulp verzocht, zowel uitgevers als particulieren en wetenschappelijke instellingen. Dubbels van andere bibliotheken en van overheidsinrichtingen zouden welkom zijn. De industrie werd aangesproken voor geldinzamelingen. In één woord, totale mobilisatie!

Nu kreeg de dienstvaardigheid der boekerij, ook buiten Leuven, haar beloning en de oogst overtrof de stoutste verwachtingen. Financiële hulp bleef niet ten achter en wij denken hier speciaal aan het Nationaal Fonds voor Wetenschappelijk Onderzoek. Om de actie nog doelmatiger te maken, kwamen over het ganze land 28 stedelijke of gewestelijke Comités tot stand. Te Brussel, waar de oogst overrompelend mag genoemd worden, - de studenten haalden in straten en lanen de boeken op met stootkarretjes! - moest het Comité ontdebeld worden. Een vijftigtal stapelplaatsen werden aangelegd en regelmatig leeggehaald. Grote giften kwam de bibliotheek ten huize opladen.

De donateurs Halflants, Ernest Stein, Guillemin, De Marschalk, J. van der Elst, Willems en nog zo vele anderen zullen steeds op de erkentelijkheid der bibliotheek mogen rekenen. Later kwamen er bijdragen van het Mainooth College uit Dublin en van het Institute of Actuaries (1946) van het Amerikaans College, van Mgr. de Becker, Mgr. Van Hove, Mgr. Pelzer, van het Zweeds Comité voor Hulp aan de Bibliotheken en van het Zwitserse Boekenfonds.

Met de geldgiften kon men een handbibliotheek samenstellen en abonnementen op tijdschriften financieren.

De zijvleugel van het Amerikaans College, zijde van de Karmelietenberg, herbergde de boekerij: leeszaal op de benedenverdieping, catalogus in een achterzaal en boekenmagazijn overall elders, in kamers, studiecellen, kelders, zolders en gangen. En de boeken bleven toestromen.... Twee lokalen aan de overkant van de straat en een gebouw achter het college staken weldra eivol. Het onmogelijke aantal trappen stelde aan het personeel zware eisen, maar toch ging het.

Een nieuwe tegenslag was de opeising van de vrachtwagen der bibliotheek. Mgr. de Rector fleurde aan zoveel hij kon en de studenten lieten zich evenmin onbetuigd. Na elk week-end brachten zij met tram of trein kleine vrachtjes aan. Op 5 juni 1943 nieuwe beproeving: Mgr. Van Waeyenbergh werd om zijn fier en waardig gedrag aangehouden en opgesloten. De jacht op de werkweigerende studenten stelde nieuwe problemen. Hiermede waren deze twee kanalen afgesneden. Een plaatselijke tabaksfirma bracht de redding in de hoogste nood: hare centrale winkelhuizen vormden nieuwe stapelplaatsen en de ingezamelde boeken werden stelselmatig door hare vrachtwagens naar Leuven gevoerd.

De aankopen in de bezette gebieden liepen op hun beurt spaak, doch in 't geheim werd verder contact gezocht met bezette landen en met neutrale staten. Parijs, Lyon, Bordeaux stuurden gekochte of ingezamelde boeken. Uit Neuchatel, Lausanne, Bern en Bazel kwamen Zwitserse schenkingen. Portugal volgde, met Skandinavië, doch voor dit laatste konden de vrachten pas na de oorlog vervoerd worden.

Reeds in juli 1940 werd uit Nederland steun van de Akademische kringen toegezegd: een Comité tot hulpverlening ontstond in de Koninklijke Bibliotheek, terwijl een ander, onder impuls van Dr. L.N. Deckers, meer ondergronds optrad. Het genootschap «Brabantia Nostra» te Tilburg kocht voor Leuven de bibliotheek van wijlen Dr. H.W.E. Moller op en leverde deze samen met eigen giften en andere aankopen aan Leuven af.

Tijdens de schrikkelijke nacht van 11 op 12 mei 1944 kwam een zware vliegtuigbom vlak naast de bibliotheek terecht en vernielde een achterbouw waar zich gelukkig geen boeken bevonden. Alles bleef beperkt tot schade aan het College. Onverwijd trof men veiligheidsmaatregelen: de camion van een Leuvens ondernemer voerde verschillende vrachten tijdschriften en ander kost-

baar materiaal naar de kelders van het sanatorium te Lovenjoel. Verder bibliotheekwerk bleek uitgesloten tot in mei 1945 een einde aan de vijandelikheden kwam.

Kort na de bevrijding was het contact met het buitenland grotendeels hersteld. Op voorhand klaargemaakte lijsten van Engelse, Italiaanse, Franse, Skandinaafse en Spaanse uitgaven lieten toe de grootste leemten methodisch aan te vullen. De grootste inspanning werd geleverd bij het verzamelen en aankopen van Engelse uitgaven om de verspreide gegevens over de vooruitgang van de Angelsaksische wetenschappen sedert 1939, sporadisch verschenen in neutrale tijdschriften, aan te vullen. De «American Book Center», de «British Book Center» en het «Louvain Library Book Fund» te New York (later C.A.R.E.) schonken merkwaaardige bijdragen.

Na 1941 waren de herstellingswerken aan de uitgebrande bibliotheek ingezet, voor zover het beschikbaar materiaal het toeliet, door de firma Ronsmans uit Leuven. De plannen waren opgemaakt door de bouwkundige Henry Lacoste uit Brussel. Na de bevrijding kon het tempo opgevoerd worden en tevens bood zich nu de gelegenheid de binnenbouw praktischer in te richten zonder aan het algemeen plan te raken.

De herstellingen waren weldra zo ver gevorderd, dat de overbrenging der boeken in 1946 kon beginnen. In september 1947 was die zware karwei achter de rug.

De leeszaal der professoren, der periodieken en de helft van de centrale zaal dienden voorlopig tot magazijnen met enkele lokalen op de verdieping der vroegere Japanse bibliotheek. De overblijvende helft van de centrale zaal werd leeszaal met 270 plaatsen. Men stelde zich de boekerij voor: ruwe, witgekalkte muren, vloer in beton, rekken in allerlei timmerhout, handbibliotheek in rekken uit vloerplanken.... Het geheel gaf een pover uitzicht, maar er kon gewerkt worden!

De firma Moens en Cie uit Brussel kreeg opdracht de magazijnuitrusting op te bouwen. Tussen 1947 en 1949 werd hier onverdrotten gewerkt en weldra was ook dit deel van het gebouw weer onder dak. Het systeem Strafor-Snead bleek het beste inzake rangschikken en bescherming der boeken met een maximale veiligheid. Betonvloeren met rubberbekleding vormden nu negen verdiepingen met ongeveer hetzelfde uitzicht als vroeger.

Vuurvaste gewelven, stalen deuren met semi-automatische sluiting, bouw van brandsassen op elke verdieping, elektrische geleidingen onder de betonvloer boden een minimum brandgevaar. De verdiepingen werden op 2,20 m hoogte gehouden om ladders te vermijden. De rekken zijn bereikbaar langs drie kanten: één middengang en twee zijgangen over de ganse lengte (buiten het sas). De lengte van de boekenplaten bedraagt meer dan 45.000 lopende meter.

Nauwelijks waren de leeszalen leeggemaakt of de firma Pernet uit Brussel begon met de houtbekleding en de bouw van de

twee galerijen (1950-1951). De balustrade der gaanderijen werd in lessenaarvorm gebouwd met op regelmatige afstanden een driehoekige uitbouw (met stoeltje), waarvan op dit ogenblik de panelen nog moeten gebeeldhouwd worden. Met zijn circa 400 zitplaatsen en zijn prachtige eiken lambrisering biedt deze ruime zaal een grootse en voorname indruk. Zoals wij reeds zagen, is het beeldhouwwerk (trapaanzet, crucifix, rosacen, balusters, enz.) van J. Moeschal (1950). Van hem ook is de roodkoperen «Sedes» boven de ingangdeur van de leeszaal.

In de periodiekenzaal hebben nu de typische houten kastjes plaats gemaakt voor grote wandkasten met liggers. De open middenruimte biedt plaats voor 40 personen. Hier hangt het geschilderd portret van Kardinaal Mercier (vroeger in de voorhal).

Het probleem van het boekentransport werd door de Bell Telephone uit Antwerpen opgelost. Een automatische boekenlift, met pneumatische inrichting voor het verzenden van de aanvraag-bulletijns van de leeszaal naar de magazijnverdiepingen, verkort merkkelijk de aflevering der banden.

In de leeszaal der professoren kan men een quasi volledige catalogus van de handschriften uit de bijzonderste wereldbibliotheken raadplegen.

Voor deze drie leeszaalen werden gewelfschilderingen voorzien, maar nog niet uitgevoerd (beelden uit de Grieks-Romeinse mythologie, beelden uit de Bijbel en beelden uit de dierenriem of zodiak).

Dank zij het optrekken van twee verdiepingen boven de leeszaalen kon het aantal seminarielokalen merkkelijk uitgebreid worden (23). De catalogushal bezit een alphabetische catalogus op schrijversnaam, een catalogus der tijdschriften, twee trefwoordcatalogi (Nederlands en Frans).

Onder de oorlog kwam er een nieuwe helper bij, nl. kanunnik Hanssens, en sedert een tiental jaren werd de fotodienst terug ingericht onder leiding van de hulpbibliothecaris Z.E. Pater Dom Cappuyns die tevens conservator van de filmotheek werd benoemd. Deze filmotheek is inmiddels uitgegroeid tot een bibliotheek op zichzelf: honderden, duizenden pagina's werden gemicrofilmeerd, hetzij door eigen dienst, hetzij door buitenlandse ateliers. Zij vormen een rijke studiebron, die regelmatig wordt aangevuld door het Fonds voor Wetenschappelijk Onderzoek van België. Vooral op te merken is het volledige fonds van het Sinaï-klooster. De verzameling kopijen van koptische handschriften werd terug samengesteld en met de laatste ontdekkingen aangevuld. Een kleine offset-drukkerij zorgt voor cursusdocumenten bv. paleographie, klassieke teksten, enz.

Enkele cijfers zullen ons wellicht een beter inzicht geven in de snelle uitbreiding der boekerij.

Van juni 1940 tot juli 1944 werd de bibliotheek verrijkt met 323.029 banden. De 20.000 delen van de nalatenschap Half-

lants, van het fonds Stein en van de gift der Koninklijke Bibliotheek zijn niet in dit totaal begrepen. Verder waren er reeds 29.610 Duitse thesissen ingeschreven; 31.717 andere, evenals 26.661 brochures wachtten op hun beurt. De giften bedroegen 26.660 boekdelen.

Bij de verhuis in 1946-47 moesten meer dan 400.000 delen vervoerd worden naast 30.000 gecatalogiseerde Duitse thesissen en 100.000 dubbels. Bij deze cijfers dienen dan nog 4.351 reeksuitgaven, 8.273 verzamelingen uitgegeven door wetenschappelijke instellingen en 2.675 gewone tijdschriftenverzamelingen gevoegd te worden.

Op hetzelfde tijdstip werden 28.915 werken in de leeszaal geraadpleegd en 2.523 delen uitgeleend.

In 1947 werden 26.965 werken gecatalogiseerd naast 20.961 reeksen- en periodieken boekdelen.

De aankopen konden doorgedreven worden dank zij de buitengewone toelagen verleend door het Ministerie van Openbaar Onderwijs op het bedrag der oorlogsschade.

Op 25 juni 1948 bedroeg het aantal ingeschreven delen 399.090; meer dan 100.000 delen moesten nog onder handen genomen worden.

In mei 1958 bevatte de bibliotheek reeds meer dan 750.000 werken en periodieken.

Om deze bijdrage te sluiten geven wij hier de cijfers van de laatste statistieken: (Akademisch jaar 1958-59).

Aantal bezoekers per dag gedurende het 1-ste trimester: 2.000.

Aantal tijdschriften beschikbaar in de tijdschriftenzaal: ongeveer 3.200 plus ongeveer 12 dagbladverzamelingen.

Van 15 juni 1958 tot 15 juli 1959 werden 17.839 gewone werken geïnventarieerd, 14.406 periodieken of uitgaven van organismen, 5.227 gebonden delen van dagbladen.

Totaal aantal gecatalogiseerde boeken: 801.972 plus 43.162 Duitse thesissen.

De alphabetische catalogus op schrijversnaam telt 891.998 steekkaarten, de catalogus der periodieken 65.475 en de analytische catalogus 397.630 Franse trefwoordkaarten en 353.012 Vlaamse.

De catalogus der handbibliotheek (op 3 exemplaren) omvat 2.500 fiches.

Op 15 juni 1959 bezat de bibliotheek 8.863 reeksverzamelingen, 19.583 verschillende periodieke publicaties van wetenschappelijke instellingen en 5.173 verschillende tijdschriften niet uitgaande van verantwoordelijke organismen. In totaal: 33.619 verzamelingen tegen 22.077 vóór 1940.

In de leeszaal werden 110.000 boeken afgeleverd; 15.892 werden uitgeleend.

Aan binnen- en buitenlandse bibliotheken werden 770 werken ontleend (65 bibliotheken); 2.633 boeken werden uitgeleend

aan 140 binnen- en buitenlandse bibliotheken en aan industriële studiecentra.

Het aantal inkunabels bedraagt heden 178. Voor wat de handschriften betreft, bezit de boekerij 31 nummers van de 13de eeuw tot 1600; 64 nummers van 1601 tot 1950; archieven 73 stuks; muziek (meestal fragmenten) 17 stuks; archieven van de Leuvense universiteit 14 stuks; cursussen (Leuven e.a.) 70 stuks en ten slotte varia 38 stuks.

Het hulpbetoon der boekerij breidt zich verder en verder uit en binnen- en buitenland. De universiteitsbibliotheek is opnieuw een belangrijk deel van het Belgisch wetenschappelijk patrimonium geworden en heeft haar plaats terug ingenomen tussen de voornaamste bibliotheken van de wereld. Ze heeft daardoor een klinkend bewijs geleverd van de leuze die op haar Ex-Librissen te lezen staat: «Sedes Sapientiae non evertetur!» Moge zij in duurzame vrede haar humane, wetenschappelijke taak blijven vervullen! De verkleefdheid van haar bestuurders, - en wij brengen hier vooral hulde aan Mgr. E. Van Cauwenbergh - staat er borg voor.

LIJST VAN DE GERAADPLEEGDE WERKEN

- Bibliothèque (La) de l'Université de Louvain. Séance commémorative du 4ème anniversaire de l'incendie. Paris, Libr. Acad. Perrin et Cie., 1919.
- Boonen (W.) - Geschiedenis van Leuven... uitgegeven door E. Van Even. Leuven, Fonteyn, 1880.
- Crimes (Les) de guerre commis lors de l'invasion du territoire national, mai 1940. La destruction de la Bibliothèque de l'Université de Louvain, Liège, G. Thone, 1946.
- Delannoy (P.) - L'Université de Louvain. Paris, A. Picard, 1915, blz. 188 en volgende.
- de Moreau (Ed.) s.j. La Bibliothèque de Louvain, 1636-1914. Louvain, R. Fonteyn - F. Ceuterick, 1918.
- Denis (V.) - Katholieke Universiteit te Leuven, 1425-1958 (Album). Leuven, Kathol. Univ., 1958.
- De Vocht (H.) - Les Halles de Louvain et leur acquisition par l'Université (uitg. L'Université de Louvain à travers cinq siècles, blz. 106 en volgende). Bruxelles, Presses A. Lesigne, 1927.
- Jaarboeken van de Katholieke Universiteit te Leuven.
- Lousse (É.) - L'Université de Louvain pendant la seconde guerre mondiale. Bruges, Desclée de Brouwer et Cie., 1945.
- Namur (P.) - Histoire des Bibliothèques publiques de la Belgique. Tome II: Bibliothèque de Louvain. Bruxelles-Leipzig, C. Muquardt, 1841.
- Œuvre internationale de Louvain. Bulletin publié par le Commissariat général. Louvain, oct. 1919 - oct. 1928.
- Pop (R.D.) - Bibliothèque de l'Université catholique de Louvain (Centre internat. de dialectologie générale près l'Univ. cath. de Louvain. Biographies et Conférences n° 14). Louvain, Centre internat. dialect. gén., 1958.
- Smeyers (A.) Leuven vroeger en nu. Leuven, N.V. De Vlaamse Drukkerij, 1948.
- Torfs (J.A.) - Geschiedenis van Leuven... Leuven, E. Charpentier, 1899.
- Université (L') de Louvain. Coup d'œil sur son histoire et ses institutions, 1425 - 1900. Bruxelles, Impr. scient. Ch. Bulens, 1900. Blz. 107 en volgende.

- University of Louvain. List of inscriptions on the walls and pilasters. Bruges, Desclée De Brouwer et Cie. s.d.
- Van Cauwenbergh (E.) - La Bibliothèque de l'Université de Louvain, 1425 - 1914 (*Alumni*, XX, 1 - 2 februari 1951). Blz. 83 en volgende.
- van der Essen (L.) L'Université de Louvain, son origine, son histoire, son organisation. S.l.s.d.
- Vanderheyden (J.F.) De Leuvense Universiteitsbibliotheek na 1918 (*Alumni*, XX, - 1 - 2 februari 1951). Blz. 94 en volgende.
- Van Even (E.) - Louvain dans le Passé et dans le Présent. Louvain, A. Fonteyn, 1895. Blz. 297 en volgende; blz. 574 en volgende.

J. SCHOONJANS

UIT OUDE PAPIEREN

VERBOD DE PASTOOR VAN EVERE UIT TE SCHELDEN

Pastoor Aerts van Evere had tussen de jaren 1702 en 1721 heel wat last met zijn parochianen, bijzonder de gildebroeders. Tot besluit van een proces verkreeg hij van de Raad van Brabant in 1721 een «*Protectie tegen de Guldebroeders ende andere ingesetenen aldaer*».

Hierin lezen wij het volgende:

«Vertoont den Raedt ende Procureur generael, dat hij in de maendt van Juni 1721 bekomen hebbende provisie van Daegsel formeel tot laste van eenige van de Gulde van Evere om d'excessen bij hun bedreven in het lestschieten van den Vogel op den toren van de kercke, de Guldebroeders ende andere ingesetenen dit vervolg des verthoonders hebben toegeweten aen den pastoor, ende zijn daerdoor tegens hem soodaniglijk ingenomen geworden, dat sy hun vervoorderen van hem alomme niet alleenlijk uyt te schelden voor eenen infamen, boosen ende goddeloosen persoon, ende hem, sijne huysgenoten ende vrienden dagelijks naer te schreeuwen, te lasteren ende te overvallen met alle soorten van injurien ende affronten, maer oock van hem te menaceeren te mishandelen ende quaelijck te tracteren, ende want bij dese verdruckinge komt te lijden ter oorsaecke van de criminele actie, lancx waer de guldebroeders ende hunne adherenten hun daerover pretenderen te wreken tegens hunnen pastoor van d'authoriteyt van desen Raede.

Soo versoeckt den verthoonder het Hof 't interdicteren aen alle den pastoor, sijne domestiquen ende vrienden naer te schreeuwen, te lasteren, te injurieren ofte te vermoelijken, misseggen met woorden ofte met wercken op pene van hondert gulden amende t'elcker reyse.» ●ok de ouders voor hun kinderen, de meesters en meesteressen voor hun knechten en mevssens zijn verantwoordelijk.

Het vonnis werd op 14 september 1721 op de kerkdeur aangeplakt.
RA., Raad van Brabant.

J.V

Brabantse woorden

398. APPELSPIJS

Appelmoes, tot moes gekookte appels met suiker en vaak met kaneel toebeleid, is ook in het WNT vertegenwoordigd door twee synoniemen, nl. door *appelpent* (pent = panade) en *appelprol* (prol = dikke brij, meelpap; in Limburg is *appelprul* = appels met aardappelen gekookt). Te Tienen zegt men *appelspès*: «Tussen 1920 en 1930 hoorde ik bij een familielid te Budingen spreken van *prat* i.p.v. appelspijs. En te Hakendover noteerde ik bij sommige families het woord *appelfrots*. Nu is er, wat dit laatste betreft, in de streek rondom Tienen een vulgair woord bekend voor 'cacare'. Men kan dus zeggen *geschèten* of *gefrotst*. Is er een verband?». - R. Mo.

Diest heeft *appelspaas*, - L.B.; het woord bestaat ook te Leuven; - ook zo te Rotselaar, - G.L.V.; het leeft te Steenhuffel, - J.W.; - het wordt ook gezegd te Alseberg, naast *tröt* of *appelplamaa*, - C.T.

Dit *appelspijs* is, blijkens het onderzoek van Dr. J. Lindemans in ESB 35 (1952), 278, het gebruikelijkste woord in Brabant. Naar het oosten toe, zo noteerde reeds Schuermans, zegde men *appelmoes*; wanneer moes diende om er vlaaien mee te bestrijken, heette het *appelspijs* en in Limburg kende men dus *appelspijzevla*.

Hierbij sluiten aan de nota's van de hr. R. Morren voor Budingen. Te Geetbets zegt men *preut* (-eu- zoals in Eng. but), - I.M. gen (*prat*), van Rutten voor St.-Truiden: *appelprut*. en van De Bo voor het Wvla.: hier is bekend *aardpeerfruit* of *-prut* (= aardappelfruit) i.p.v. aardappelmoes.

Prut voor 'moes' moet vroeger in een veel groter gebied bekend geweest zijn. Het woord betekent: weke, pappige, drabbig massa; op sommige plaatsen duidt het gestremde melk aan, in andere: rijst met krenten of koffiedik (laatste bet. geldt nu nog in Westfalen). Het is eigenlijk hetzelfde element als in *prutoog*, dat hier vroeger vermeld werd: een oog met slijmachtige afscheiding of etter; zie WNT. Inzoverre *fruit* niet ontstaan is uit *prut*, kan het betekenen: afval of (half)rot. In het Rhein. Wtb. is het adj. *frott* nog synoniem van 'faul, von Früchten'.

Naast *spijs* en *prut* is er een derde woord, nl. *trot*.

Appelmoes heet in het Gentse en in bijna gans O.-Vla.: *trot* of *appelrot* *Troteters* of *appelroteters* zijn de inwoners van Pollare (met zijn *trotmeulen*), van Sleidinge (*Sleinse trot*): er zijn daar overigens veel boomgaarden, vooral met appelbomen! en van Desteldonk. Te Oostakker riep men vroeger de Desteltonkenaars tergend toe:

Appelentrot!
Eet 'n pinte
En sch.... ne pot! F.v.Es.

Trot bestaat echter ook buiten O.-Vla.; Dr. J. Lindemans, loc. cit., gaf reeds als vindplaatsen op: Lennik, Gooik, Pamel, Bogaarden, Galmaarden en Herne. Hierbij zijn nog te voegen: Bever en St.-Pieters-Kapelle: *appelentrot* en *trot van peren*, L.M.; - *treut, nem boterham me treut*, d.i. met appelspijs gesmeerd, te Elingen, E.E.; - *kompot* of *appeltrout* te Hoelaart; - *appeltrout* te Moorsel, bij Aalst en *trut* of *appeltrut* te Temse.

Schuermans nam het woord op in *trot, appeltrout, perentrot* en *pruimentrot*: «het schijnt ons hetzelfde woord als *toort* (drek) en *tooter* (slijk)»; dezelfde auteur citeert daarenboven als synoniemen *appelplamoos* (in Brabant en Antwerpen) en *pommeije*, bij Kiliaen.

Pommei en *plammei*, dezelfde woorden, worden, blijkens het artikel van Dr. J. Lindemans gebruikt te Alseberg en te Opwijk. Er is een verschil in betekenis; dat in het Antw. Id. genoteerd werd: *pommei* of *plammei* heet appelmoes dat bij gebraden vlees wordt gegeten, *appelspijs* wordt op brood gesmeerd of dient om appelvlaaien te bakken. Het voor Herne reeds geciteerde *appelentrot* bestaat er, naar een mededeling van Dr. R. Billiet, naast *plammau* (met lange *a*) of *plamo* (met lange *o*, Fra. *or*), telkens met aksent op de tweede klankgreep.

399. BISKEREN, BISKANT, ENZ.

Biskéren, biskant en *biskantig* worden te Evere gezegd om spijt uit te drukken bij het mislukken van een of andere onderneming, - P.C. *Beskant* is te Dworp, Rode en Ruisbroek: spijtig. «Ik denk dat het woord uit het Frans stamt; men zegt inderdaad *il fait bisquant* (= de wind 'bijt') en *bisquer* (voor het eerst genoteerd ca. 1749 = spijt hebben)». - J.V.

Naar het getuigenis van de hr. C.T. worden te Alseberg *biskéren* en *biskant, -ig* veel gebruikt; betekenis: spijtig, ergertlijk, tergend. Te Herne daarentegen is het woord onbekend, - R.B.

Biskéere = jaloers zijn op iemand die meer succes heeft of beter op iemand die «in zenne wol zit». Synoniem: *boeëne frètte* (Leuven), - A.M.

Biskéren = «permettéren», d.i. klagend, verwijtend over een toestand of een feit spreken en blijven spreken, omdat iets verkeerd uitviel. *Biskant* = dat waarover men biskeert (Rotse-laar), - G.L.V.

Biskant hoort men sporadisch te Tienen, maar is wel geen echt Tiens. Het is *biskant* voor de verteller indien deze ongeweten 'iets op de neus hangt' van de persoon tot wie hij spreekt en deze dan, zo goed en zo kwaad het gaat, doet alsof het hem niet aangaat. - R.Mo. Te Testelt wordt het woord niet gebruikt, - A.W.

Te Willebroek zegt men *buskéren*, d.i. over iets zijn beklag maken, eigenlijk zeuren. *Hij buskeerde dao vrieët oep*, - G.S.

In het Gents tenslotte wordt *biskant* vermeld met dezelfde betekenis: spijtig, onaangenaam. 't es een *biskante* zaak. Ook het wkw. *biskéren* is: spijt hebben, ontevreden zijn. *Hij zal biskeren aus bij dá* verneemt. Iemand nijdig maken = *iemand doen biskéren*. - F.v.Es.

Het Fra. *bisquer*, waarnaast het Waals *bisquie* «être vexé sans le faire paraître», moet wel afgeleid worden uit de benaming van de Spaanse provincie Biscaya, Fra. Biscaye, één van de stamlanden van de «canailles qui ont accoustumé de vaquer ça et là parmi le monde». Toen dan Biscaye ook gebruikt werd als benaming van een gevangenis te Parijs, duidde het dus twee dingen aan: de beruchte streek en de plaats waar mensen uit die streek een onderkomen vonden. De bewoners van Biscaye hadden de reputatie deugnieten te zijn, vlug kwaad te worden en vals te spelen!

400. SPRINKELEN, ENZ.

Moeder de vrouw 'sprinkelt woeter' op het linnen dat moet gestreken worden. Als het 'oep den blöök' ligt en te vlug droogt wordt het ook 'gesprinkeld'. - Een korte regenvlaag is 'moe c sprinkelinkske' of *ne miggepis*. - Kinderen vinden het prettig naar mekaar water te *zwikke*; sla en natte borstels worden *oeëtgezwiikt* (Leuven), A.M. Te Rotselaar zegt men *insprinkelen* of *inklampen*. Van oudere mensen hoort men hier wel eens *net ten*. Het laatste woord wordt echter meer gebruikt voor het nat maken van het brood, vóór of na het bakken. - G.L.V. Te Tienen zegt men: het wasgoed *insprinkelen*, want het moet *klamp* zijn om het te kunnen strijken. - In de zomer gaat men ook de straat *sprinkelen* tegen het stof. - R.Mo.

Ook te Diest bestaat *insprinkelen*. L.B.

Te Testelt zegt men *sprinkelen*, - A.W.

Voor Willebroek wordt het werk op de volgende manier omschreven: eerst stijfselen, dan *besprenkelen* met water, het linnen daarna oprollen en een tijdje laten liggen, dan strijken. G.S.

Naast sprenkelen worden vermeld: *klampen* en *dampen*. Zo wordt te Evere 'gesteven wasgoed *geklampt*', vóór het gestreken wordt, P.C. *Klampen* geldt ook te Dworp, Rode en Ruisbroek; daarnaast wordt in de laatste plaats ook *dampen* gezegd. - J.V.

Herne kent *dampen*, R.B. net zoals het Gents in bv. *eer gesteven hemde dampen alvorens ze te strijken*. F.v.Es.

Netten, een kausatief van *nat*, is: bevochtigen, weken. *Den baert netten*, een uitdrukking die bij Kiliaen staat, is duidelijk: de baard, vóór het scheren, met warm water wassen. De middeleeuwer kon ook zijn keel netten, d.i. eens flink drinken.

De geschiedenis van *sprenkelen* is even gemakkelijk: het mnl. *sprengen*, een kausatief van *springen*, betekende reeds: sprenkelen, strooien bv. gezegd van wijwater, van het strooien van zout op vlees en dgl. *Klampen*. Het adj. *klam* (dial. *klamp*) be-

teken: vochtig aanvoelend, gezegd van dingen die van nature droog zijn, bv. klamme handen, een klam voorhoofd. Kiliaen vertaalde *klam(p)* door: humidus, viscosus. Uit dit adjektief is het wkw. afgeleid.

Verwant met dit *klam* is het mnl. substantief *clamp* = hoop, schelf, stapel; de betekenis gaat terug op het begrip «op elkaar drukken, *klemmen*. Van Dale i.v. *klamp* citeert nog de bet.: mijt, hooischelf. *Dampen* wordt vermeld in verschillende idiotica, speciaal in die van West-Vlaanderen, O.-Vla., Gent en het Waasland.

De betekenis «bevochtigen» wordt ook aan de hand gedaan in The English Dialect Dictionary van J. Wright: *to damp* = to wet, moisten slightly; *damped* = rainy; *dampy* ' wet, moist.

Het WNT geeft een adj. *damp* = vochtig, «sinds lang verouderd».

Het Wvla. Id. vermeldt naast *dampen* een mooi synoniem: *dauwen* «als eenen dauw bevochtigen», bv. in *De linnenwaschster dauwt het lijnwaad eer zij het strijkt*.

401. LIJKBIDDER

De in het zwart geklede mannen die de lijkstaf dragen en de lijkstoet vergezellen heten *krok-morts* (Evere), - P.C. - Ook zo te Brussel, - J.V.

Te Ruisbroek is het de *drager*, te Lennik de *lèkdrager*, J.V.

Te Alsemberg wordt *lijkbidder* slechts gebruikt in bv. een gezicht lijk (= als) *ne lijkbidder*, - C.T.

De zwart geklede is een *lijkbidder*. Zij die het lijk dragen, als er geen lijkwagen gebruikt wordt, zijn de *draggers* (Herne), - R.B.

Te Leuven heten zij *lôëkdroegers*. De ceremoniemeester is hier de *lôëkbidder*. Iemand die er nurks uitziet *trekt e lôëkbiddersgezicht* of *ne smoel lak en azôenfles*. - A.M.

Te Rotselaar waren de geburen die het lijk droegen de *drogers*. - G.L.V. Tienen kent de *doeweislèpers*, - R. Mo.; - Testelt de *lijkdraggers*, - A.W.; - en Willebroek *de manne van de korbiljaar*, - G.S.

Ne lijkbidder wordt ook vermeld te Putte, te Antwerpen en te Wetteren. Te Zaventem is hij bekend in een afgeleide betekenis, als synoniem van *nem bliëkschijter*, een bleek en ziekelijk mens.

Onze lijkbidder wijkt af van zijn Ndl. kollega: in het N. begeleidde hij niet alleen, zoals bij ons, de familie en de vrienden van de overledene, maar hij kondigt ook diens dood aan in de huizen van geburen en vrienden.

De afgeleide betekenissen zijn gemakkelijk te verklaren door het feit dat de functie van lijkbidder ook meebrengt dat hij er treurig uitziet.

Krok-mort (Brussel en Evere) is het Fra. *croque-mort* «agent des pompes funèbres chargé d'ensevelir les corps»; het is een familiere of ironische benaming die bestaat sedert de 19e eeuw. Het eerste element hoort bij het wkw. *croquer* «bijten, eten». Uit het Fra. zijn meer dgl. samenstellingen bekend, zo bv. *croque-mouton* «soldat de cavalerie légère» ca. 1600; *croquelardon* «pique-assiette» 16e eeuw; *croque-mitaine* «espèce d'ogre dont on fait peur aux enfants»; *croquenote* «musicien médiocre» (18e eeuw), enz.

402. KIEKEBISCH

Iemand die wegens zijn leeftijd of bij gebrek aan ervaring in een bepaald spel niet opgewassen is tegen zijn medespelers laat men soms toch *meespelen voor kiekebisj*; hij kan dan nooit verliezen, maar ook geen winnaar zijn (Evere). - P.C.

Te Neder-Over-Heembeek zegt men *kiekebus*.

Te Brussel, Dworp en Rode is *kiekebisch zijn*. iemand die onaangename gevolgen ondervindt, de dupe, het slachtoffer. - J.V.

Te Rotselaar is de uitdrukking onbekend; men zegt er echter wel *vei kouliës* (voor kwaad vlees) of *vei verkot* (= voor kwaad), d.i. mogen meedoen. - G.L.V.

Te Tienen mogen de allerkleinsten soms niet meespelen met oudere gezellen, maar dit feit wordt hun dan niet zo brutaal gezegd. Als men de rollen voor het spel uitdeelt vragen de kleinen «en wa zèn ich?»; antwoord: «gé zé kiekebisch». - *Bisch* is ook te Tienen de benaming voor vlees in de kindertaal. - R. Mo.

In Willebroek worden bij het spel de kampers over twee kampen verdeeld: om beurt kiezen de twee aanvoerders een kamp; wie overblijft (dus de minst begeerde) bij een onpaar aantal spelers, wordt bij één van beide kampen gevoegd als *kiekevleës*. Het feit van *kiekevleës* te zijn is natuurlijk affrontelijk en het wordt nog erger wanneer men zelfs het *kiekevleës* in de ploeg niet wil opnemen, omdat het een blok aan het been is. - G.S.

Te Alseberg is slechts bekend *kiekevleës* krijgen van de kou of van angst, C.T.; - dit is ook het geval te Testelt, - A.W.

Veur kiekevleës spelen wordt te Gent gezegd voor het meespelen zonder dat men er rekening mee houdt. De uitdrukking wordt bv. gebruikt als kleinere kinderen met oudere spelen, zodat ze *tellen veur kiekevleës*, dus niet meegerekend worden. *Wà dà ge daor zegt telt veur kiekevleës*: uw woorden komen niet in aanmerking. - Een man die thuis niets te zeggen heeft *telt er uuk veur kiekevleës*. - F.v. Es.

Kiekevleës, «vlees van een *kiek*», wordt gebruikt om een persoon aan te duiden met teder vlees, een teer, zwak wezentje. Hieruit ontstaat dan gemakkelijk: te teer, te jong, te klein om mee te spelen.

In het Nieuw Groninger Wdb. van K. ter Laan wordt *kukenvlaais* meegedeeld in een ander analoog gebruik, nl. schert-

send voor; meisjes die heel jong vrijen, bv. in *kukenvlaas smookt lekker*, een variante bij «jong vlees in de kuip»! Deze toepassing kon succes hebben omdat «kiek» zelf (vgl. *een stomme kiek*) ironisch van meisjes kon gezegd worden, net zoals dit ook in het Romaans het geval was; vgl. de verschillende betekenissen van *poule*.

Kiekenvlees krijgen, worden of zijn, bv. van angst, is hetzelfde woord als in de uitdrukking bij het spel, maar duidt eenvoudig op het verschijnsel waarbij de huid gaat gelijken op de huid van de geplukte kip (kippevel).

Professor J.L. Pauwels deelt in «Het dialect van Aarschoot en omstreken», blz. 48 naast *kiekevlies* ook *kiekepleut* mee; het kind doet dan mee «voor spek en bonen».

403. JUWEEL

De volgende gegevens werden meegedeeld:

Juwiël (Dworp, Lennik); *jewiël* (Rode), - J.V. - *Een stout zjuwieël* (Herne), - R.B.; - te Gent zegt men *een schuun juwiël* (met Franse uitspraak van de j-) van een vrouw van slecht gedrag, ook ironisch van een lelijke vrouw. De uitdrukking *een frank juwiël*, d.i. *een franke preie* voor een stout, vrijpostig meisje, is ook bekend. - F.c. Es. Alleen in deze betekenis te Neder-Over-Heembeek gekend.

Een frank juweel luidt te Testelt *een frank stuk*, - A.W.

Juweel is figuurlijk: iets dat uitmunt in zijn soort door schoonheid, kostbaarheid, enz. Men kan dus zeggen: een juweel van een vrouw, van een kerel. Maar daarnaast bestaat de ironische betekenis: *'t is me een juweel* voor: een fraai schepsel. Onze gegevens die speciaal op het westen wijzen, horen tot de tweede betekenis.

L.D.

Brabantse Kroniek

De titel is niet nieuw. Hij werd inderdaad reeds gebruikt vóór 50 jaar in de eerste nummers van *Eigen Schoon*; vervolgens is het de titel van de kroniek, die de gewaardeerde journalist, *Antoon De Mol*, wekelijks in het dagblad «Het Laatste Nieuws» verzorgt. Aldus hernemen wij enerzijds de traditie van *Eigen Schoon*, maar willen wij anderzijds ook geen concurrentie doen aan de zo graag gelezen «*Brabantse Kroniek*» van A. De Mol.

De opzet is op de eerste plaats een band leggen tussen het tijdschrift en de lezers. Sinds lang vernamen wij dat de lezers ook graag iets vernamen over het actuele nieuws in verband met Geschiedenis, Taalkunde, Oudheidkunde en Folklore. Deze rubriek staat bijgevolg open voor allen. «Hoe meer zielen, des te meer vreugde» is het motto. Aldus ontvangen wij graag nieuws over de werking van de plaatselijke Kringen, over tentoonstellingen, over vondsten, over gebouwen en landschappen, die bedreigd worden, over het leven van onze oude Brabantse gilden en rederijderskamers, over typische volksgebruiken, over folkloristische feesten, over belangrijke verzamelingen, interessante personalia, archivalia, enz. In een woord: deze kroniek moet de band zijn tussen onze mensen, familiën, dorpen en steden.

GILDEN

Weet u dat wij in Brabant nog 62 oude traditionele schuttersgilden bezitten en wellicht in sommige dorpen er ons nog onbekend zijn. Dit aantal is groter dan dat van de Antwerpse Kempen. Brabant is nog steeds zeer conservatief. De spreiding is tamelijk eigenaardig. In het Payottenland kennen wij er slechts enkele, waaronder wij graag Gooik en Herne vermelden; in de streek van Asse leeft alleen Mazenzele; te Meise hebben wij de Gilde van St.-Brixius-Rode, die zo pas tot Koninklijke Gilde werd bevorderd. Haar geschiedenis werd opgezocht door ons trouw lid Frans Van Hoeck (deze bijdrage verschijnt in een volgend nummer). Neder-Over-Heembeek en Haren in de Zennevallei zijn steeds zeer actief. De belangrijkste groep ligt echter in de streek van Haacht-Kampenhout, waar niet minder dan 11 gilden in een gewestelijk verbond zijn aangesloten. Een andere belangrijke groep vermelden wij rond Diest-Zichem met niet minder dan 24 gilden. Van een andere groep is Zoutleeuw het centrum. Te Leuven hebben wij de nieuw opgerichte Sint-Barbaragilde. Rondom Leuven vernoemen wij nog Bierbeek en Herent. De Voervallei bezit nog de twee overlevende jongmansgilden van Leefdaal, een unicum voor ons land. Te Huldenberg bestaan er nog twee «mansgilden». Ook Tervuren en Duisburg hebben een Gilde.

In een volgend nummer geven wij de volledige lijst van de nog bestaande Brabantse gilden met hun eigenaardigheden en tradities.

Elewijt — Op zondag 2 juli gaat te Elewijt «*het Groot Brabants Gildefeest*» door. Daar komen alle Brabantse gilden samen om de nieuwe *Koning van Brabant* te schieten. Het gedetailleerd programma volgt.

Haacht — Op zondag 30 april heeft te Haacht het eerste gewestelijk Gildefeest plaats. 12 gilden komen hier te zamen om het gewestelijk kampioenschap te betwisten.

Wespelaar — Op zondag 28 mei volgt hier het tweede gewestfeest.

Werchter — Op zondag 13 augustus het derde en laatste gildefeest van het gewest Haacht-Kampenhout.

Keerbergen — Op Sint-Sebastiaansdag, 20 januari, werd te Keerbergen de oude Sint-Sebastiaansgilde terug in ere hersteld onder de leiding van burgemeester Peere. Van deze gilde wordt in de Koninklijke Musea te Brussel een prachtige 16e-eeuwse breuk en twee zilveren platen bewaard.

TENTOONSTELLINGEN

Overijse — In samenwerking met het gemeentebestuur van Overijse wordt met Pasen 1961 een tentoonstelling ingericht in de grote markthalle van Overijse onder het motto: «*De Reuzen van Brabant*». Hierbij aansluitend zullen ook de plaatselijke ambachten betrokken worden evenals een tentoonstelling van schilderwerken over Overijse. Deze tentoonstelling zal ongetwijfeld veel volk lokken.

Leefdaal — Eveneens in samenwerking met het gemeentebestuur van Leefdaal wordt een tentoonstelling van merkwaardigheden, beeldhouw- en schilderwerken, de ikonografie en oude volksvoorwerpen gepland.

De inrichters verzoeken alle belangstellenden om medewerking. Datum: *Pinksteren 1961*.

GEBOUWEN

Overijse — De restauratie van het oude gemeentehuis van Overijse wordt voor dit jaar overwogen. Twee plannen liggen ter studie: een eerste plan voorziet de restauratie van het 16e-eeuws gebouw in zijn oorspronkelijke stijl, een tweede plan wil er een 18e-eeuws uitzicht aan geven.

Wij zouden het doodjammer vinden moest dit tweede plan uitgevoerd worden. Een zo prachtig 16e-eeuws gebouw zou voor immer zijn typisch uitzicht verliezen.

Gelukkig blijkt de overheid overtuigd te zijn het oorspronkelijk uitzicht in ere te herstellen. Het nageslacht zal hen hiervoor dankbaar zijn.

Grimbergen — Vorig jaar was er ernstig spraak de abdijkerk te vergroten of beter te voleinden volgens de oorspronkelijke plannen. Het blijkt nu dat er ernstige moeilijkheden oprijzen en de gedroomde plannen niet zullen verwezenlijkt worden. Zal men het er toch doorkrijgen?

Er is ook spraak van de centrale verwarming in de abdijkerk aan te leggen. Dit ware een enige gelegenheid om van deze grondwerken gebruik te maken opgravingen te doen ten einde het plan van de oude kerk terug te vinden, samen met de vele oude begraafplaatsen.

Het Voor — Op de wijk *het Voor* sinds enkele jaren «*Beauval*» geheten! , gelegen onder Grimbergen en Vilvoorde, staat nog de oude schuur van het verdwenen pachtthof «Het Voor», een oude abdijhoeve van Grimbergen. Deze schuur werd vóór enkele jaren ingericht tot noodkerk van de nieuwe wijk. Het plan bestaat om deze typische schuur uit de 18e eeuw met mooie inrijpoort af te breken en te vervangen door een moderne kerk. De provinciale overheden verzetten zich tegen de afbraak van dit «monument». Wie zal het halen? De modernisten of de beschermers van het oude? Het is een eigenaardig geval. Aan de ene zijde kan men aanvoeren dat het gebouw niet meer in zijn kader staat en reeds erg werd aangetast door de verbouwing tot noodkerk; maar aan de andere zijde kan men nog steeds staande houden dat het een onzer 18e-eeuwse typische Brabantse gebouwen blijft.

Kobbegem — Sinds enkele jaren bevindt zich de 14e-eeuwse toren van het *Torenhof* te Kobbegem in vervallen toestand. Vooral het dak is deerlijk gehavend. Het is een geklasseerd monument. Wanneer zullen de herstellingswerken eindelijk worden aangevat? Het wordt dringend. Deze toren is zeer merkwaardig. De troepen van Lodewijk van Male werden alhier opgevangen na hun doortocht te Asse. Zij verbrandden er de oude Sint-Gorikskerk, waarvan de grondvesten sinds de verplaatsing van de kerk naar het dorp omstreeks 1401, nog steeds onaangeroerd liggen en wachten op de Opgravingsdienst. Opgravingen aldaar zouden voorzekeer de moeite lonen!

Het Sint-Gorikskapelletje herinnert nog ter plaatse aan de oude verdwenen kerk van Kobbegem. «*Die van Sint Geurik*» zijn nu nog niet verzoend met «*die van het dorp*», om die verplaatsing, alhoewel het reeds meer dan 460 jaar geleden gebeurd is. Aldus werd ons nog onlangs in de streek medegedeeld.

Neder-Over-Heembeek — Door toedoen van de stad Brussel werd onder leiding van hoofdarchitect Rombout vóór enkele maanden de restauratie aangevat van de Romaanse toren van de vroegere Sint-Pieterskerk. Dit werk nadert de voltooiing. De in 1932 afgebrande torenspits werd opnieuw opgericht. Na de herstelling vertoont deze toren een veel slanker uitzicht dan wanneer de kerk er rond stond. Binnenin werden drie verdiepingen gemaakt, zodat men opnieuw het landschap van boven op de toren zal kunnen bewonderen. Men overschouwt van daar heel Brussel met zijn torens en buildings, een groot deel van de Zennevallei, het koninklijk kasteel van Laken, de Expo; men dringt door tot ver over Grimbergen; Mechelen en zelfs Duffel dagen op

in de verte; de blik reikt zelfs al over Zaventem, Kortenberg tot boven Leuven; onderaan ligt het grote industrie-complex tussen Vilvoorde en Brussel.

Doch niet alleen het landschap is er interessant, maar ook de toren zelf. Tijdens de restauratie werden de oude galmgaten, 12 voet lager dan deze, die wij voorheen kenden, terug open-gemaakt. In een dezer werd de oorspronkelijke Romaanse pijler volledig, ongeschonden teruggevonden. Naar dit model werden de drie overige waarvan nog alleen de basissen werden samenge-bracht, hersteld. Dit geeft aan de toren een gans nieuw uitzicht. Tevens werden de oude schietgaten van de voortijds versterkte toren, terug open gemaakt. De in 1860 gemaakte ingang van de toren werd dicht gemaakt en aan de vroegere binnenzijde werd de oorspronkelijke ingang-deur, wier omlijsting gedeeltelijk be-waard bleef, heropend. Boven deze ingang ontdekte men eveneens een deel van het oorspronkelijke venster in de primitieve muur van de eerste stenen kerk, zonder toren, van vóór 1000. Deze muur, waarop in de 12e eeuw de toren aan de oostzijde werd gebouwd, is het meest interessante deel van gans het nog bestaande bouwwerk.

Een meer uitvoerige bijdrage van architect Rombout hopen wij in de loop van dit jaar te mogen publiceren in dit tijdschrift.

Wij menen het stadsbestuur van Brussel te mogen felicite-ren voor het behoud en de vakkundige restauratie van dit be-langrijk bouwwerk.

Rest nog een andere restauratie, nl. van *de Kluis*, gebouwd in 1481, vlak naast de toren gelegen. In dit tijdschrift verscheen hierover een bijdrage in 1932. Bovendien wacht nog de aanleg van een nieuwe tuin rondom de toren, die door groenaanplanting de teruggevonden sporen van de onderscheiden kerkgebouwen - dit dank zij de opgravingen van vorig jaar - aan de toerist zul-len tonen.

Aldus zal van de oude gemeente Neder-Over-Heembeek, door de uitbreiding van de grootstad zo zeer veranderd, ten minste de oudste kern bewaard worden.

OUDE BRABANTSE GESLACHTEN

Een onzer trouwe leden, de heer Hub. E. Van Nerum, Ma-quisstraat, 44, te Evere geeft regelmatig een familieblaadje uit over zijn familie en aanverwante geslachten, vooral uit de streek van Hoegaarde afkomstig. Dit kan sommigen onzer lezers wel-licht aanbelangen. In elk geval een aan te bevelen initiatief voor familiekundigen.

Wij vermelden tevens dat de familie jaarlijks te Hoegaarde vergadert op 14 september - ook dit jaar - de patroonsdag, St.-Cornelis. Die dag wordt gevierd als volgt: 's morgens de familie-mis, daarna bezoek aan het familiegraf, gevolgd door een feestje. Die dag wordt eventueel ook de ouderdomsdeken van de familie aangesteld.

In deze rubriek kunnen steeds inlichtingen gevraagd worden over bepaalde familiën.

ARCHIVALIA

Van Z.E. Pater Cordemans van de Noordbelgische Provincie van de Sociëteit van Jezus te Brussel, Haachtse steenweg, 8, ontvingen wij een interessante lijst van archiefstukken aldaar bewaard, die geen eigenlijk verband houden met de Orde, maar die wel sommige van onze lezers kunnen interesseren bij opzoekingen. Dit archief is toegankelijk voor de belangstellenden. Fotocopie kan aangevraagd worden.

LIJST VAN ARCHIEFSTUKKEN

1. Prieuré de Petit-Bigard, un paquet de documents de 1414; 1608-1799.
2. Moustier sur Sambre, Chanoinesses. Verslag van de verkiezing van de abdis, het ophalen der stemmen, op 18 mei 1745 (kopie uit die tijd); met een stuk van 1744, dat de rangorde bepaalt van de commissarissen bij de verkiezingen.
3. Léau, Sœurs grises. Zij mogen blijven in het hospitaal dat ze er bedienden in 1797.
4. Abdijen en kloosters in Brabant
 - Quote van de Abdijen en de Cloosters in de Bede 1445.
 - Instructie op die Bede... 20 september 1451.
 - Nova provisio concepta pro prelatiis et monasteriis Brabantiae 1450. (bundel met teken: A.A. Vorst nr. 82).
 - Provisio concepta pro prelatiis Brabantiae 1457. 1611, 26 februari
 - Afflighem, pitance de France, 1658, 1ste october.
5. Kruisvaarders Ordo agendorum in electione prioris 1 bundel, afschrift uit de 18e eeuw.
6. Constituties van de Abdij de la Trappe (in het diocees Sens), 1 bundel uit de 18e eeuw.
7. Geslachtlijst van Martia Mynez, burger van Namen in het jaar 1603, en van verschillende families uit het Naamse, één bundel uit de 17e eeuw, 62 blz.
8. Copia instrumenti Testamenti magnifici domini Guidonis de Baenst consilarii illustrissimi principis archiducis Philippi comitis Flandriae, 6 april 1499, met rekeningen van uitvoering. Eén bundel uit die tijd, 39 blz.
9. Analecta Mechliniensia ad historiam ecclesiasticam et profanam spectantia, één bundel in fol. van de 18e eeuw.
10. Onlusten in Brussel 1719, één bundel uit de 18de eeuw, 20 blz.
11. Karmelieten te Gent, Cartularium 1230-1710, authentieke kopijen uit de 18e eeuw.
12. 7 en 20 september 1782, Antwerpen, 2 acten van notaris Michel Andre van Hencxthoven, die authentiek verklaren de figuren van de grafstenen en het schild van Maria Berchem († 1569).
13. Stukken van verschillende aard in 5 kleine registers
 1. brieven verzonden door M.F. Burlot, Leuven 1755-1758; gevolgd door een cursus in de grammatica met een tabel op het einde.
 2. het schrift van de leerling Remy, latijnse school, Brussel 1791.
 3. Noticieboek van Simon van der Cruysen onder Henegauw (17e e.).
 4. Historische schets van het nieuwe begijnhof van Nijvel, in 1714 opgericht (18e eeuw).
 5. Notaboek (uit Brussel?) 18e eeuw.
14. Lastenboek voor de oprichting van het bisschoppelijk paleis te Gent 1842 (gedrukt), van het stadhuis te Namen 1827 (hs.); van het

- Sint-Janshospitaal te Brussel, zonder datum (hs.); en van het stadhuus te Doornik 1836 (gedrukt).
15. Papieren van Emmanuël Helias d'Huddeghem, advocaat te Gent, gedrukt en hs.; in 17 enveloppen, uit het einde der 18e eeuw.
 16. Vilvoorde (Peuthy), begijnhof, 1 acte van Jan van Boergondië, bisschop van Kamerijk, van de 6 juli 1477; een hs. blad uit de 17e eeuw, kopij van verschillende teksten die betrekking hebben op de excommunicatie van begijnen uit de 14e eeuw (2 env.).
 17. Tienen, begijnen, 1 akte van 1404.
 18. Brussel, Sinte Gudula, 1 akte van 1566.
 19. Flône, charta van Corneille de Bergues, bisschop van Luik, 4.11.1539.
 20. Hermalle, hulle van Iulius III, 1549.
 21. Cornelimunster (Inden), akten uit de 18e eeuw; verscheidene ontvangsten.
 22. Brussel, bezittingen van Cornelius Huygh en zijn vrouw Maria Elisabeth Raspoet (17e - 19e eeuw), 2 enveloppen.
 23. Gent, orangisten, 1831, 1 enveloppe.
 24. Poucques et Caneghem (Tielt), goederen en heerlijkheden 17e en 18e eeuw, 27 enveloppen.
 25. Andenne, kapittel, akte van 18 februari 1693 (perkament).
 26. Gent, Annunciaden, verzoek van 1792.
 27. Brussel, Abdij ter Kameren, privilegiën, 2 enveloppes.
 28. Papieren van Guill. Jos van Bokkel, bourguemaître de Louvain, gestorven in 1863, 2 enveloppen.
 29. Ruysbroeck bij Hal, acten van 1537, 1679, 1741 (3 enveloppen).
 30. Begijnhof van Brussel (17e - 18e eeuw) 3 enveloppen.
 31. Verviers, Sépulchrinen 17e - 18e eeuw, 3 enveloppen.
 32. Anderlecht, écolâtre Luc de Bloyere, inventaris van 1572.
 33. Tussenbeke, Cherscamp, klooster van Norbertinen, request van 1791.
 34. Waver, verwickelingen tussen de Karmelieten, de Franciscanen en de Benediktijnen 17e eeuw, 2 enveloppen.
 35. Vilvoorde, tabernakel besteld bij Jérôme du Quesnoy 1605.
 36. Mechelen, boogschuttersgilde. 1474 en 1595.
 37. Dokumenten afkomstig van Chr. F.X. de Burtin, gestorven te Brussel in 1818. - 1. Twee kleine agenda's met reisnota's, op zoek naar oude schilderwerken - 2. doos papieren, brieven, inlichtingen over familie - 3. doos met perkamenten - 4. Diversen, 54 enveloppen.

Asse — In de dagbladen lezen wij over een proces tussen de gemeenteverheid en de kerkfabriek van Asse. Voor wie archief heeft doorgemaakt is dit niets nieuws. Hoe dikwijls is dit niet gebeurd in de loop van de tijden tussen de gemeenteverheden en de geestelijkheid, maar ook tussen naburige pastoors onderling?

Dit doet ons denken aan een andere hangende zaak heden ten dage tussen de gilde van Steenokkerzeel en de erfgenamen van de vroegere heren. Inderdaad, indien het tot een proces mocht komen, zal men heel wat archiefstukken van vóór de Franse Revolutie moeten opzoeken om klaarheid in de zaak te krijgen. Het gaat er ook om een grond, die tot heden door de gilde in gebruik werd gehouden en waarop de 18e-eeuwse *Schutterspoort* nog steeds staat - een enig stuk in gans het land.

Oude archiefstukken kunnen nog heden hun belang hebben. Aldus werd bij aankoop van een grond te Neder-Over-Heembeek in 1935 naar een archiefstuk verwezen uit 1228, dat nog in de abdij Grimbergen wordt bewaard, om bepaalde erfdiensbaarheden te rechtvaardigen!

Meise — Vernomen wordt dat nog dit jaar begonnen wordt met de herstellingswerken aan de Sint-Elooiskapel op de Hasseltberg. Een plaatselijk maecenas zal de werken bekostigen.

Wanneer volgt de kapel van Amelgem? Het in ere herstellen van deze even merkwaardige kapel zou vele Brabanders groot genoeg doen.

De Koninklijke Commissie voor Volkskunde — Wij vernemen dat de Vlaamse afdeling van deze Commissie zinnens is 5 korrespondenten te benoemen voor de verscheidene gewesten van de provincie Brabant. Dit zal ongetwijfeld heel wat meer aktiviteit brengen in de schoot van de Commissie.

Brussel — Naar aanleiding van een bijdrage verschenen in «Cahiers bruxellois» over een oud pottenbakkerscentrum in *de Putterij* te Brussel, vermelden wij dat nog heden een oud pottenbakkersbedrijf in werking is te Laken in de Paleizenstraat. Ook te Jette nabij het station werkt nog een oude pottenbakkersfamilie.

Vroeger werd door het bedrijf te Laken de potaarde betrokken uit het veld, geheten «*de Potaarde*», gelegen achter de pastorij van Over-Heembeek.

De Kringen — Graag vernamen wij wat meer over de werking van de Geschied- en heemkundige Kringen van Vlezenbeek, Asse en Halle. Te Leuven werd een nieuwe kring gesticht.

J.V.

IN MEMORIAM

Professor Carnoy

«Een onvergetelijke figuur» schreef Prof. A. Van Windenkens. Inderdaad, voor allen die Prof. Carnoy hebben gekend, blijft die figuur voor ogen. Wij kunnen het niet beter na zeggen: «Zijn uiterlijke verschijning kon niet onopgemerkt voorbijgaan. De breedgerande hoed, de wit-grijze baard, de trouwe wandelstok, die de bekende zware stap onderlijnde, de stem van de Griekse redenaar, geaksentueerd door de forsige gebaren deden de lui opkijken en noopten diegenen die hem niet kenden tot de vraag: wie hij wel kon zijn?»

Zo hebben wij Professor Carnoy gekend op onze Gouwdagen, die hij nooit miste. Hij was de trouwste deelnemer aan de Gouwdagen. Ware hij er vorig jaar bij geweest dan telden wij 25 deelnemingen. Dat hij inderdaad een natuurminnaar was staat ons nog voor de ogen. Telkens hij een prachtig landschap ontwaarde, stond hij plots stil, zwaaide de armen open, de stok in

de lucht en gaf onomwonden zijn bewondering te kennen aan de omstaanders. Met die figuur waren wij vergroeid op onze Gouwdagen. Hij trad er meermaals op als spreker. Prof. Carnoy was ook gedurende lange jaren de eerste voorzitter van de Geschied- en Oudheidkundige Kring van Oost-Brabant. Onder zijn leiding hielden wij o.a. de welgeslaagde Gouwdag te Diest.

In het tijdschrift stelde hij steeds groot belang. Vooral de toponymie en dialektologie interesseerden hem.

Met Professor Carnoy verliezen wij een groot taalkenner, een groot professor, zelfs een groot Brabander en een grote vriend van «Eigen Schoon»!

GOUWDAG 1961

Ter gelegenheid van het vijftigjarig bestaan van het genootschap, zal de jaarlijkse gouwdag te Brussel doorgaan op 1 mei.

De ontvangst en academische zitting worden voorzien op het stadhuis zelf, waarna een bezoek aan het stadhuis en de bijzonderste gebouwen van de stad zal plaats hebben.

De leden worden verzocht 1 mei vrij te houden en talrijk op te komen. - Nadere inlichtingen volgen.

ABONNEMENT 1961

Wij verzoeken onze trouwe lezers zeer dringend hun abonnementsbijdrage (130 F) te willen storten op P.R. nr. 5170.40 van het Geschied- en Oudheidkundig Genootschap van Vlaams-Brabant, Brussel.

De abonnés die hun bijdrage voor 1961 nog niet betaalden worden vriendelijk aangemaand dit *zonder verwijl* te doen. Hartelijk dank!

- Fr. MAES, *Wezemoeek-Oppem vroeger en nu*, 60 F (voor de leden: 40 F).
 Fr. MAES, *Kortenberg, zijn Abdij, zijn oude woningen*, 50 F; voor de leden: 35 F. — *Idem*, *Oude woningen te Zaventem*, 40 F; voor de leden: 30 F. — *Idem*, *Omheen de kerk van Teruvuren*, 40 F; voor de leden: 30 F. — *Idem*, *Meerbeek en zijn verleden*, 51 blz., ill., 50 F; voor de leden: 35 F.
 A. TOLLEBEEK, *Het klooster van de Berg Sion te Brussel*, 68 blz., 60 F; voor de leden: 40 F.

IV. Iconografie van Vlaams-Brabant, door A. VERBOUWE.

1. *Kanton Aarschot* (uitverkocht). — 2. *Kanton Diest* (uitverkocht). — 3. *Kanton Assche*, 72 blz., ill. 75 F (voor de leden: 50 F) — 4. *Kanton Wolvertem*, 92 blz., ill., 90 F (voor de leden: 60 F). — 5. *Kanton Tienen*, 53 blz., ill. 75 F (voor de leden: 50 F). — 6. *Kanton Vilvoorde*, 136 blz., ill. 135 F (voor de leden: 90 F). — 7. *Kanton Zoutleeuw*, 37 blz., ill. 60 F (voor de leden: 40 F). — 8. *Kanton St.-Kwintens-Lennik*, 52 blz., ill. 75 F (voor de leden: 50 F).
 W. VAN DEN STEENE, *Iconografie van het Belgisch Parlementsgebouw*, ill. 60 F; voor de leden: 40 F.

V. Toponymie van Vlaams-Brabant.

- De volgende werken zijn te bestellen op het Instituut voor VI. Naamkunde, E. van Evenstraat 10a, Leuven (postrekening nr. 162.831, H.J. van de Wijer, Leuven):
 J. LINDEMANS, *Westbrabantse plaatsnamen: Baardegem, Beersel, Beert, Beigem, Bekkerzeel, Drogenbosch, Bellingen, Bogaarden, Borchtlombeek, elk deeltje: 35 F.*
 J. LINDEMANS en C. THEYS, *Toponymie van Dworp*, 80 F. — J. LINDEMANS, *Toponymie van Asse: 150 F.* — Ed. DEWOLFS, *Top. van Tienen: 60 F.* — J. LINDEMANS, *De Franckische Kolonisatie in Brabant: 50 F.* — J. LINDEMANS, *Een Saksische vesting in Brabant: 20 F.*

VI. Brabantse Anthroponymie.

- J. LINDEMANS, *Brabantse persoonsnamen in de XIIIe en XIVe eeuw*, 60 F. — L. DE MAN, *Vondelingen en bun naamgeving*, 60 F. — Te bestellen, mits betaling van het bedrag, op het Instituut voor VI. Naamkunde (p. rek. nr. 162.831, H. J. van de Wijer, Leuven).

VII. Brabantse Heraldiek.

- J. MELKENBEECK, *De Gemeentewapens van Vlaamsch-Brabant*, 48 blz. ill. (1947), 60 F (voor de leden: 40 F). — *Idem*, *Emblemen van de landbouw en het bedrijfsleven in de heraldiek*, ill. 14 blz., 30 F; voor de leden: 20 F.

VIII. Oude Brabantse Geslachten.

(De met * aangeduide deeltjes zijn uitverkocht)

1. *Pipenpoy*, 60 F — *2. *van Overstraeten*. — *3. *Wambacq.* — *4. *Goossens*. — *5. *van Ginderachter*. — *6. *Covens*. — *7. *de Riddere*. — *8. *Meerte*. — *9. *Pasteels*, 5 F — *10. *van der Hasselt*. — *11. *De Keyser*. — *12. *Van Bever*. — 13. *van den Heuvel*, 5 F. — *14. *Stroobant*. — 15. *van Mulders* en 16. *'t Sas*, samen 15 F. — *17. *De Smedt*. — *18. *van Ophem*. — 19. *de Hertoghe*, 10 F. — 20. *Rogghe*, 5 F. — *21. *Vereertbrugghen*, 15 F. — 22. *Van den Nieuwenhove*, 20 F. — 23. *de Kempeneer*, 20 F. — 24. *Stuckens*, 20 F. — 25. *Lindemans*, 40 F. — 26. *De Smeth*, 40 F. — 27. *Van Nuffel*, 40 F. — 28. *Van Lierde*, 20 F. — 29. *Van Wayenbergh*, 30 F. — 30. *De Boeck*, 30 F. — 31. *van der Meeren*, 40 F. — 32. *Van der Elst* en 33. *Walckiers*, samen 40 F. — 34. *Evenepoel*, 30 F. — 35. *Stallaert*, 30 F. — 36. *van den Bossche*, 40 F. — 37. en 38. *van Marselaer en De Rijcke*, 39. *Paridaens*, 30 F.
 Jan LINDEMANS, *Van Meiseniersbloed*, 252 blz., 270 F; — voor de leden: 180 F.
 Leo LINDEMANS, *De voorouders van Jan III, hertog van Brabant*, 40 blz., 50 F; voor de leden: 30 F.
 A. MALCORPS, *Duizend Van Beethovens*, 110 F; — voor de leden: 80 F.

IX. Folklore en Varia.

- ALBUM Dr. JAN LINDEMANS. Ingen. 300 F; geb: 375 F; voor de leden resp. 200 en 250 F.
 Henri PAUWELS, *De Vlaamsch-Brabander*, 20 F.
 Jan LINDEMANS, *O.-L.-Vrouw in 't Hammeken (Zemst)*, 20 F.
 Pieter CNOPS, *Mariaverering te Evere*, 30 F.
 A. VAN HAGELAND, *Folkloristische Mengelingen uit het Hageland*, 20 F.

C. THEYS: < DE GESCHIEDENIS VAN ALSEMBERG >

540 blz. - 250 fr.

INHOUD VAN DEZE AFLEVERING

J. VERBESSELT, Vijftig jaar Eigen Schoon	3-10
†H. PAUWELS, De folklore van het Brabants boerenleven	11-12
†M. SACRE, De broederschap van de H. Donatus te Merchtem	13-17
P. LINDEMANS, De vloer	18-20
R. FONCKE, Van Brabantse gemeenten in oude Duitse geschriften	21-30
C. THEYS, Inkomsten van de kosterij van Beersel in de 15e eeuw	31-33
J. VANDER VELPEN, Was Alpeide van Hoegaarden de dochter van Erleboud en de kleindochter van Karel de Eenvoudige?	34-37
A. MEULEMANS, Het smedenambacht	38-59
J. COOLS, Bijdrage tot de geschiedenis van Vrouwenpark (vervolg)	60-66
J. SCHOONJANS, Bijdrage tot de geschiedenis van de Leuvense universiteitsbibliotheek (slot)	67-78
<i>Brabantse woorden</i>	79-84
<i>Brabantse kroniek</i>	85-92
<i>Gouwdag 1961</i>	92
<i>Uit oude papieren:</i>	
J.L., Saulus, Saulus, waarom vervolgt ge mij?	20
Uit ESB, 1911, Frans van Lombeke	33
J.V., De oudste jeugdvereniging van Brabant	66
J.V., Verbod de pastoor van Evere uit te schelden	78

BOEKHANDEL

Wij vestigen er de aandacht van de leden op dat voortaan alle bestellingen van vroegere jaargangen van het Tijdschrift en alle andere uitgaven van het Genootschap moeten gedaan worden bij de Algemeen Beheerder, *J. Verbesselt*, Ransbeekstraat, Neder-Over-Heembeek. De betaling wordt VOORAFgaandelijk gedaan op postrekening nr. 5170.40 van het Geschied- en Oudheidkundig Genootschap van Vlaams-Brabant, Brussel.